

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Üldajaloo osakond

Kristjan-Jaak Rätsep

Vaimulikud Liivimaa ristsõjas 13. sajandil

Magistritöö

Juhendaja: prof. Anti Selart

Tartu 2018

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Vaimulike geograafiline päritolu	10
Saksimaa	10
Põhjamaad	12
Reinimaa	14
Vestfaal	15
Baier	16
Brandenburg	17
Itaalia	17
Liivimaa põlisrahvaste esindajad	19
Prantsuse alad	19
Hessen	21
Lõuna-Burgundia	21
Tüüring	21
Vene alad	21
Liivimaa päritolu vaimulikud väljaspool Liivimaad	22
Kokkuvõte	22
2. Vaimulike sotsiaalne päritolu	23
Aadel	24
Ministeriaalid	27
Mitteaadlikud	28
Kokkuvõte	28
3. Vaimulike kuulumus ordudesse	29
Tsistertsilased	30
Dominiiklased	31
Premonstraatlased	32
Saksa ordu	33
Frantsisklased	33
Augustiinlased	34
Mõõgavendade ordu	34
Begiinid	34
Benediktlaste	35
Kartuuslased	35
Miniimid	35
Kokkuvõte	35
Kokkuvõte	38

Kasutatud allikad ja kirjandus.....	40
Resume	48
Lisa	52
Vaimulikud Liivimaal 1184-1300	52
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	100

Sissejuhatus

Käesolev uurimistöo on prosopograafiline uurimus Liivimaal aastatel 1184-1300 elanud või viibinud vaimulikest. Uurimistöös analüüsitakse nende vaimulike geograafilist ja sotsiaalset päritolu ning kuulumist erinevatesse vaimulikesse ordudesse, sealhulgas vaimulikesse rüütliordudesse kuuluvate preestervendade osakaalu vaimulike seas, samuti seda, kuidas eelmainitud asjaolud on mõjutanud vaimulike kiriklikku karjääri.

Prosopograafia ehk kollektiivbiograafia näol on tegemist ajalookirjutuse meetodiga, mis uurib mingisse sotsiaalsesse gruppi kuulunud inimeste elulugusid ja püüab säilinud allikate põhjal teha järeldusi sellele grupile iseloomulike joonte kohta. Prosopograafilise uurimistöö käigus kogutakse algul andmeid mingi ajaloolise sotsiaalse grupi esindajate kohta ja luuakse kogutud andmete põhjal andmebaas, mille põhjal saab otsustada, milliseid selle sotsiaalse grupiga seotud küsimusi on võimalik uurida. Seda meetodit hakkasid esmakordselt rakendada Vana-Rooma valitsevatesse klassidesse kuulunud isikutega tegelenud klassikalised filoloogid 19. sajandil. Hiljem hakati prosopograafilist uurimismeetodit rakendada hilisemate ajalooperioodide uurimisel ja meetodit kasutavate teadlaste huviobjektideks muutusid ka teised sotsiaalsed grupid peale ühiskonna koorekihtide. Sarnaselt käesolevale uurimustööle on seda meetodit rohkelt kasutatud ristsõdade ja neist osavõtnud isikute uurimisel – näiteks J. Longnoni *Le Compagnons de Villeharduin: Recherches sur les croisés de la Quatrième Croisade*, J. Riley-Smithi *The First Crusaders, 1095-1131* ja J. Powelli *Anatomy of a Crusade, 1213-1221*. Prosopograafiline meetod sobib väga hästi olukorras, kus paljudest erinevatest allikatest tuleb koguda fragmentaarseid infokilde erinevate isikute kohta ja nende kompileerimise abil üldistavaid järeldusi teha. Vaid üksikute antiik- ja keskajal elanud inimeste kohta on säilinud nii palju kirjalikke allikaid, et nende põhjal saaks tervikliku biograafia kirjutada, seega on prosopograafiline uurimismeetod neil ajalooperioodidel elanud inimeste uurimisel kahtlemata vajalik.¹ Prosopograafilise uurimismeetodi miinuseks võib pidada sõltuvust juhuslikest ja subjektiivsetest kirjalikest allikatest, mille uurimisel tehtavad üldistatud järeldused kannavad endis tahes-tahtmata nende allikate omaduste pitsert. Näiteks Tiina Kala, Juhana Kreemi ja Anu Männi raamatus “Kümme keskaegset tallinlast” on püütud anda ülevaadet keskaegsest Tallinnast kümne erineva ametimehe elulugude kaudu. Paraku pole õige mitme kohta neist teada suurt midagi peale nime ja ameti ning kõik lühielulood pärinevad 15.-16. sajandist, ehkki Tallinna linn asutati juba 13. sajandi esimesel poolel. Siinkohal ongi põhjuseks tänapäevani säilinud kirjalike allikate vähesus (mis on sundinud autoreid kohati elulugude asemel kirjutama pigem sellest, mis konkreetse ametimehe töökohustuste kohta üldse teada oli) ja asjaolu, et keskaja lõpu Tallinnast on säilinud oluliselt rohkem kirjalikke allikaid kui varasematest sajanditest.²

Eesti ajaloolaste prosopograafilistest teostest keskaegse Liivimaa kohta tuleks lisaks ülalmainitud raamatule mainida Tõnis Lukase magistritööd „Tartu toomhärрад 1224-1558”³ ja

¹ Longnon, Jean, *Les Compagnons de Villeharduin: Recherches sur les croisés de la Quatrième Croisade*. Geneva. Minard, 1978. Murray, Alan V., *Prosopography*, 109-113, 117-118 – *Palgrave Advances in the Crusades*, 109-129. London. Palgrave Macmillan, 2005. Powell, James M., *Anatomy of a Crusade, 1212-1221*. Philadelphia. University of Pennsylvania Press, 1986. Riley-Smith, Jonathan, *The First Crusaders, 1095-1131*. Cambridge. Cambridge University Press, 1997.

² Kala, Tiina jt. “Eesti ajalugu II. Eesti keskaeg”, 15-16. Tartu. Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut, 2012. Kala, Tiina; Kreem, Juhana; Mänd, Ago, “Kümme keskaegset tallinlast”. Tallinn. Varrak, 2006.

³ Lukas, Tõnis. „Tartu toomhärрад 1224-1558”. Tartu. TÜ Kirjastus 1998.

artiklit “Saare-Lääne piiskopkonna toomhärard 1228-1563”⁴ ning T. Kala raamatut “Jutlustajad ja hingede päästjad : dominiiklaste ordu ja Tallinna Püha Katariina konvent”⁵. T. Lukase uurimused on suures osas üles ehitatud toomkapiitlite organisatsioonilise struktuuri ja ametite (praostidest lihttoomhärardeni) ning nende ametite täitjate erinevate tunnuste (päritolu ning haridus) võrdlevale analüüsimisele. Selle teabe edasiandmiseks on autor kasutanud rohkesti tabeleid ja graafikuid.⁶ T. Kala “Jutlustajad ja hingede päästjad” keskendub seevastu pigem Tallinna dominiiklaste konvendi kui terviku ajaloole. Konvendi organisatsioonilist struktuuri ja liikmeskonda on selles raamatus analüüsitud üsnagi põgusalt.⁷ Inglise ajaloolane Alan V. Murray on kirjutanud artikli *Catholic Missionaries in the Evangelization of Livonia, 1185-1227*⁸. A. V. Murray artikli näol on tegemist valdavalt „Henriku Liivimaa kroonikal” põhineva lühikese ülevaatega Liivimaa misjonist ja misjonäridest pealkirjas mainitud ajaperioodil. Prosopograafilistele uurimustele tüüpiliselt on artikli lõpus ka uuritavate isikute nimekiri koos nende kohta käivate andmetega.⁹ Saksakeelses ajalookirjutuses on oluliseks keskaegse Liivimaa teemaliseks prosopograafiliseks teoseks Lutz Fenske ja Klaus Militzeri toimetatud *Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens*¹⁰. Selles teoses on võrdlevalt analüüsitud Saksa ordu Liivimaa haru rüütelvendade päritolu ja karjääri, orduharu organisatsioonilist ülesehitust jne. Enamiku 956-leheküljelisest raamatust võtab enda alla tähestikuline kataloog, mis sisaldab andmeid 1003. rüütelvenna kohta. Kõitega käib eraldi kaasas ka keskaegse Saksamaa ja Läänemere-äärsete alade kaart, millele on leppemärkidega kantud andmed rüütelvendade päritolu ning eluaja kohta.¹¹ Prosopograafiaid on kirjutatud ka Preisimaa ordurüütlitest (Maciej Dorna *Die Brüder des Deutschen Ordens in Preußen 1228-1309*¹²) ja toomhärardest (Radosław Biskupi *Das Domkapitel von Samland (1285-1525)*¹³ ja Mario Glauerti *Das Domkapitel von Pomesanien (1284-1527)*¹⁴. Need raamatud meenutavad ülesehituselt L. Fenske ja K. Militzeri koostatud teatmikku¹⁵.

Töös käsitletavat ajavahemikku võiks nimetada „pikaks 13. sajandiks“. See ajavahemik algab tulevase Üksküla piiskopi Meinhardi misjoni algusega liivlaste seas ja lõpeb koos 13. sajandiga¹⁶. Tegemist oli perioodiga, mil ristsõdade tulemusel kujunes välja keskaegne

⁴ Lukas, Tõnis, „Saare-Lääne piiskopkonna toomhärard 1228-1563“ – „Saare-Lääne piiskopkond. Artikleid Lääne-Eesti keskajast=Bistum Ösel-Wiek. Artikelsammlung zum Mittelalter in Westestland“, 49-72. Haapsalu. Läänemaa muuseum, 2004.

⁵ Kala, Tiina, „Jutlustajad ja hingede päästjad. Dominiiklaste ordu ja Tallinna Püha Katariina konvent“, 430. Tallinn. TLÜ kirjastus, 2013.

⁶ Lukas 1998; 2004.

⁷ Kala 2013.

⁸ Murray, Alan, *Catholic Missionaries in the Evangelization of Livonia, 1187-1227 – Quis est qui ligno pugnat? Missionari ed evangelizzazione nell'Europa tardoantica e medievale (secc. IV-XIII)/ Quis est qui ligno pugnat? Missionaries and Evangelization in Late Antique and Medieval Europe (4th-13th centuries)*, 353-366. Verona. Alteritas, 2016.

⁹ „Henriku Liivimaa kroonika“. Tallinn. Tänapäev, 2013. Murray 2016.

¹⁰ *Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens*. Köln, Weimar, Wien. Böhlau Verlag, 1993.

¹¹ Ibid.

¹² Dorna, Maciej. *Die Brüder des Deutschen Ordens in Preußen 1228-1309. Eine prosopographische Studie*. Wien, Köln, Weimar. Böhlau Verlag, 2012.

¹³ Biskup, Radosław, *Das Domkapitel von Samland (1285-1525)*. Toruń. Verlag der Nikolaus-Kopernikus Universität, 2007.

¹⁴ Glauert, Mario, *Das Domkapitel von Pomesanien (1284-1527)*. Toruń. Verlag des Nikolaus-Kopernikus Universität, 2007.

¹⁵ Biskup 2007. Dorna 2012. Glauert 2007. *Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens* 1993.

¹⁶ HLk I, 2-3.

Liivimaa. Ehkki Eesti territoorium ja põhjapoolne osa Lätist olid 1227. aastaks ristisõdijate poolt vallutatud ja ristitud, kestis ristisõda kujuneva Liivimaa lõuna- ning idapiiridel terve 13. sajandi¹⁷. Seega olid kõik käesolevas uurimistöös käsitletavas ajavahemikus Liivimaal elanud või viibinud vaimulikud otsesemalt või kaudsemalt seotud käimasoleva ristisõjaga – ka need, kes ei viibinud otseselt ristisõja eesliinil ega jutlustanud paganatele.

Prosopograafiline uurimismeetod võimaldab võrrelda uuritava sotsiaalse grupi esindajate erinevaid tunnuseid ja võrrelda saadud tulemusi omavahel ning teha neist täiendavaid järeldusi. Seetõttu käsitlebki iga käesoleva uurimistöo peatükk ülalmainitud pöördelisel perioodil Liivimaal elanud või viibinud vaimulike erinevat tunnust – esimeses peatükis on juttu nende geograafilisest päritolust, teises sotsiaalsest päritolust, kolmandas ordukuuluvusest. Prosopograafilise meetodi abil on püütud lisaks nende kolme tunnuse mõjule vaimulike kiriklikele karjäärile leida ka nende tunnuste omavahelisi korrelatsioone. Sellist meetodit pole uuritava perioodi Liivimaa vaimulike uurimisel varem kasutatud – näiteks baltisaksa ajaloolase Leonid Arbusow vanema teatmik *Livlands Geistlichkeit vom Ende des 12. bis ins 16. Jahrhundert* sisaldab küll pealkirjas mainitud ajaperioodil Liivimaal elanud või viibinud vaimulike nimekirju koos täiendava teabega, ent autor pole loetletud vaimulike erinevaid tunnuseid prosopograafilise meetodiga võrrelnud ega analüüsinud¹⁸.

Käesoleva uurimistöo kirjutamisel on kasutatud erinevat tüüpi allikaid – kroonikaid, üht hagiograafilist teost ja ürikuraamatutes sisalduvaid dokumente.

Kasutatud kroonikatest tähtsaim on „Henriku Liivimaa kroonika“, mille autor kuulus ise tõenäoliselt samuti vaimulikkusse ja mis sisaldab rohkelt teavet vaimulike kohta, kes elasid ning viibisid Liivimaal aastatel 1184-1227 (Meinhardi misjoni algusest liivlaste juures Saaremaa vallutamiseni ristisõdijate poolt)¹⁹. Suure tõenäosusega ajavahemikus 1224-27 Riia piiskopkonnas kirja pandud ladinakeelse kroonika autoriks on peetud augustiinlasest preestrit Henrikut. „Henriku Liivimaa kroonikas“ antakse ülevaade Liivimaa ristiusustamisest Riia piiskopi (Albert I von Buxhövdeni) vaatenurgast.²⁰

„Liivimaa vanem riimkroonika“ kirjeldab sündmusi Liivimaal 12. sajandi lõpust aastani 1290. Keskülemsaksa murdes kroonika pandi kirja tõenäoliselt 1290. aastatel Saksa ordu residentsis Marburgis tundmatu autori poolt ja see kirjeldab Liivimaa ristisõjasündmusi mainitud ordu vaatenurgast, õigustades ordu poliitikat ning võimu. Mõistetavalt sisaldab ordurüütlike vaatenurgast kirjapandud kroonika vähem teavet vaimulike kohta kui „Henriku Liivimaa kroonika“. Samas käsitleb „Liivimaa vanem riimkroonika“ oluliselt pikemat ajaperioodi kui „Henriku Liivimaa kroonika“ ja selles on juttu ka mõnedest 13. sajandi keskpaigas või lõpus Liivimaal elanud või viibinud vaimulikest (näiteks Karjala ja Tartu piiskopist Friedrich von Haseldorfist). Kroonika alguses on kirjeldatud samu sündmusi, mida „Henriku Liivimaa kroonikaski“ ja osalt on seal juttu ka samadest isikutest, sealhulgas vaimulikest.²¹

¹⁷ Kala jt. 2012, 53; 57-62.

¹⁸ Arbusow, Leonid, *Livlands Geistlichkeit – Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1901*, 1-160. Mitau. H. Steffenhagen und Sohn, 1902; *Livlands Geistlichkeit – Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1902*, 39-134. Mitau. H. Steffenhagen und Sohn, 1904; *Livlands Geistlichkeit – Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1911/13*, 1-432. Mitau H. Steffenhagen und Sohn, 1914. *Heinrici Chronicon Livoniae*. Hannoverae. Immensis Bibliopoli Hahniani, 1955.

²⁰ Kala jt. 2012, 293-295.

²¹ Eelmäe, Urmas, „Eessõna“, 6, 8-12 – „Liivimaa vanem riimkroonika“, 5-15. Tallinn, Argo 2003. Hlk. „Liivimaa vanem riimkroonika“. Tallinn. Argo, 2003.

„Trois-Fontaines'i munga Aubri kroonika“ (*Albrici monachi Triumfontium Chronicon*) on kõikjal Euroopas toimunud sündmuse käsitlev ladinakeelne „universaalne maailmakroonika“, mille pani kirja Aubri-nimeline tsistertslastest munk Prantsusmaal Trois-Fontaines'i kloostris umbkaudu aastatel 1227-52. Aubri kroonikas on Liivimaal toimunud sündmuse mainitud üheksal korral. Marek Tamm on oletanud, et Aubri võis Liège'i piiskopkonnas viibides puutuda kokku Alna Baudouiniga, kes oli paavsti legaadiks Liivimaal, ja kuulda temalt sealsete sündmuste kohta, samuti võis Aubri saada teadet Theoderichilt Toreidast. Kroonika Liivimaad puudutavad lõigud käsitlevad ajaperioodi 1194-1232. Misjoni, ristisõja ja Liivimaa sisepoliitilise olukorra kirjelduste kontekstis on kroonikas juttu ka Liivimaa piiskoppidest.²²

1260. aastatel tundmatu autori poolt kirjutatud ladinakeelse „Taani dominiiklaste kroonika“ (*Historia ordinis praedicatorum in Dania*) algkäsikiri pole tänaseni säilinud, ent selle teksti on püütud hilisemate ära kirjade ja editsioonide järgi rekonstrueerida. Kroonikas on juttu dominiiklaste saabumisest Skandinaaviasse, dominiiklaste Taani provintsi kolmest esimesest provintsiaalpriorist ja Tallinna Püha Katariina konvendi asutamisest. Kroonika sisaldab andmeid kaheteistkümnenda aastal Tallinna saabunud Taani, Rootsi ja Ojamaa dominiiklaste kohta.²³

Tsistertslaste Caesarius von Heisterbachi eksemplumide kogumik *Dialogus miraculorum* sisaldab eksemplumi Liivimaa põliselanike hulgast pärit ilmikvennast (ilmselt Dünamunde tsistertslaste kloostris). Samuti mainib Caesarius Liivimaale jutlustama läinud tsistertslastest munk Petrust, kelle kohta igasugused muud allikad puuduvad. Liivimaa-teemalisi lugusid sisaldavad ka Caesariuse teosed *Libri VIII miraculorum*²⁴, *Vita Sancti Engelberti*²⁵ ja *Homelie*^{26, 27}.

Uurimistöökirjutamisel kasutatud ürikukogumike seas on tähtsaimaks ürikuraamatute seeria *Liv-, est-, und kurländisches Urkundenbuch*, täpsemalt selle seeria I, II, III ja VI köide (1853,

²² *Albrici monachi Triumfontium Chronicon – Monumenta Germaniae Historica XXIII*, 631-950. Leipzig. Verlag Karl W. Hiersemann, 1925. Bunge, Friedrich Georg von. *Livland, die Wiege der Deutschen Weihbischöfe: mit einer Charte der Diöcesen Nordwestdeutschlands im XIII. Jahrhundert*. Leipzig. Verlag von E. Bidder, 1875. Rousseau, Félix, *L'expansion wallonne et lorraine vers l'Est, aux XIe et XIIe siècles – A travers l'histoire de Namur, du Namurois et de la Wallonie. Recueil d'articles de Félix Rousseau publié à l'occasion de son nonantième anniversaire par le Crédit communal de Belgique*, 187-188. Bruxelles. Edité par le Crédit communal de Belgique, 1977. Tamm, Marek, „Ristisõja kommunikatsioon: Liivimaa misjon ja tsistertslaste võrgustik 13. sajandi esimesel poolel“ II, 11-12, 15, 23-27 – *Tuna* 1/2009, 8-28.

²³ *Historia ordinis praedicatorum in Dania*. <http://www.jggi.dk/HOPD.htm> Viimati vaadatud: 06.07.2018. Kala, Tiina jt. „Tallinna ajaloo lugemik. Dokumente 13.-20. sajandini“, 24. Tallinn. Tallinna Linnaarhiiv, 2014. Tamm, Marek, „Tallinna Püha Katariina konvent 13. sajandi dominiiklaste võrgustikes“, 178-182 – „Vana Tallinn“ 28 (32), 170-201. Tallinn. Tallinna Linnaarhiiv, 2017.

²⁴ Caesarius Heisterbacensis, *Die beiden erster Bücher der Libri VIII Miraculorum – Die Wundergeschichten des Caesarius Heisterbach*. Bd. 3, 1-222. Bonn. Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung 1937. Tamm 2017, 11, 16-17.

²⁵ Caesarius Heisterbacensis, *Leben, Leiden und Wunder des Heiligen Erzbischofs Engelbert von Köln*. Münster, Köln. Böhlau Verlag, 1955. Tamm 2017, 12, 22-23.

²⁶ Caesarius Heisterbacensis, *Aus den 18 Homilien über die Geburt und Kindheit Christi – Die Wundergeschichten des Caesarius von Heisterbach*, Bd. 1, 102-173. Bonn. Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung, 1933. Tamm 2017, 12, 20-21.

²⁷ Arbusow 1902, 85. Caesarius Heisterbacensis, *Dialogus miraculorum*, VIII, XII. Köln. Ulrich Zell, 1473. *Die beiden erster Bücher der Libri VIII Miraculorum – Die Wundergeschichten des Caesarius Heisterbach*. Bd. 3, 1-222. Bonn. Hanstein, 1937. Keussler Friedrich von, *Die Genealogie des Cisterciensenklosters zu Dümanunde – Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est-, und Kurlands*, Bd. 14, 124. Riga. Nicolai Kymmels Buchhandlung, 1890.

1857 ja 1873), mis sisaldavad ürikuid uuritava ajalooperioodi kohta ja mille koostajaks oli Friedrich Georg Bunge. Lisaks on käesolevas uurimistöös kasutatud teisi keskaegsetelt Saksa ja Taani aladelt pärinevaid ürikuid sisaldavaid ürikuraamatuid.²⁸

Hermann Hildebrandi koostatud kogumik *Livonica, vornämlich aus dem 13. Jahrhundert, im vaticanischen Archiv* sisaldab Vatikani arhiivist pärinevaid peamiselt 13. sajandi ürikuid, mis aitavad heita valgust Liivimaa suhetele paavstivõimuga²⁹. Teisest H. Hildebrandi koostatud kümnest ürikust koosnevast valimikust *Zehn Urkunden zur älteren livländischen Geschichte aus Petersburg und Stockholm* võib leida üriku premonstraatlase reegli kehtestamisest Sengallia toomkapiitlis³⁰. Sama isiku toimetatud allikapublikatsioon *Das Rigische Schuldbuch (1286-1352)* aga sisaldab allikaid võlglaste ja võlgnike kohta keskaegses Riias³¹.

Marburgis asuva Herderi instituudi veebilehel asuv ürikukogumik *Kurländische Güterurkunden* sisaldab kesk- ja varauusaegselt Kuramaalt pärinevaid omandisuhteid puudutavaid ürikuid³².

Taani ajaloolane George Stephens on oma artiklis *Brottstycken av den Dominikaner-Ordens eller Predicare-Bröder-nas Statuteller Capitel-Bok ifrån XIII. Århundrade, och gällande för „Provincia Dacia“ eller de Nordiska Riken* toonud ära 13. sajandil dominiiklaste Dacia provintsi (mille alla kuulus ka Tallinna Püha Katariina dominiiklaste konvent) provintsiaalkapiitlite otsuste protokolle. Ka need protokollid sisaldavad muuhulgas andmeid Tallinna dominiiklaste kohta.³³

Kogumik *Vetera monumenta Hibernorum et Scotorum historiam illustrantia ab Honorio PP. III. usque ad Paulum PP. III. 1216-1547* sisaldab allikaid Iiri- ja Šotimaa kirikuajaloo kohta. Käesoleva uurimistöe seisukohast on olulised selles kogumikus sisalduvad Riia peapiiskoppi

²⁸ *Codex diplomaticus Prussicus. Urkunden-Sammlung zur älteren Geschichte Preussens aus dem Königl. Geheim-Archiv zu Königsberg nebst Regesten, Bd. 3.* Königsberg. Bornträger, 1848. Dreger, Friedrich von. *Codex Pomeraniae Vicinarumque Terrarum Diplomaticus I.* Berlin. Zu finden in der Haude und Spenerischen Buchhandlung, 1768. *Hamburgisches Urkundenbuch I.* Hamburg. Voss, 1842. *Hansisches Urkundenbuch I,* 232. Halle. Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1876. *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Bd. 1, 1093-1300.* Reval. Kluge und Ströhm, 1853. *Liv-, Esth, und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Bd 2, 1301-1367.* Reval. Kluge und Ströhm, 1855. *Liv-, Esth, und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Bd 3, 1368-1393, mit Nachträgen zu Band 1 und 2,* Reval. Kluge und Ströhm, 1857. *Liv-, Est-, und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Bd. 6 : Nachträge zu Band 1-5.* Riga. Verlag von Nicolai Kymmell, 1875. *Regesten der Erzbischöfe von Bremen Bd. 1.* Bremen. A. Geist, 1937. *Scriptores rerum danicarum medii aevi partim hactenus inediti 5.* Hafniae. Godiche, 1783. *Urkundenbuch der Bischöfe und des Domkapitels von Verden Bd. 1: Von den Anfängen bis 1300.* Stade. Landschaftsverband der ehemaligen Herzogtümer Bremen und Verden, 2001.

²⁹ Hildebrand, Hermann, *Livonica, vornämlich aus dem 13. Jahrhundert, im vatikanischen Archiv.* Riga. J. Deubner, 1887.

³⁰ Hildebrand, Hermann, *Zehn Urkunden zur älteren livländischen Geschichte aus Petersburg und Stockholm – Mittheilungen aus dem Gebiete der Geshchichte Liv-, Est-, und Kurland, Bd. 12,* 367-380. Riga. Nikolai Kymmell's Buchhandlung, 1875.

³¹ *Das Rigische Schuldbuch (1286-1372).* St. Petersburg. Commissionäre der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1872.

³² *Kurländische Güterurkunden.* <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html> Viimati vaadatud: 02.05.2018.

³³ Stephens, George, *Brottstycken av den Dominikaner-Ordens eller Predicare-Bröder-nas Statuteller Capitel-Bok ifrån XIII. Århundradet, och gällande för „Provincia Dacia“ eller de Nordiska Riken* 553, 556-557, 559-560 – *Kirkehistoriske Samlinger 1,* 542-642. Kjöbenhavn. Selskabet for Danmarks Kirkehistorie, 1852. Tamm 2017, 182-188.

Albert II Suerbeeri, kes oli enne Liivimaale tulekut Iirimaa priimaseks ja Armagh'i peapiiskopiks, puudutavad ürikud.³⁴

Prantsuse ajaloolase Elie Bergeri väljaantud paavst Innocentius IV bullade kogumiku esimesest köitest võib leida ühe Sengallia ja hilisemat Kuramaa piiskoppi Heinrich von Lützelburgi puudutava bulla³⁵.

Tänapäevani säilinud kirjalike allikate põhjal loodud pilt keskaegsel Liivimaal elanud või viibinud vaimulikest saab tänu allikate iseloomule kahjuks olla vaid suhteliselt meelevaldne. Kirikuhierarhias kõrgemal positsioonil asunud ja kõrgematest sotsiaalsetest kihtidest pärinevaid vaimulikke mainiti nende eluajal tavaliste preestritega võrreldes rohkem kirjalikes tekstides ning nendega seotud allikaid on ka hilisematel sajanditel paremini säilitatud ja rohkem publitseeritud. Käesolevas uurimistöös kasutatud kroonikatest leiab enim teavet vaimulike (nii vaimulikkonna kõrgkihi kui ka tavaliste preestrite ja munkade) kohta 13. sajandi algusest pärinevast „Henriku Liivimaa kroonikast“³⁶. Enamik ülejäänud teabest pärineb erinevatest ürikutest, kus tavalisi munki või preestreid on tihtipeale mainitud tunnistajatena või „kohalviibijatena“ üriku kirjapanemisel. Tihti on selline märke üriku lõpuosas ainsaks tänapäevani säilinud allikaks konkreetse isiku kohta. Nii ongi käesolevas uurimistöös käsitletud 438. vaimuliku hulgas näiteks 9 peapiiskoppi ja 43 piiskoppi, mida on tavaliste preestrite ning munkadega võrreldes ebaproportsionaalselt palju³⁷.

Mõnede vaimulike puhul on ainsaks meieni säilinud vihjeks nende geograafilise või sotsiaalse päritolu kohta liignimi. Uuritaval ajalooperioodil oli perekonnanime süsteem Saksa kultuuriruumis alles kujunemisejärgus, mistõttu liignimi viitab suurema tõenäosusega isiku sünnikohale kui vanematelt päritud perekonnanimele. Eriti kehtib see madalamat sotsiaalset päritolu isikute kohta, sest ülikusuguvõsades kinnistusid perekondlikule päritolule vihjavad liignimed kiiremini. Osa tollastest liignimedest ei osuta ei geograafilisele ega perekondlikule päritolule, vaid isiku ametile või elukohale või on tavalised hüüdnimed.³⁸

Töös kasutatud sekundaarkirjandusest on tähtsaimaks Leonid Arbusow vanema teatmik *Livlands Geistlichkeit vom Ende des 12. bis ins 16. Jahrhundert*, milles on tähestiku järjekorras loetletud autorile teadaolevad 12.-16. sajandini Liivimaal elanud vaimulikud koos nende kohta käiva täiendava teabega. Seda teatmikku on peetud samuti väljaandes *Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik* ilmunud uurimuse *Die im Deutschen Orden in Livland vertretenen Geschlechter* („Saksa ordu Liivimaa harus esindatud suguvõsad“) kõrval tuntud baltisaksa ajaloolase Leonid Arbusowi üheks peateoseks. Tegu on aastatepikkuse uurimistöo tulemusega, mis sisaldab lisaks vaimulike tähestikulisele nimekirjale kronoloogilis-topograafilist ülevaadet keskaegse Liivimaa jagunemisest piiskopkondadeks, andes seega põhjaliku ülevaate Liivimaa kirikuorganisatsiooni arengust alates 12. sajandist.

³⁴ Goetze, P. von, *Albert Suerbeer. Erzbischof von Preussen, Livland und Ehstland, Urkunden: XXIII, XXIV*. St. Petersburg. Buchhandlung von W. Graff, 1854. Selart, Anti. „Riia peapiiskop Albert Suerbeer ja *Descriptiones terrarum*“, – Tuna 2/2002, 11-21. *Vetera monumenta Hibernorum et Scotorum historiam illustrantia ab Honorio PP. III. usque ad Paulum PP. III. 1216-1547. Reproductio phototypica editionis 1864*, nr. 104, 106, 107, 108, 109. Osnabrück. Zeller, 1969.

³⁵ *Les Registres d'Innocent IV* I, 3198. Paris. Libraires des Écoles Françaises d'Athèneses et de Rome, du Collège de France et de l'École Normale Supérieure, 1884.

³⁶ Hlk, I, 1 - XXX, 6.

³⁷ Arbusow 1914, 252, 291-292, 296, 303, 322, 335.

³⁸ Feyerabend, Liselotte, *Die Rigaer und Revaler Familiennamen im 14. und 15. Jahrhundert*, 247-249, 276-277. Köln, Wien. Böhlau Verlag, 1985.

Teatmiku neljas osa ilmus 1914. aastal, pärast autori surma. Sellele väljaandele oli lisatud L. Arbusowi poja, Leonid Arbusow noorema koostatud vaimulike register. Käesolevas uurimistöös käsitletud 438. vaimulikust 427 on L. Arbusowi raamatus ära mainitud.³⁹

Suur kasu on uurimistööl kirjutamisel olnud kahest keskaegsete kõrgvaimulike kohta käivat infot sisaldavatest teatmikust. Frantsisklaste orduusse kuulunud preestrit Saksa ajaloolase Konrad Eubeli kaheköiteline *Hierarchia catholica medii aevii* koondab endas infot kõigi roomakatoliku piiskoppide kohta piiskopkondade kaupa aastatel 1198-1600. Käesolevas uurimistöös on kasutatud teatmiku esimest köidet, mis sisaldab muuhulgas teavet 13. sajandi vaimulike kohta.⁴⁰ Erwin Gatzi ja Clemens Brodborbi toimetatud kolmeköiteline teatmik *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches* („Püha Rooma riigi piiskopid“) sisaldab kõigi Saksa-Rooma riigi piiskopkondade piiskoppide lühielulugusid aastatest 1198-1803. Ka sellest teatmikust on käesolevas töös kasutatud esimest köidet.⁴¹

Vaimulike perekondliku päritolu uurimiseks on kasutatud Hans G. Trüperi raamatut *Ritter und Knappen zwischen Weser und Elbe*⁴². Töös kasutatud vaimulike biograafiatest võiks mainida ka Verdeni piiskopi Iso von Wölpe elulugu, mille autoriks on Thomas Vogtherr⁴³.

Ülejäänud töös kasutatud sekundaarkirjanduse tekstid on üles loetud töö lõpus.

³⁹ Arbusow 1902, 1-160; 1904; 1914, 1-432. Stavenhagen, Oskar, *Leonid Arbusow †, Nekrolog (mit Bildnis) – Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1911/13*, 559-560. Mitau 1914.

⁴⁰ Büchner, Alexander OFM, *Eubel, Konrad – Neue Deutsche Biographie, Bd. 4*, 669. Berlin. Duncker & Humblot, 1959. Eubel, Konrad. *Hierarchia catholica medii aevi, sive Summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel* I. Münster. Monasterii, Sumptibus et typis librariae Regensbergianae, 1913.

⁴¹ *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein Biographisches Lexikon. Mit 1 Faltkarte*. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.

⁴² Trüper, Hans G. *Ritter und Knappen zwischen Weser und Elbe. Die Ministerialität des Erzstifts Bremen*. Stade. Landschaftsverband der ehemaligen Herzogtümer Bremen und Verden, 2015.

⁴³ Vogtherr, Thomas. *Iso von Wölpe, Bischof von Verden (1205-1231). Reichsfürst, Bischof, Adliger*. Stade. Landschaftsverband der Ehemaligen Herzogtümer Bremen und Verden, 2008.

1. Vaimulike geograafiline päritolu

Saksimaa

Valdav enamik käesolevas uurimistöös uuritaval ajalooperioodil Liivimaal elanud või viibinud vaimulikest pärines Saksa aladelt ja nende hulgas domineerisid omakorda Saksimaalt pärit vaimulikud. Käesoleva töö autorile teadaolevatel andmetel aastatel 1184-1300 tõenäoliselt Liivimaal elanud ning viibinud vaimulikust 48. võib otsesemate või kaudsemate tõendite põhjal pidada Saksimaalt pärinenuteks.

Saksi päritolu vaimulike domineerimine tolleaegsete Liivimaa vaimulike hulgas on ka üsna loogiline, sest Liivimaa koloniseerimine ning ristiusustamine sai alguse just Saksimaalt. Liivimaa misjoni algataja, tulevane Üksküla piiskop Meinhard oli enne Väina jõe äärde saabumist munk Segebergi augustiinlaste kloostri Holsteinis⁴⁴. Saksimaalt pärinesid ka järgmised Üksküla piiskopid: Berthold, kes oli enne Liivimaale tulekut Hannoveri lähedal asunud Loccum tsistertslaste kloostri abt, ja Albert von Buxhövdn, endine Bremeni linna toomherra, kelle valitsusajal 1202. aastal toodi piiskopiresidents Ükskülast äsjaasutatud Riia linna⁴⁵.

Alanud 13. sajandil omandas von Buxhövdnide suguvõsa Liivimaa vaimulike koorekihi seas üsna olulise rolli⁴⁶. Koos Albertiga saabusid Liivimaale tema viis venda, kellest kolm kuulusid vaimulikku seisusse⁴⁷. Alberti noorem vend Hermann, kes oli enne Liivimaale tulekut olnud Bremeni lähedal asunud benediktlaste Püha Pauluse kloostri abt, pühitseti 1219. aastal Magdeburgi peapiiskopi Albert I poolt Lihula (Eestimaa) piiskopiks (ilmselt pärines Saksimaalt ka esimene Lihula piiskop ja Hermann eelkäija piiskopitooil, 1219. aastal Lindanise lahingus hukkunud Theoderich)⁴⁸. 1224. aastal sai Hermannist esimene Tartu piiskop⁴⁹. Kolmas vend Engelbert von Buxhövdn, kes oli enne Liivimaale tulekut olnud munk Neumünsteri augustiinlaste kloostri, valiti 1202. aastal Riia praostiks⁵⁰. Neljas vend Rothmar von Buxhövdn, kes oli samuti augustiinlane ja sarnaselt esimesele Üksküla piiskopile Meinhardile enne Liivimaale tulekut munk Segebergi kloostri, määrati 1224. aastal oma venna Hermann poolt Tartu praostiks⁵¹. Esimese Tartu piiskopi nimekaim Hermann von Buxhövdn sai 1262. aastal Saare-Lääne piiskopiks (Hermann I)⁵². Hermann oli viie ülalmainitud suguvõsa esindaja onupoja, 1224. aastal Liivimaale tulnud rüütli Johannes von Buxhövdni poeg⁵³. Von Buxhövdnide hulka on loetud ka Wedekini, Riia praosti aastatel 1289-1305 ja tolle onu, Saare-Lääne piiskoppi Conrad I. Selle põhjuseks on 1319. aastast pärinev ürik, milles Wedekini on nimetatud rüütel Johannes von Buxhövdni sugulaseks.

⁴⁴ HLK I, 2.

⁴⁵ HLK VI, 3. Kala jt. 2012, 83.

⁴⁶ Kala jt. 2012, 38.

⁴⁷ HLK VI, 3; VII, 1; IX, 6; XXXIII, 11; XXVIII, 6.

⁴⁸ HLK XV, 4; XXIII, 2, 11. Poelchau, Lore, *Das Zisterzienserklöster Dünamunde – Benediktiner, Zisterzienser – Studien zur Geschichte, Kunst und Kultur der Zisterzienser. Band 7*, 179-181. Berlin. Lukas Verlag, 1999.

⁴⁹ Kala jt 2012, 53.

⁵⁰ HLK VI, 2-3.

⁵¹ HLK IX, 6; XXVIII, 8.

⁵² Kala jt. 2012, 85.

⁵³ Trüper 2015, 699, 703.

Ehkki Saare-Lääne piiskop Hermann (ja ilmselt ka Conrad ning Wedekin) olid sündinud Liivimaal, võib neid perekondlike sidemete tõttu Saksi päritolu vaimulike hulka lugeda.⁵⁴

Piiskop Alberti kutsel osalesid Liivimaa ristsõjas ka kolm Saksi päritolu piiskoppi, kellest ükski küll Liivimaale elama ei jäänud. Ratzeburgi piiskop Philipp, Verdeni vürst-piiskop Yso von Wölpe ja Paderborni piiskop Bernhard III von Oesede saabusid Liivimaale 1211. aastal.⁵⁵

„Henriku Liivimaa kroonika“ andmetel oli Ratzeburgi Philipp kuulunud kirikuvande alla sattunud Saksa-Rooma keisri Otto IV lähikonda, jäädes ilmselt paavsti- ning keisrivõimu omavahelise võimuvõitluse hammasrataste vahele. See asjaolu olevat sündinud teda ka ristsõdijana Liivimaale ajutisse maapakku minema. Kui Yso ja Bernhard 1212. aastal Liivimaalt lahkusid, jäi Philipp Liivimaale, kus viibis 1215. aastani. Krooniku sõnul tegutses Philipp aktiivselt piiskop Alberti lähikonnas, osaledes läbirääkimistel Toreida mässuliste liivlastega, täites ajutiselt Saksamaale tagasi pöördunud Riia piiskopi kohuseid ja aidates tolele Toreidasse Vredelande linnust ehitada. Lahkumine Liivimaalt sai Philippile, kelle eesmärgiks oli jõuda Rooma kirikukogule, saatuslikuks. Teekonnal üle Läänemere kimbutasid kogede konvoid, milles viibisid muuhulgas Philipp ja Eestimaa piiskop Theoderich, nii ilmastikuolud kui ka vaenulikud saarlased. Philipp jõudis küll elusalt üle Läänemere ja isegi Itaaliasse, ent suri Veronas ootamatu haiguse kätte.⁵⁶

Yso von Wölpe ja Bernhard III von Oesede viibisid Liivimaal vaid ühe aasta ja ainsateks teadeteks nende tegevuse kohta Liivimaal on maavaldustesse ning kauplemisse puutuvad ürikud, mille allkirjastamise juures on nad koos Riia piiskopi Alberti ning Ratzeburgi piiskopi Philippiga tunnistajatena viibinud⁵⁷. Bernhard III puhul tuleb veel märkida, et ehkki ta pärines Saksimaalt, asus tema piiskopkond hoopis Vestfaalis.

Ilmselt pärines Saksimaalt, tõenäoliselt Magdeburgi ümbrusest, ka vaimulikust kroonik Henrik. Sellele osutab asjaolu, et ta kuulus Magdeburgi peapiiskopkonna ministeriaalide suguvõsast pärinenud piiskop Albert von Buxhövdeni lähikonda ja oli Paul Johanseni hinnangul astunud Alberti teenistusse juba poisipõlves.⁵⁸

Ka järgnevatel aastatel mängisid Saksi päritolu vaimulikud Liivimaa kirikuhierarhia tipus olulist rolli. Pärast Albert I von Buxhövdeni surma 1229. aastal sai uueks Riia piiskopiks endine Magdeburgi toomhärra Nicolaus von Nauen⁵⁹. Aastatel 1253-1302 oli ametis viis Riia peapiiskoppi, kellest kolm – Johannes I von Lune, Johannes II von Vechta ja Johannes III – pärinesid Saksi aladelt⁶⁰.

Tartu piiskoppidest pärines käesolevas töös uuritaval ajavahemikul teadaolevalt Saksimaalt lisaks Hermann I von Buxhövdenile ka Friedrich von Haseldorf (piiskop aastatel 1268-85),

⁵⁴ Arbusow 1914, 254. Jähnig, Bernhart, *Konrad [von Bekeshovede] (†frühestens 1307)* – Gatz 2001, 491-492. Trüper 2015, 699, 703.

⁵⁵ HLK XIV, 4; XV, 1, 12. Kala jt. 2012, 45. Vogtherr 2008, 42-44.

⁵⁶ HLK XV, 12; XVI, 2-4; XVII, 1; XVIII, 3; XIX, 5-6.

⁵⁷ HLK XV, 1, 15. LUB I, XVIII, XX, XXI, XXIII, XXXVIII.

⁵⁸ Johansen, Paul, *Heinrich von Letland* (Henricus de Lettis) – NDB 8, 413. Berlin. Duncker & Humblot, 1969. Kala jt 2012, 293.

⁵⁹ Kala jt 2012, 54.

⁶⁰ Arbusow 1914, 293. Schonebohm, Fritz, *Die Besetzung der livländischen Bistümer bis zum Anfang des 14. Jahrhunderts*, 326 – *Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Esth- und Kurland's*, Bd. 20., 295-365. Riga. Nicolai Kymmell's Buchhandlung, 1910.

kes 1267. või 1268. aastal pühitseti ka Karjala roomakatoliku piiskopiks, seda ilmselt osana Riia peapiiskopi Albert II Suerbeeri kavast Liivimaast ida poole jäävate alade ristiusustamiseks. Holsteini rüütisuguvõsast pärinev piiskop Friedrich, kes oli enne Liivimaale tulekut olnud Hamburgi toomhärra, osales Tartu piiskopina aktiivselt ristisõdades paganlike leedulaste ja semgalite vastu.⁶¹

Saksimaalt pärines ka esimene Saaremaa piiskop Gottfried, kes oli enne Liivimaale tulekut 1224. aastal olnud munk (mõnedel hinnangutel, ehkki selle kohta kindlaid tõendeid pole) Pforta tsistertslaste kloostris ja seejärel Dünamunde kloostri abt⁶².

Saksi päritolu kõrgvaimulikest viibis Liivimaal ka Ermlandi piiskop Anselm von Meißen, kes võttis koos Kulmi piiskopi Heidenreichi ja Samlandi piiskopi Heinrich I von Streitbergiga osa 1258. aastal Riias toimunud kohaliku kirikuprovintsi konstiilist⁶³. Ehkki Ermlandi piiskopkond asus Preisimaal, viitab Anselmi liignimi Saksi päritolule.

Teabe ülejäänud tol ajaperioodil Liivimaal elanud või viibinud Saksi päritolu vaimulike karjääri kohta võib leida tabelist käesoleva peatüki lõpust.

Põhjamaad

Põhjamaadest pärit vaimulike hulgas domineerisid Liivimaal uuritaval perioodil Taani riigist pärit vaimulikud – kokku oli neid kakskümmend, sealhulgas kolm tänapäeval Rootsile kuuluvast Skånest pärinenut (1219. aastal Lindanise lahingus osalenud Schleswigi piiskop Nicolaus I ja Tallinna dominiiklased Brother ning Johannes Woxmoth)⁶⁴. (Esimese Revala piiskopi, kuningas Valdemar II kaplani Wesselini puhul on baltisaksa ajaloolane Richard Hausmann oletanud saksa päritolu, ent käesolevas uurimistöös on ta siiski Taani päritolu vaimulike hulka loetud. Artur Vassar on Wesselini puhul oletanud eesti päritolu, mis ei tundu siiski tõenäoline.)⁶⁵ Ainsaks Virumaa piiskopi Ostradi Taani päritolu kinnitavaks allikaks on

⁶¹ Aspern, Friedrich-August von, *Beiträge zur älteren Geschichte Holsteins*, 83-92. Hamburg, 1849. Bonne, Ernst. *Russisch-Livländische Chronographie: von der mitte des Neunten Jahrhundert bis zum Jahre 1410*, 80, 99. Sankt-Peterburg. Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, 1862. Bunge 1875, 77-82. CPVTD I, 542. *Hamburgisches Urkundenbuch* 1, 621, 734. Johansen, Paul, *Friedrich von Haseldorf* – NDB 5, 510-511. Berlin. Duncker & Humblot, 1961. Jähnig, Bernhart, *Friedrich von Haseldorf († 1288?)* – Gatz 2001, 146-147. Koppmann, Karl, *Necrologium capituli Hamburgensis*, 101 – *Zeitschrift des Vereins für hamburgische geschichte* 6, 21-183. 1868. LUB I, CCLXXX; III, CCLXXXIII, b.

⁶² AmTC, 902. Bunge 1875, 35-36. Kala, Tiina, „Saare-Lääne piiskopkonna kujunemine“, 12-13 – „Saare-Lääne piiskopkond. Artikleid Lääne-Eesti keskajast/*Bistum Ösel-Wiek. Artikkelsammlung zum Mittelalter in Westestland*, 9-28. Haapsalu. Läänemaa Muuseum, 2004. Kunde, Holger, *Das Zisterzienserklöster Pforte. Die Urkundenfälschungen und die frühe Geschichte bis 1236*, 245. Köln, Weimar, Wien. Böhlau Verlag, 2003.

⁶³ Arbusow 1914, 292

⁶⁴ Arbusow 1902, 75, 143; 1914, 47, 291-292, 305, 335, 338, 350. Gallén, Jarl, *La province de Dacie de l'ordre des frères prêcheurs*, 220-221. Helsingfors. Söderström & Co, 1946. HLK 7, 2; X, 13; XIII, 2; XIX, 4; XXII, 2, 10; XXIII, 2; XXIV, 2. Kala 2013, 431-432. Tallinn. *Livonica*, nr. 21, 38, 43. LUB I, XLIX, L, LXXXI, CLXVI, CLXXII, CLXXXIII, CCIII, CCVI, CCLVIII, CCLXX, CCCXV, CCCXXXVII, CCCLXXIX, CCLII; *Beilage, fol. 53. a.*; III, CCLVIII, a; VI, MMDCCLXI; R. S. 16, CCCIX, a, CCCIX, a. Srdmapi 5, 501-502. Stephens 1852, 560.

⁶⁵ AmTC, 902. Arbusow 1902, 136. Hausmann, Richard, *Das Ringen der Deutschen und Dänen um den Besitz Estlands bis 1227*, 20. Leipzig. Duncker & Humblot, 1870. Stark, Franz, *Die Kosenamen der Germanen. Eine Studie von Dr. Franz Stark*, 93-94. Wien. Verlag von Tandler & Comp, 1868. Vassar, Artur, „Esimese Tallinna piiskopi päritolust“ – Keel ja Kirjandus 1/1970, 30-34.

aga Prantsusmaalt pärineva „Trois-Fontaines’i munga Aubri kroonika“ sissekanne, mis pärineb umbkaudu perioodist 1227-41 (Ostradi ametiaeg lõppes aastal 1227), Leonid Arbusowi teatmikis on Ostradi liigitatud umbmäärasemalt Skandinaavia päritolu vaimulike hulka).⁶⁶

Taani päritolu vaimulikest pärinesid Jüütimaalt Tallinna piiskop Thorkill von Ribe, aastal 1295 samale piiskopikohale valitud dominiiklane Knut, kellel ei õnnestunud paavst Bonifacius VIII vastuseisu tõttu piiskopiks saada, ja Tallinna dominiiklased Petrus Hartbo, Aaron de Randruus, Michael Horsnes ning Angelus⁶⁷. Fyni saarelt Odense linnast pärinesid 1254. aastal Tallinna püha Katariina kloostri külasthanud dominiiklased Guster ja Laurentius⁶⁸. Skåne taustaga oli lisaks Schleswigi piiskopile Nicolausele ka Lundi peapiiskop Andreas Sunesen, kes osales kahel korral (1206./07. aasta talvel ja 1219. aastal) Liivimaa ristisõjas ning oli aastatel 1219-21 Taani asehalduriks Revalas⁶⁹. Sjælland saarelt pärines Tallinna piiskop Thrugot, kes oli enne Liivimaale tulekut olnud Roskildes toomhärraks. (Roskilde dominiiklaste konventi kuulusid enne Tallinna saabumist ka mungad Engelbert ja Johannes Theonici, ent „Taani dominiiklaste kroonika“ andmetel olid nad päritolult sakslased ja seega pole neid käesolevas tööd liigitatud Taani päritolu vaimulike hulka).⁷⁰ 1219. aastal Lindanise lahingus osalenud Roskilde piiskop Peder Jacobsen pärines aga Møni saarelt⁷¹.

Taani päritolu vaimulike hulgas torkab silma kõrgete vaimulike suur hulk: kahekümne vaimuliku hulgas on üks peapiiskop, seitse piiskoppi ja üks piiskopiks valitud, ent ametisse mitte astunud vaimulik. Nende kuue piiskopi hulgas on omakorda kolm Revala/Tallinna piiskoppi, üks Virumaa piiskop ja kolm piiskoppi Taani riiki kuuluvatest piiskopkondadest väljastpoolt Liivimaad.⁷²

Ojamaa saarelt pärinevaid vaimulikke (kes võisid olla nii rootslased kui sakslased) viibis käesolevas töös uuritava perioodil Liivimaal kokku üheksa. Kõik nad peale Tallinna dominiiklaste konventi esimese priorid Danieli olid tavalised preestrid või mungad, neli nende seast olid dominiiklased. Ojamaa dominiiklaste sattumist Tallinna põhjustas asjaolu, et nii Tallinna kui ka Visby dominiiklaste konvendid kuulusid selle mungaordu *Dacia* (Taani) provintsi, samasse provintsi kuuluvaid dominiiklasi iseloomustas aga suur mobiilsus ja mainitud ordusse kuuluvad mungad liikusid tihti provintsi erinevate konventide vahet.⁷³

⁶⁶ AmTC, 902. Arbusow 1914, 293, 335. Tamm 2010, 11, 25.

⁶⁷ Arbusow 1902, 39, 127; 1914, 335. Hildebrand 1887, 43. Kala 2013, 429, 438. LUB I, CLXVI, CLXXII, CLXXIII, CCIII, CCVI, CCLVIII, CCLXX, CCCXXV, CCCXXXVII, CCLII; III, CCLVIII, a; VI, MMDCCCLXI. Srdmapi 5, 501-502.

⁶⁸ Arbusow 1911/13, 350. LUB VI, Regg. CCIX, a.

⁶⁹ HLK VII, 2; X, 13; XXIII, 2, 10; XXIV, 2. Olrik, Hans, *Sunesen, Anders – Dansk Biografisk Leksikon. XVI. Bind, Skarpenberg – Sveistrup*, 585-589. Kjøbenhavn. Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn), 1902.

⁷⁰ AmTC, 902. Arbusow 1902, 123; 1914, 335, 350. *Historia ordinis predicatorum in Dania*. <http://www.jggi.dk/HOPD.htm> Viimati vaadatud: 06.07.2018. Kala 2013, 73-74, 432. LUB I, CCLXXIX. Srdmapi 5, 501-502. Tamm, Marek, „Millal jõudsid dominiiklased Tallinna?“, 17 – Tuna 2/2001, 13-23.

⁷¹ Arbusow 1902, 85; 1914, 292. HLK, XXIII, 2. *Roskildehistorie tegnede adelsvåben. Hvideslægten*. <http://www.roskildehistorie.dk/stamtavler/adel/Hvide/Hvideslaegten.htm#B> Viimati vaadatud: 21.04.2018.

⁷² Arbusow 1902, 75, 143; 1914, 47, 291-292, 305, 335, 338, 350. HLK 7, 2; X, 13; XIII, 2; XIX, 4; XXII, 2, 10; XXIII, 2; XXIV, 2. *Livonica*, nr. 21, 38, 43. LUB I, XLIX, L, LXXXI, CLXVI, CLXXII, CLXXIII, CCIII, CCVI, CCLVIII, CCLXX, CCCXV, CCCXXXVII, CCCLXXIX, CCLII; *Beilage, fol. 53. a.*; III, CCLVIII, a; VI, MMDCCCLXI; R. S. 16, CCCIX, a, CCCIX, a.

⁷³ Amelung, Friedrich, *Revaler Alterthümer : [Gemälde, Häuser, Mauern, Türme und Tore]*, 34. Reval. F. Kluge, 1884. Arbusow 1901, 35; 1911/13, 260, 264, 350. DRSb, nr. 1271. HLK, XII, 2; XVIII, 1. Kala 2013, 430. Kala jt. 2012, 203-204. LUB I, XX, XXI, CCXVI; VI, R. S. 16, CCCIX, a. Murray 2016, 364. Srdmapi 5, 73. Stephens 1852, 545-642. Tamm 2017, 179, 182-188.

Liivimaal viibinud Rootsi päritolu vaimulikke, kes ei pärinenud Ojamaalt, (viimased võisid olla nii sakslased kui ka rootslased ja on loetletud ülalpool) leiab allikatest neli. Üks neist oli Linköpingi piiskop Karl Magnusson, kes osales 1220. aastal Rootsi kuninga Johan Sverkerssoni nurjunud sõjaretkel Ridalasse ja hukkus Lihula lahingus⁷⁴. Lisaks Karl Magnussonile on teada kolme Rootsi dominiiklase, Johannese Stockholmist (teistel andmetel Västeråsist), Pauluse Sigtunast ja Astolphi Skänningest – saabumisest Tallinna Püha Katariina kloostriisse 1246. aastal⁷⁵. Liivimaal viibinud Soome päritolu vaimulikest on uuritavast perioodist teada üks nimi – preester Petrus Kaikewalde, kes „Henriku Liivimaa kroonika“ andmetel aastatel 1215-26 erinevates Eesti maakondades paganatele jutlustas ja neid ristis⁷⁶.

Reinimaa

Reinimaa oli uuritaval perioodil Liivimaal esindatud seitsme vaimulikuga, kes paistsid keskmiselt silma üsna kõrge positsiooniga kirikuhierarhias – nende seas oli üks peapiiskop, kolm piiskoppi ja üks toomhärra.

Kölnis sündinud Riia peapiiskop Albert II Suerbeer oli mõjukas ja kirju elukäiguga isik, kelle isiku ajalooline tähtsus Liivimaalt kaugemale ulatub. Pärast Riia piiskopi Albert von Buxhövdeni surma 1229. aastal nimetas Bremeni peapiiskop Lippe Gerhard (Lippe Bernhardi poeg) umbes 30-aastase Bremeni raehärra Albert Suerbeeri uueks Riia piiskopiks, ent tänu paavsti legaadi kardinaldiakon Otto otsusele läks Riia piiskopitool siiski Nicolaus von Nauenile. 1240. aastal nimetas seesama kardinaldiakon Alberti hoopistükki Iirimaa priimaseks ja Armagh'i peapiiskopiks. Albert asuski Iirimaa elama, ent oli hiljemalt 1244. aastaks sunnitud vastuolude tõttu teiste kirikutegelaste ja kohalike võimukandjatega ning majanduslike raskuste tõttu sealt lahkuma. Järgnevatel aastatel viibis Albert Prantsusmaal. 1245. aastal nimetati Albert esimeseks Preisimaa peapiiskopiks, see uus peapiiskopkond pidanuks hõlmama nii Preisimaad, Liivimaad kui ka Eestimaad. Kuna Preisimaa peapiiskopi tiitliga ei kaasnenu sissetulekut, ei asunud Albert Preisimaale elama, olles selle asemel 1246-47 Chiemsee piiskopiks Austrias ja aastast 1247 Lübecki piiskopi kohusetäitjaks. Samuti tegutses Albert järgnevatel aastatel paavsti legaadina Preisimaal, Liivimaal, Eestimaal, Ojamaal, Holsteinis, Rügenil ja Vene aladel. Kuna Saksa ordu oli vastu Preisimaa muutmisele uue peapiiskopkonna keskuseks, otsustati 1251. aastal uue peapiiskopi tool hoopis Riiga viia. Pärast Riia piiskopi Nicolaus von Naueni surma saigi Albert Riiga elama asuda, kuhu jäi oma surmani 1273. aastal. Riia peapiiskopina tegeles Albert aktiivselt ristiusu levitamisega Läänemere idakalda aladel. Ta üritas levitada ristiusku ja roomakatoliku kiriku mõjuvõimu Liivimaast ida poole jäävatel aladel – Karjalas, Vadjamaal ning Ingerimaal. Leedu ristiusustamisel põrkusid Alberti huvid Saksa ordu omadega, kuna ordu püüdis ristiusu vastuvõtnud kuningas Mindaugast oma mõjuvõimu all hoida. Paganliku Semgallia ajutise vallutamise ajaks 1272. aastal oli Albert Saksa orduga ära leppinud ja abistas ordut selle piirkonna hõivamisel.⁷⁷

⁷⁴ Arbusow 1914, 292. HLK XXIV, 3.

⁷⁵ Arbusow 1902, 35, 84. Kala 2013, 74. LUB VI, R. S. 192, CCX, b. Srdmapi 5, 501-502. Tamm 2001, 17. Tugwell 1998, 111-112.

⁷⁶ HLK XIX, 4, 7; XXIV, 1, 2; XXIX, 7. Murray 2016, 365.

⁷⁷ CDP 3, 371. Falkmann, Rudolf, *Bernhard II., Edelherr zur Lippe – Allgemeine Deutsche Biographie Bd. 2*, 422-424. Leipzig. Duncker & Humblot, 1875. Forstreuter, K., *Die Gründung des Erzbisthums 1245/1246*, 6-9 –

Leonid Arbusowi teatmiku andmetel pärinesid Reinimaa piirkonnast Sengallia piiskopid Lambert ja Arnold⁷⁸. Tõenäoliselt pärines sellest piirkonnast, täpsemalt tänapäeva Prantsuse alale jäävast Lotringist, ka Sengallia ning hilisem Kuramaa ja Chiemsee piiskop, frantsisklane Heinrich von Lützelburg⁷⁹. Reinimaalt pärines ka Saksa ordu vaimulik Edmund von Werd, kes oli aastatel 1263-92 Kuramaa piiskopiks⁸⁰.

Samuti pärines Reinimaalt Hemmerode tsistertslaste kloostris munk Petrus, kes saabus 13. sajandi tsistertslasest Saksa kirjamehe Caesarius von Heisterbachi teose *Dialogus miraculorum* („Dialogid imede teemal“) andmetel 1213. aastal Liivimaale. Mitte midagi muud temast teada pole.⁸¹ Lisanime järgi pärines Reinimaalt, täpsemalt Kölnist, ka Kuramaa toomhärra Johannes de Colonia⁸².

Vestfaal

Ka Vestfaali päritolu vaimulikke on käesolevas töös uuritaval perioodil Liivimaal teada 7, nende hulgas on üks Sengallia ja Seelimaa piiskop⁸³. (Vestfaalist pärines ka Virumaa piiskop Diedrich Mindenist, ent kuna ta hoolimata oma ametinimetusest elu jooksul kordagi Liivimaal ei viibinud, on tema kohta käivad andmed käesolevast uurimistööst välja jäetud)⁸⁴.

Esimese Sengallia ja Seelimaa piiskopi Lippe Bernhardi näol on tegu isikuga, kelle ajalooline tähtsus ulatub kaugemale Liivimaast ega piirdu vaid kirikueluga, ja kelle elus põimusid huvitaval kombel keskaja ilmalik ning vaimulik pool. Nooruses oli Bernhard Lippest kuulus rüütel, kelle vägiteod inspireerisid Lippe Justiniuse nimelise poeedi ladinakeelset värssepost *Lippiflorium*. Bernhardist kui Lippe isanda nooremast pojast pidi saama vaimulik ja ta sai ka vastava hariduse, ent vanema venna surm tõi ta 1167. aastal hoopis Lippe valitsejaks. Lippe

Jahrbuch der Albertus-Universität zu Königsberg Bd. 10, 9-31. Berlin. Duncker & Humblot, 1960. Goetze 1854, 6-9. Kala jt. 2012, 54. Kienitz, Oskar, *Vierundzwanzig Bücher der Geschichte Livlands Bd. 2*, 37. Riga. Nicolai Kymmel's Buchhandlung, 1849. Jähnig, Bernhart, *Lambert von Solre († spätens 1234)* – Gatz 2001, 729. Laakmann, Heinrich, *Albert II. Suerbeer* – NDB 1, 130. Berlin. Duncker & Humblot, 1953. LUB I, CLXXXIX, CXCI, CCLXXXI; III, CCLXXIII. Selart 2002, 14-16. *Vetera monumenta Hibernorum et Scotorum historiam illustrantia ab Honorio PP. III. usque ad Paulum PP. III. 1216-1547*, 104, 106, 107, 108, 109. Watt. J. A, *The Church and the Two Nations in Medieval Ireland – Cambridge Studies in Medieval Life and Thought, 3 Series*, 3, 112-114. Cambridge. Cambridge University Press, 1970.

⁷⁸ Arbusow 1914, 294.

⁷⁹ Arbusow 1902, 61; 1914, 293. LUB I, CCCXVII, CCCXXIX.

⁸⁰ Arbusow 1902, 135-136. Beuttel, Jan Erik, *Edmund von Werth (OT) (†1292)* – Gatz 2001, 313-314.

Eubel 1913, 220. LUB III, CCCLXXIV, a. Strenga, Gustavs, *Remembering the Common Past – Livonia as a lieu de mémoire of the Teutonic Order in the Empire*, 367 – Selart, Anti; Thumser, Matthias. *Livland, eine Region am Ende der Welt? Forschungen zum Verhältnis zwischen Zentrum und Peripherie im späten Mittelalter/Livonia – A Region at the End of the World? Studies on the Relations between Centre and Periphery in the Later Middle Ages*, 347-370. Köln, Weimar, Wien. Böhlau Verlag, 2017.

⁸¹ Arbusow 1902, 85. DM VIII, XII. Keussler, Friedrich von. *Die Genealogie des Cisterciensenklosters zu Dümanunde*, 124 – *Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est-, und Kurlands, Bd. 14*, 111-128. Riga. Nicolai Kymmel's Buchhandlung, 1890.

⁸² Arbusow 1914, 297. LUB I, DXXX.

⁸³ Bunge 1875, 19. Selart 2002, 14.

⁸⁴ Kala jt. 2012, 44-45, 53-55. Mooyer, E. F., *Dietrich, Bischof von Wirland*, 28 – *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst und Kurland's, herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altherthumskunde des russischen Ostsee-Provincen. Neunter Band*, 3-42. Riga. Nicolai Kymmel's Buchhandlung, 1860.

isandana rajas ta Lippstadt ja Lemgo linnad ning osales Saksimaa hertsogi Heinrich Lõvi liitlasena tolle ülestõusus Saksa-Rooma keisri Friedrich I Barbarossa vastu, leppides hiljem siiski keisriga ära. Kui 1196. aastal tabas toona umbes 56-aastast Bernhardi jalgade halvatus, nägi ta selles Jumala karistust ja otsustas lunastust otsides loobuda vürstivõimust ning ilmalikust elust ja hakata tsistertslastest mungaks. Enne vaimulikku ellu astumist kavatses Bernhard osaleda risticõjas, ent Püha Maa asemel pakkus talle huvi hoopis ta kodule lähemal Liivimaal toimuv, kus 1198. aastal oli alanud risticõda kohalike paganate vastu. Ilmselt osales halvatusesst paranenud Bernhard samal aastal Liivimaa risticõjas ja eraldus pärast Saksamaale naasmist mungana Marienfeldi kloostrisse. Teist korda tõi Bernhardi Liivimaale 1211. aastal Riia piiskop Albert koos Ratzeburgi piiskopi Philippi, Verdeni vürst-piiskopi Yso von Wölpe ja Paderborni piiskopi Bernhard III von Oesedega. Liivimaale saabunud Bernhardist sai samal aastal Dünamunde kloostris abt. 1218. aastal pühitseti ta Sengallia ja Seelima piiskopiks. Hoolimata oma kõrgeast osales Bernhard aktiivselt Liivimaal käimasolevas risticõjas, võttes osa nii lahingutest ja sõjakäikudest, läbirääkimistest kui ka uute risticõdjate toomisest Saksamaalt Liivimaale. Bernhard suri 1224. aastal Mežotnes.⁸⁵

Ülejäänud kuus uuritaval ajaperioodil Liivimaal viibinud Vestfaali päritolu vaimulikku olid Riia praost Johannes (ametis aastatel 1209-34/39?), Tartu praost ja toomhärra Conrad de Erne, Marienfeldi tsistertslaste kloostris abt Florentin, Mindeni toomskolastik Godfrid, Soesti toomhärra Radolf ja Münsteri toomhärra Weizel. Neli viimatinimetatud viibisid Liivimaal ilmselt ajutiselt.⁸⁶

Vestfaali päritolu vaimulike puhul torkab silma nende suhteliselt kõrge positsioon kirikuhierarhias (seitsme vestfaallase hulgas oli üks piiskop, kaks praosti, kaks toomhärat, üks toomskolastik ja üks abt)⁸⁷.

Baier

Tõenäoliselt Baieri päritolu vaimulikke viibis uuritaval ajalooperioodil Liivimaal kaks, neist mõlemad külalistena. Üks neist oli 1258. aastal Riias kirikuprovintsi kontsiilil viibinud Samlandi piiskop Heinrich I von Streitberg (Samlandi piiskopkond asus küll Preisimaal, ent von Streitbergide suguvõsa pärines ilmselt Baieri aladelt)⁸⁸. Teine Baieri päritolu vaimulik oli tsistertslane Marsilius, kes oli aastatel 1262-76 Langheimi kloostris abtiks ja olevat ka Liivimaal paganatele jutlustamas käinud⁸⁹.

⁸⁵ Hlk XV, 4; XII, 1-2; XXII, I; XXIII, I; XXIV, 2; XXVII, 1-2. Kala jt. 2010, 44-45, 55-53. Meier, Ulrich, *Fast ein Heiliger. Bernhard II. Zur Lippe*, 85-87 – „Heiligste Westfalen“. *Heilige, Reliquien, Wallfahrt und Wunder im Mittelalter*, 79-110. Bielefeld. Verlag für Regionalgeschichte, 2003.

⁸⁶ Arbusow 1902, 6, 93, 98, 134; 1914, 287, 297, 305. Hlk XII, 5; XIII, 3. *Livonica*, n. 20. LUB I, XXXVIII, CLXII, CLXIII, CDLXXIII, DXXX.

⁸⁷ Arbusow 1902, 6. LUB I, XXXVIII.

⁸⁸ Arbusow 1914, 292. Bundschuh, Johann Kaspar, *Geographisches Statistisch-Topographisches Lexikon von Franken oder vollständige alphabetische Beschreibung aller im ganzen Fränkischen Kreis liegenden Städte, Klöster, Schlösser, Dörfer, Flecken, Höfe, Berge, Thäler, Flüsse, Seen, merwürdiger Gegenden u. s. w. : mit genuaer Anzeige vor deren Ursprung, ehemaligen und jezigen Besizern, Lage, Anzahl und Nahrung der Einwohner, Manufakturen, Fabriken, Viehstand, merwürdigen Gebäuden, neuen Anstalten, vornehmsten Merkwürdigkeiten [et]c. [et]c. Fünfter Band*, 463-465. Ulm. Verlag der Stettinißchen Buchhandlung, 1802.

⁸⁹ Arbusow 1914, 132-133.

Brandenburg

Kahe vaimulikuga seondub uuritaval ajalooperioodil Liivimaaga ka Brandenburg. Esimene neist oli Brandenburgi piiskopi Heinrich von Osthenei vaimulik, dominiiklane Conrad. 1266. aastast pärinevas kirjas Saksa ordule soovitas piiskop Heinrich Conradi ristiõjajutlustajaks Liivimaale või Preisimaale. Kuna Conradi kohta mingeid muid allikaid säilinud pole, pole ka teada, kas ta jõudis paganatele jutlustama, ja kui, siis kas Liivimaale või Preisimaale. Samas tema viibimist Liivimaal olemasolevate allikate põhjal välistada ei saa.⁹⁰ Teiseks Brandenburgi päritolu vaimulikuks oli Wolfshageni sündik Johannes. Johannest on mainitud 1286. aastast pärinevas ürikus, milles Schwerini piiskop Hermann I von Schladen lahendab Riia Püha Maarja kirikuga kümnist puudutava vaidluse. Üriku tekstis pole selle kirjapanemise kohta mainitud ja jääb ka arusaamatuks, kas Johannes tõesti Riias viibis, ent Leonid Arbusow loeb oma teatmikus Johannese mingil põhjusel „Liivimaa vaimulike“ hulka.⁹¹

Itaalia

Itaalia päritolu vaimulikke leiab uuritaval perioodil Liivimaal kaks.

Guglielmo Modenast (kes on saksakeelses ajalookirjutuses tuntud Modena Wilhelmina) sündis Piemontes (Loode-Itaalias) 1184. aasta paiku. Noorena astus ta ilmselt kartuuslaste mungaordusse. Guglielmo tegi kiiret karjääri paavst Innocentius III lähikonnas, olles aastatel 1211-16 Roomas apostellikuks notariks. 1219. või 1220. aastal nimetas paavst Honorius III ta kiriku asekancleriks, sellesse ametisse jäi ta vähemalt 1222. aastani. Tõenäoliselt valiti Guglielmo viimatimainitud aastal ka Modena piiskopiks. 1224. aastal tegutses Guglielmo koos Brescia auksiliaarpiiskopi Alberto da Reggioga inkvisiitorina Lombardias. Samal aastal määras Honorius III ta Riia piiskopi Alberti palvel oma legaadiks Liivimaale, Preisimaale ja teistesse Läänemere-äärsetesse piirkondadesse ning tegi talle ülesandeks sealsete põliselanike ristiusku pööramise⁹². Seni oli ristiõda Liivimaal (erinevalt kõigist varasematest ristiõdadest) toimunud ilma paavsti legaadi otsese osaluseta⁹³. 1225. aastal saabus Guglielmo koos Riia piiskopi Alberti preetri Mauritiusega Liivimaale. „Henriku Liivimaa kroonika“ andmetel korraldas kohalejõudnud Guglielmo Liivimaal kaks omalaadset ringreisi, jutlustades nii liivlastele, eestlastele kui ka latgalitele, korraldades jumalateenistusi ja jagades sakramente. Samuti olevat Guglielmo Riias kohtunud semgalite pealiku Viesthardiga ja üritanud teda ebaõnnestunult ristiusku pöörata. Guglielmo sekkus ka Virumaal puhkenud konflikti taanlaste ja Tartu piiskopi Hermann Otepää vasallide vahel, kes olid Virumaal asuvad Taani linnused jõuga hõivanud ja sai sõdivatelt pooltelt lubaduse kogu Põhja-Eesti paavstivõimu kaitse alla anda. Säilinud ürikute andmetel lahendas Guglielmo Liivimaal ka muid territoriaalseid ja kiriklikke vaidlusi, määrates muuhulgas kindlaks piirid Semgallia piiskopkonna ning Riia linna vahel, samuti kinnitas ta Lamberti Semgallia piiskopiks. 1226. aastal lahkus Guglielmo Liivimaalt ja naasis Ojamaa kaudu Rooma, jättes oma esindajana

⁹⁰ Arbusow 1914, 107. LUB I, CDLX.

⁹¹ Arbusow 1902, 35. LUB I, LVI.

⁹² Brundage, James A., *The Thirteenth-Century Livonian Crusade: Henricus de Lettis and the Legatine Mission of Bishop William of Modena*, 5 – *Jahrbuch für Geschichte Osteuropas Bd. 20*, 1-9. Stuttgart. Franz Steiner Verlag, 1972. Hlk XXIX, 2.

⁹³ Brundage 1972, 5.

Liivimaale magister Giovanni. Liivimaalt naasnud Guglielmo ettekanded tekitasid paavstivõimus huvi kehtestada senisest suurem kontroll ristisõdade läbiviimise üle, millega pidi kaasnema ka paavstivõimu kehtestamine vallutatud maade üle ja varasemast suurem tähelepanu nende maade elanike kristianiseerimisele⁹⁴. 1228. või 1229. aastal määras paavst Gregorius IX Guglielmo oma legaadiks Taani, Rootsi ja Preisimaale. Taas legaadiametisse astunud Guglielmo aitas korraldada ristisõda paavstiga tülli läinud Saksa-Rooma keisri Friederich II vastu ja edendas dominikaani munkade abiga misjonitööd Läänemere idaranniku paganate seas. 1230. aastal naasis ta Rooma ja andis oma legaaditöö tulemustest paavstile teada. Seejärel suundus Guglielmo oma piiskopkonda Modenas, kuhu jäi piiskopiametist lahkumiseni 1233. aastal. Järgmisel aastal saatis Gregorius IX Guglielmo taas legaadina Liivimaale, kus eelmise legaadi Baudouini katse sakslaste ja taanlaste vastasseisu lahendada oli nurjunud. Guglielmo teisel ametiajal Liivimaa legaadina sõlmiti Stensby leping, millega Mõõgavendade ordu tagastas Põhja-Eesti Taanile. Samuti saavutas Guglielmo Saaremaa piiskopi Gottfriedi ametist tagandamise ja määras tema asemel ametisse Heinrich I, nimetas Kuramaa piiskopiks Engelberti ning lahendas taaskord erinevaid territoriaalseid vaidlusi, andes muuhulgas kolmandiku Saaremaast Mõõgavendade ordule. Guglielmo täitis legaadiülesandeid ka Preisimaal, jagades tolle piirkonna 1243. aastal neljaks piiskopkonnaks. Samal aastal osales ta paavst Innocentius IV diplomaatilises lähetuses keiser Friedrich II juurde. 1244. aastal valiti Guglielmo Sabina kardinalpiiskopiks. Kui paavst Innocentius samal aastal keisrimeelsete rahutuste tõttu Roomast ajutiselt lahkuma pidi, saatis Guglielmo teda maapaos Sutris ja Civitavecchias ning suundus koos paavstiga ka Genoasse. Samal aastal nimetati Guglielmo uuesti paavsti legaadiks Läänemere-äärsetes maades, ent ta ei hakanud tegelikult oma legaadikohuseid täitma, jäädes hoopis Lyoni. 1246. aastal nimetas Innocentius IV Guglielmo legaadiks Rootsi ja Norrase, aastatel 1247-48 viibiski ta Skandinaavias. 1249. või 1250. aastal eraldus Guglielmo kartuuslaste kloostriisse ja suri Lyonis 1251. aastal.⁹⁵

Magister Giovanni (Johannest), Modena Guglielmo asevalitsejat Viru-, Järva- ja Läänemaal, on „Eesti ajaloo“ teises köites samuti itaallaseks nimetatud. Leonid Arbusow kasutab oma teatmikus *Livlands Geistlichkeit* Giovanni kohta saksakeelset nime Johannes, saksakeelne nimekuju esineb ka „Henriku Liivimaa kroonika“ Enn Tarveli eestikeelses tõlkes (kroonika ladinakeelses originaalis esineb nimekuju *Ioannes*). „Magistri“ tiitel näib vihjavat Giovanni sidemetele mingi vaimuliku õppeasutusega. L. Arbusowi andmetel oli Giovanni manitud piirkondade asevalitsejaks aastatel 1225-27. Asevalitsejana sekkus Giovanni Tartu piiskopi Hermann von Buxhövdeni vasalli Johannes von Doleni poolel sõtta Põhja-Eestit valitsenud taanlaste vastu, saades ka sakslastest abivägesid legaat Guglielmolt endalt. „Henriku Liivimaa kroonika“ andmetel lõppes see sõda Riia saadikute kehtestatud vaherahuga. Pärast taanlaste

⁹⁴ Ibid., 8-9.

⁹⁵ Arbusow 1902, 139. Cardella, Lorenzo, *Memorie storiche de' cardinali della Santa Romana Chiesa* I, 264-265. Roma. Stamperia Pagliarini, 1792. Eubel 1913, 353. Fannesberg-Schmidt, Iben, *The Popes and the Baltic Crusades 1147-1254*, 171. Leiden, Boston. Brill, 2007. HLK XXIX, 2-9; XXX, 1-2. LUB I, LXIX, LXXIV, LXXV, LXXVI, LXXIX, LXXX, LXXXI, LXXXIII, LXXXIV, LXXXVI, LXXXVII, LXXXVIII, CXXXII, CXLII, CXLIV, CXLV, CXLVI, CXLVII, CXLVIII, CL, CLII, CLVI, CLVII, CLVIII, CLIX, CLXXXI, CXCIII, CCXX, CCXXIII, CCXVIII, CCXIX, CCXXII, CLVI; III, LXXXII, LXXXII, a, b, LXXIV, LXXXII, LXXXII, a, LXXXV, a, LXXXVII, a, LXXXVIII, b, XCII, a, XCIII, a, XCVIII, a, CXLI, a, CLIX, a. ; VI, MDCCXVI, MMDCCXXI, MMDCCXXIV. Miranda, Salvador, *MODENA, O. Carth., Guglielmo di (c.a. 1184-1251) – The Cardinals of the Holy Roman Church. Biographical Dictionary.* <http://webdept.fiu.edu/~mirandas/bios1244.htm#Modena> Viimati vaadatud: 05.07.2018. Paravicini Bagliani, Agostino, *Cardinali di curia e "familiae" cardinalizie. Dal 1227 al 1254* I, 196. Padova. Antemore, 1972.

väljatõrjumist Põhja-Eestist 1227. aastal jagas Giovanni endised Taani valdused Riia piiskopi ja Mõõgavendade ordu vahel.⁹⁶

Liivimaa põlisrahvaste esindajad

Augustiinlane Johannes Virumaalt on uuritaval perioodil ainus nimeliselt teadaolev Liivimaa põliselanike seast pärinev vaimulik, kelle Eesti päritolu on ära märgitud „Henriku Liivimaa kroonikas“. Krooniku andmetel olevat Johannes „paganate poolt poisikesepõlves vangi võetud, auväärse piiskopi Meynardi (esimese Üksküla piiskopi Meinhardi) läbi vangipõlvest vabastatud ja sellesama poolt pandud Segebergi kloostrisse, et ta pühakirjas õpetust saaks“. Hiljem saabus Johannes koos piiskop Albert von Buxhövdeninga Liivimaale ja jutlustas Holmi kihelkonnas paganlikele liivlastele. Nende käe läbi saabus ka tema märtrisurm Holmi saarel 1206. aastal: „Omakorda holmlased, kelle jalad on nobedad verd valama, võtnud oma preestri Johannese kinni, löikavad ta pea ära, ülejäänud keha tükeldavad liigehaaval“. Kroonika andmetel tapeti koos Johannesega ka Gerhardi ja Hermanni nimelised isikud, kes Leonid Arbusowi meelest võisid vaimulikku seisusse kuuluda. Johannese jäänused maeti hiljem Riia Maarja kirikusse.⁹⁷

Caesarius von Heisterbach on ühes oma eksemplumis kirjutanud „äsja usu vastu võtnud“ „ilmikvennast Liivimaal, kes, soovides osaleda armulaual, sai hostia enda suhu“. Seda lugu oli Caesarius kuulnud Dünamunde kloostri abtilt Lippe Bernhardilt, millest võib järeldada, et mainitud ilmikvend elas Dünamunde kloostris.⁹⁸ Dünamunde kloostri asukohta arvestades võiks oletada, et too ilmikvend oli päritolult liivlane.

Prantsuse alad

Prantsuse alad on uuritaval ajalooperioodil Liivimaal esindatud kahe vaimulikuga, kes mõlemad kuulusid kirikuhierarhia koorekihti ja kelle kiriklik tegevus ning karjäär ei piirdunud Liivimaaga.

Baudouin oli enne Liivimaale tulekut tänapäeva Belgia territooriumil (Valloonias) asuva Aulne tsisterlaste kloostri munk. 1230. aastal läkitas paavst Gregorius IX ta legaadina Liivimaale, eesmärgiga lahendada Nicolaus von Naueni ja Albert Suerbeeri vaheline tüli Riia piiskopitooli pärast. Selle asemel sattus Baudouin aga kohe konflikti Mõõgavendade orduga, mis oli 1227. aastal Riia piiskopi Alberti toetusel vallutanud Taanilt kogu Põhja-Eesti. Kui 1230. aastal alistusid kuralased Riia võimudele ja lubasid ennast ristida, sõlmis Baudouin nendega isiklikult alistumislepingud. 1231. aastaks olid Baudouini suhted Mõõgavendade ordu ja Riiaga halvenenud niivõrd, et ta pidi end Riias viibides Dünamunde kloostris varjama.

⁹⁶ Arbusow 1902, 34. Hlk XXX, 2. Kala jt. 2012, 53. LUB I, CXXXVII. Mäesalu, Mihkel, *Päpstliche Gewalt im Kreuzzugsgebiet: Gründete Wilhelm von Modena in Estland einen „Pufferstaat“?*, 28 – *Forschungen zur Baltischen Geschichte* 6 2011, 11-30.

⁹⁷ Arbusow 1902, 3, 22, 34. Hlk X, 7.

⁹⁸ DM XI, XXXVII. Tamm 2010, 15-16.

1232. aastal naasis Baudouin ajutiselt Rooma ja sai paavstilt täiendavad volitused tegutsemaks legaadina Liivimaal ning naabermaades, samuti kinnitati ta Sengallia piiskopiks. Naasnud koos ristisõdijatest ja vaimulikest kaaskonnaga Liivimaale, põrkus ta kohe osa Kuramaad hõivanud Mõõgavendade ordu vastupanule. Baudouin püüdis Liivimaal oma võimu kindlustada ja Põhja-Eestit Mõõgavendade ordult enda kontrolli alla haarata, ent sai lüüa ja oli sunnitud põgenema. Ta pani Mõõgavendade ordu kirikuvande alla ja sai poliitilises vastasseisus enda poolele ka osa Liivimaa kohalikest jõududest. 1234. aastal kutsus Gregorius IX Baudouini siiski Liivimaalt tagasi, ennistades Liivimaa legaadina ametisse Modena piiskopi Guglielmo.⁹⁹ Esitanud paavstile kaebused Mõõgavendade ordu tegevuse kohta, naasis Baudouin ajutiselt oma kodukloostri Aulnesse, ent Liivimaa-missiooni läbikukkumine ei teinud ta vaimulikule karjäärile lõppu. 1240. aasta paiku suundus Baudouin ristisõdijate poolt vallutatud Bütsantsi alale ja sai Ladina keisrilt Baudouin II Verissa peapiiskopi ametikoha. Baudouin suri Ladina keisririigis 1243. aastal.¹⁰⁰

Teine uuritaval perioodil Liivimaal elanud Prantsuse päritolu vaimulik, Riia peapiiskop Isarnus Fontianost, sündis 13. sajandi keskpaiku Lõuna-Prantsusmaal Carcassonne'i lähedal rüütliperes, ta emapoolne vanaisa oli väidetavalt katar. Isarnus ühines augustiinlastega, sai Carcassonne'i toomhäraks ja ülempreestriks ning Bonaventi augustiinlaste prioriks. Väidetavalt olevat Isarnus 1284. aastal valitud Carcassonne'i piiskopiks, ent perekondlike sidemete tõttu kataritega ei lubatud tal piiskopiametisse astuda (P. B. Gams loeb oma teatmikus *Series episcoporum Ecclesiae catholicae* Isarnuse Carcassonne'i piiskoppide hulka ja paigutab ta väidetavalt kolme aasta pikkuse ametiaja aastate 1280 ja 1291 vahele, ent K. Eubeli teatmikus *Hierarchia catholica medii aevi* pole Isarnust Carcassonne'i piiskoppide hulka loetud). Siiski sai Isarnuse kiriklik karjäär varsti tuule tiibadesse, 1294. aastal ametisse astunud paavst Bonifacius VIII kutsus samal aastal Isarnuse Rooma oma kaplaniks. Isarnus tegutses ka paavsti nuntsiusena Taanis, aidates lahendada Lundi peapiiskopi Jens Grandi tüli kuningas Erik VI Menvediga. 1300. aastal viibis Isarnus Prantsusmaal ja oli ühe kloostri prioriks Limoges'i piiskopkonnas. Samal aastal sai Isarnusest Riia peapiiskop. Liivimaale saabunud Isarnus leidis eest keerulise poliitilise olukorra – Liivimaal oli 1297. aastal puhkenud sisesõda ühelt poolt Riia peapiiskopi ja linna ning teiselt poolt Saksa ordu Liivimaa haru vahel, millesse olid kistud ka teised Liivimaa piiskopkonnad ja Leedu ning Pihkva.

⁹⁹ AmTC, 639. Arbusow 1914, 292. Viimati vaadatud: 22.04.2018. Hilbebrand 1887, 14-16, 18-21, 23. Kala jt. 2012, 54-56. KGU. <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html?lang=de&suchstring1=Bauer008#jump> ; <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html?lang=de&suchstring1=Bauer002#jump>; <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html?lang=de&suchstring1=Bauer003#jump>; <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html?lang=de&suchstring1=Bauer004#jump>; <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html?lang=de&suchstring1=Bauer006#jump>; <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html?lang=de&suchstring1=Bauer007#jump>; <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html?lang=de&suchstring1=erg0185#jump>; <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html?lang=de&suchstring1=erg0185#jump>; <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html?lang=de&suchstring1=Bauer009#jump>. LUB I, CIII, CIV, CVI, CXV, CXVI, CXVII, CXVIII, CXIX, CXXII, CXXIII, CXXIV, CXXXV, CXLV; III, CXXXVIII, a. ; VI, MMMCLXVIII. Urban, William, *An Historical Overview of the Crusade to Livonia*. <https://archive.is/tpem6> Viimati vaadatud: 22.04.2018.

¹⁰⁰ Tamm 2009, 40.

Seejuures oli sõjaline edu saatnud just Saksa ordu ja Riia peapiiskopkonna olukord oli suhteliselt halb. Isarnus püüdis Saksa ordu diplomaatiliste vahenditega lepitada, muuhulgas õnnestus tal 1302. aastal sõlmitud lepinguga lõpetada Saare-Lääne piiskopkonna okupeerimine ordu poolt. Samal aastal käskis paavst Bonifacius VIII Isarnusel ja Jens Grandil ametikohad vahetada, mistõttu Isarnusest sai Lundi peapiiskop. 1310. aastal määras paavst Clemens V Isarnuse Lõuna-Itaaliasse Salerno peapiiskopiks, ent Isarnus suri mõned kuud hiljem Avignonis.¹⁰¹

Hessen

1258. aastast pärineva Kuramaa piiskopi Heinrich von Lützelburgi ja Saksa ordu Liivimaa maameistri Burchard von Hornhauseni vahel sõlmitud lepingus on tunnistajana mainitud ordupreestrit Johannes de Geilenshusenit¹⁰². Preestri liignimi on ühtlasi Hessenis asuva Gelnhauseni linna ajalooline nimi.

Lõuna-Burgundia

1258. aastast pärinevas ürikus on mainitud tol aastal Riias viibinud vaimulikku Johannes de Bernat¹⁰³. De Berna liignimi viitab Berni linnale Lõuna-Burgundias hilisema Šveitsi territooriumil.

Tüüring

1286. aastal viibis Riias Samlandi vürst-piiskop Christian von Mühlhausen, kes pärines Tüüringist¹⁰⁴.

Vene alad

Vene aladelt pärit õigeusu vaimulikke on uuritaval perioodil Liivimaal teada kaks.

„Henriku Liivimaa kroonika“ andmetel kuulus 1206. aastal Koknese vürsti Vjatško (Vetseke) kaaskonda õigeusu diakon Stephan, kes kohtus Vjatško saadikuna Riias piiskop Albertiga ja

¹⁰¹ Arbusow 1914, 252, 293. Eubel 1913, 166. Forstreuter, Kurt, *Erzbischof Friederich von Riga (1304-1341). Ein Beitrag zur seiner Charakteristik [Forschungsbericht] – Zeitschrift für Ostforschung* 19 (1970), 657-658. Gams, Pius Bonifacius, *Series episcoporum Ecclesiae catholicae: quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo*, 528. Graz. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1957. Jähnig, Bernhart, *Isarnus von Fontanio (CanA) (†1310)* – Gatz 2001, 650-651. Kala jt. 2012, 142-144. LUB II, DCVI. Weeke, C, *Isarnus* – DBL VIII, 1894, 323-324.

¹⁰² Arbusow 1902, 2; 1914, 298. LUB I, CCCXXIX.

¹⁰³ Arbusow 1902, 42. LUB I, CCCXVIII.

¹⁰⁴ Arbusow 1914, 292. Glauert, Mario, *Christian von Mühlhausen [OT] († 1295)* – Gatz 2001, 681.

püüdis Riia saadikuid liivlaste seatud lõksu meelitada¹⁰⁵. Teine õigeusu vaimulik oli preester Jeremei, kelle Smolenski vürst Mstislav Davidovitš saatis 1229. aastal koos sadakonna ülema Panteleiga saadikuna Riiga¹⁰⁶.

Liivimaa päritolu vaimulikud väljaspool Liivimaad

Uuritaval ajalooperioodil leidub allikaid kolme väljaspool Liivimaad elanud või viibinud vaimuliku kohta, kelle liignimi vihjab Liivimaalt pärinemisele. Aastatel 1234-83 oli Lübecki toomhärade seas Johannes Lyvo nimeline isik¹⁰⁷. 1257. aastal viibis Roomas aga vaimulik Heinrich de Livonia¹⁰⁸. 1263. aastal oli paavst Urbanus IV *hostiariuseks* (külalistemaja ülemaks) Hermann de Livonia¹⁰⁹.

Kokkuvõte

	Saksi- maa	Põhja- maad	Reini- maa	Vest- faal	Baier	Brand- enburg	Itaa- lia	Liivi- maa põlis- elani- kud	Prant- suse alad	Hessen	Lõuna- Bur- gundia	Tüü- ring	Vene alad
Kokku	48	34	7	7	2	2	2	2	2	1	1	1	2
Vaimuliku- karjääri teadaolev kõrgpunkt													
Kardinal- piiskop							1						
Peapiiskop	3	1	1						2				
Piiskop	14	8	4	1	1							1	
Praost	3			2									
Dekaan	2												
Skolastik	1			1									
Toomhärra	7	1	1	2			1						
Magister													
Kirikhärra	1	2											
Plebaan	1												
Prokuraator	1												
Abt	3			1	1								
Prior	1	1											

¹⁰⁵ Arbusow 1914, 268. HLK X, 3, 4.

¹⁰⁶ *Hansisches Urkundenbuch* I, 232.

¹⁰⁷ Arbusow 1914, 292.

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ *Ibid.*

Subprior	1												
Lektor		2											
Kustos	3												
Kaplan	1												
Sündik						1							
Preester/ munk	7	21	1			1		1		1	1		
Ilmik								1					
Õigeusu preester													2

Vaimulike geograafilise päritolu ja kirikliku karjääri vahel näib eksisteerivat teatud korrelatsioon. Vestfaali ja Reinimaa päritolu vaimulike seas on keskmiselt rohkem kõrgvaimulikke kui Saksi vaimulike hulgas. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et tavalised preestrid ja mungad saabusid Liivimaale peamiselt geograafiliselt lähemalasuvamatest piirkondadest (eelkõige Saksi aladelt), piiskoppideks ning teisteks kirikuhierarhias kõrgemalasuvateks vaimulikeks said Liivimaal tihti aga kaugemates Euroopa piirkondades varasemat kiriklikku karjääri teinud isikud. Kõrgvaimulike suurt osakaalu Taani päritolu vaimulike seas põhjustas Taani kuningavõimu tugev side Eestimaaga – Valdemar II korraldatud 1219. aasta sõjaretk ja hilisem Taani riigiga seotud piiskopkondade loomine vallutatud alale. Ojamaa saar omas uuritaval perioodil tihedaid sotsiaalseid (sealhulgas kiriklikke) sidemeid Liivimaaga (eelkõige Tallinna linnaga), samas ei pärinenud valdavalt saksa kaupmeeste ja rootsi talupoegadega asustatud saarelt tõenäoliselt ülikusuguvõsapid, kelle esindajad võinuks Liivimaal kiiret kiriklikku karjääri teha¹¹⁰. Seega on ka mõistetav, et Ojamaa päritolu vaimulike seas kõrgvaimulikke pole. Kaks Läänemere idakalda põlisrahvaste seast pärinevat preestrit, Johannes Virumaalt ja Petrus Kaikewalde Soomest ning Caesarius von Heisterbachi eksemplumis kirjeldatud ilmikvend pärinesid aga väljastpoolt kristlikku kultuuriruumi, mis välistas nende puhul pärinemise aadliseisusest euroopalikus tähenduses ning seega ka kõrgvaimulike hulka tõusmise.

2. Vaimulike sotsiaalne päritolu

Keskaegsete vaimulike sotsiaalse päritolule uurimisele seab nende eluajal kirja pandud ja tänapäevani säilinud kirjalike materjalide olemus väga olulised piirid. Uuritaval perioodil Liivimaal elanud või viibinud vaimulike pärinemise kohta erinevatest aadli- ja ministeriaalisuguvõsapidest on säilinud üsna palju teavet, samas puuduvad üldjuhul allikad, milles oleks mainitud mõne vaimuliku pärinemist linnakodanike või talupoegade seast. Kuna kuulumine aadli- või ministeriaaliseisusse oli keskajal üldjuhul kirikuhierarhia tippu tõusmise eelduseks, tähendab see omakorda, et põhiliselt on teada kõrgemate vaimulike – peapiiskoppide ja piiskoppide, ent ka toomhärade ning praostide sotsiaalne päritolu. Erandiks on kaks väljastpoolt kristlikku kultuuriruumi pärinenud preestrit ja üks ilmikvend.

¹¹⁰ Kala jt. 2012, 124-125, 203-204. Tamm 2017, 179.

Aadel

Uuritaval perioodil elanud vaimulikest, kelle ametikoht asus Liivimaal, pärines kõige kõrgemast sotsiaalsest kihist ilmselt Semgallia ja Seelimaa piiskop Lippe Bernhard, kes oli enne vaimulikku seisusse astumist, aastatel 1168-96, olnud Vestfaalis asuva Lippe väikeriigi valitseja. Bernhard oli esimese Lippe isanda, riigi rajaja Bernhard I venna Hermann I noorem poeg. Saksa kõrgeadli hulka kuulunud Bernhardi puhul on hästi näha sotsiaalse päritolu mõju kiriklikule karjäärile. Ehkki ta astus vaimulikku seisusse alles viiekümne kuue aasta vanuses aastal 1196, tegi ta vanas eas Liivimaal viibides üsna arvestavat kiriklikku karjääri. 1211. aastal, kui seni enda poolt 1185. aastal asutatud Marienfeldi tsistertslaste kloostri mungana elanud Bernhard saabus Liivimaale, vabanes Dünamunde abti ametikoht, kuna abt Theoderich pühitseti Lihula piiskopiks. Uueks abtiks pühitseti Bernhard, Dünamunde emakloostri rajaja. 1218. aastal pühitses Riia piiskop Albert Bernhardi esimeseks Semgallia ja Seelimaa piiskopiks.¹¹¹ Sotsiaalne päritolu aitas kiriklikku karjääri teha ka Bernhardi poegadel – neist Otto oli aastatel 1216-27 Utrechti piiskopiks, Bernhard 1228-47 Paderbori piiskopiks ja Gerhard 1219-58 Bremeni peapiiskopiks¹¹².

Heinrich von Lützelburg, kes jõudis oma eluajal olla nii Semgallia, Kuramaa kui ka Baieris asuva Chiemsee piiskopkonna piiskopiks, pärines Lotringi Lützelburgi krahvide suguvõsast. Heinrichi onu oli Mainzi peapiiskop Siegrid III von Epstein, kes aitas tal ka vaimulikku karjääri teha ja endale piiskopikohta leida. 1247. aastal sai Heinrichist viimane Semgallia piiskop ja pärast selle piiskopkonna likvideerimist 1251. aastal Kuramaa piiskop. Heinrich ei jäänud elu lõpuni Liivimaale – 1263. aastal sai temast Chiemsee piiskop Baieris. Sellele ametikohale jäi ta oma surmani 1274. aastal.¹¹³

Kuramaa piiskop Edmund von Werd pärines rüütliisuguvõsast Reini jõe keskjooksul asuvalt Niederwerthi saarelt. Edmundi vaimulik karjäär algas Saksa ordu preestervennana. Edmundi saamine Kuramaa piiskopiks 1263. aastal tulenes Saksa ordu soovist allutada see Liivimaa kõige väiksem ja nõrgem piiskopkond oma võimule. Sellele ametikohale jäi Edmund oma surmani 1292. aastal. Edmundi ametiege tähistas Saksa ordu pikaajalise mõjuvõimu algust Kuramaa piiskopkonna üle – tema ametiajast 15. sajandi keskpaigani on teada vaid üks Kuramaa piiskop, kelle pärinemise kohta Saksa ordu preestervendade ridadest kindlaid andmeid pole.¹¹⁴

Tartu piiskop Friedrich von Haseldorf pärines Holsteini rüütliisuguvõsast. Ka tema vanaisa Friedrich oli kuulunud Bremeni peapiiskopkonna ministeriaalide hulka. Tema isa Theoderich

¹¹¹ *Genealogie Mittelalter: Hermann I., Edelherr zur Lippe*. http://www.manfred-hiebl.de/genealogie-mittelalter/lippe_edelherren_von/hermann_1_edelherr_zur_lippe_+_um_1160.html Viimati vaadatud: 11.06.2018. HLk XV, 4; XII, 1-2; XV, 4; XXII, 1; XXIII, 1; XXIV, 2; XXVII, 1-2. Johansen, Paul, *Bernhard II* – NDB 2, 111. Berlin. Duncker & Humblot, 1955. Kala jt. 2012, 44-45, 55-53, 263. Meier 2003, 85-87, 98. Tamm 2009, 38.

¹¹² Hengst, Karl, *Bernhard, Edelherr zur Lippe † 1247* – Gatz 2001, 539-540. Herwaarden, Jan van. *Otto zur Lippe († 1227)* – *ibid.*, 823-824. Schulze, Heinz-Joachim, *Gerhard zur Lippe (1180-1258)* – *ibid.*, 84-87.

¹¹³ Arbusow 1902, 62; 1914, 293. Bunge 1875, 67-68. Jähnig jt. *Heinrich von Lützelburg [OFM] († 1274)* – Gatz 2001, 128-129. Kala jt. 2012, 83. *es Registres d'Innocent IV*, nr. 3198. LUB I, CCCXVII, CCCXXIX; III, CCCLXXIV, a.

¹¹⁴ Arbusow 1914, 296. Beuttel 2001, 313-314. *The History Files. European Kingdoms. Northern Europe. Couronians (Balts). Incorporating the Kurshes*. <http://www.historyfiles.co.uk/KingListsEurope/EasternLivoniaCourland.htm> Viimati vaadatud: 20.06.2018.

oli osalenud leedulaste-vastasel ristiretkel ja langenud 1236. aastal Saule lahingus¹¹⁵. Sarnaselt Lippe Bernhardile oli 1220. aastal sündinud Friedrich nooruses rüütel ja ka perekonnapea. 1255. aastal loobus ta ilmalikust elust ja ühines toomhärana Bremeni kapiitliga. 1267. aasta paiku ühines ta paavst Alexander VI ristisõjalgatuses, mille eesmärgiks oli Riia peapiiskopi Albert II Suerbeeri abiga Novgorodi vürstiriigi territooriumile katoliikliku Karjala piiskopkonna loomine. Sel või järgneval aastal pühitseti Friedrich Karjala roomakatoliku piiskopiks. See tiitel oli küll vaid nimeline, sest mingi reaalselt piiskopkonda Novgorodi kontrolli all olevatel aladel ei eksisteerinud ja ka Friedrich jäi esialgu Saksamaale. Kui Tartu piiskop Alexander langes 1268. aastal Rakvere lahingus venelaste käe läbi, pühitseti Friedrich uueks Tartu piiskopiks. Sellele ametikohale jäi ta oma surmani 1280. aastate keskel või teisel poolel. 1270. aasta alguses viibis Friedrich teadaolevalt esimest korda Liivimaal. Kohe pärast Liivimaale saabumist ruttas Friedrich sõjaretkele Saaremaad rüüstama saabunud leedulaste vastu, osaledes Karuse lähedal merejäääl toimunud lahingus, mis lõppes liivimaalaste hävitava lüüasaamisega¹¹⁶. Lõplikult kolis Friedrich Liivimaale 1274. aasta paiku. Karuse lahing ei jäänud endisest rüütlis piiskopi viimaseks osalemiseks sõjategevuses – 1281.-82. aasta talvel osales ta Saksa ordu sõjaretkel žemaiitide ja semgalite vastu.¹¹⁷

Riia peapiiskop Johannes III pärines Schwerini krahvide suguvõsast. Tema isa oli krahv Gunzelin III, peapiiskop Albert II Suerbeeri liitlane. 1267. aastaks oli ta saanud kas Kammini või Magdeburgi toomhäraks, 1279. aastal sai temast Schwerini toomhärra. Pärast Johannes II von Vechta surma 1294. või 1295. aastal valis Riia toomkapiitel Johannese uueks peapiiskopiks. Sellele ametikohale jäi ta oma surmani 1300. aastal, ehkki ta surm ei saanud Liivimaal. Nimelt puhkes 1297. aastal Liivimaa sisesõda. Saksa ordu vallutas 1298. aastal Riia peapiiskopkonna, vangistatud peapiiskop Johannes aga paigutati Viljandi ordulinnusesse. Pärast vangistusest vabanemist suundus ta Rooma paavst Bonifacius VIII käest ordu vastu abi otsima, ent suri Itaalias Anagni linnas.¹¹⁸

Johannes III järglane Riia peapiiskopi toolil Isarnus, kelle elukäigust ja vaimulikust karjäärast eelmises peatükis pikemalt juttu oli, pärines Languedocist Fontianode rüütliperest. Erinevalt nii mõnedestki teistest uuritaval perioodil Liivimaal viibinud kõrgvaimulikest mõjus perekondlik taust Isarnuse karjäärile hoopis takistavalt, põhjuseks ta perekonna seotus kataritega. Lõppkokkuvõttes ei takistanud see tal aga paavst Bonifacius VIII lähikondlaste sekka tõusta ja Riia, Lundi ning Salerno peapiiskopiks saada. Isarnuse pühitsemisel Riia peapiiskopiks oli oma osa tema tegevusel paavsti legaadina Taanis ja Liivimaa sisepoliitilisel olukorral (sisesõda, pagenduses viibiva peapiiskop Johannes III surm Itaalias ja Riia linna ning toomkapiitli katse sõlmida Taani kuninga Erik Menvediga liitu Saksa ordu vastu).¹¹⁹

1264. aastal sai Tartu toomhäraks Herbert, kes oli samanimelise Taani rüütli poeg. Millisest rüütliisuguvõsast Herbert täpsemalt pärines, teada ei ole.¹²⁰

¹¹⁵ Lvrk, 1869.

¹¹⁶ Kivimäe, Jüri, „Karuse Jäälahing anno 1270“, 52 – „Läänemaa muuseumi toimetised XIX. Vallutusest ilmasõjani: artikleid Läänemaa ajaloost=From the conquest to the great war: articles on Läänemaa history“. Lvrk, 7769-7948. Selart, Anti, *Friedrich von Haseldorf, Bischof von Karelien*, 84-85 – „Sõnasse püütud minevik. In honorem Enn Tarvel“, 79-91. Tallinn. Argo, 2009.

¹¹⁷ Arbusow 1914, 303. Johansen 1961. Jähniq 2001³, 146-147. Kala jt. 2012, 59, 61. Krause, Karl Ernst Hermann, *Friedrich, Bischof von Karelien – Allgemeine Deutsche Biographie Bd. 7*, 519. Leipzig. Duncker & Humblot, 1877. Lvrk, 9405-9666.

¹¹⁸ Arbusow 1914, 252. Jähniq, Bernhart, *Johannes, Graf von Schwerin († 1300)* – Gatz 2001, 650. Kala jt. 2012, 142-144.

¹¹⁹ Arbusow 1914, 252. Jähniq 2001⁴, 650-651. Weeke 1894, 323-324.

¹²⁰ Arbusow 1904, 21. Hildebrand 1887, nr. 38.

Lisaks eelmainitutele sattus uuritava perioodil Liivimaale ka aadlisoost vaimulikke, kelle ametikoht asus väljaspool Liivimaal.

Bjälbod olid võimas Östergötlandist pärinev ülikusuguvõsa keskaegses Rootsis, kelle esindajad tõusid alates 13. sajandi keskpaigast Rootsi ning hiljem ka Norra ja Taani kuningatroonidele. Eesti ajaloo seob Bjälbosid ühe selle suguvõsa esindaja, Linköpingi piiskopi Karl Magnussoni hukkumine Lihula lahingus 1220. aastal. Karl, kes oli seadusekuulutaja Magnus Minnesköldi ja kuningas Sverker I pojatütre Ylva poeg, hilisemas Rootsi ajaloos olulist rolli mänginud riigimehe Birger Jarli vend, ja Läänemaa-sõjaretke korraldanud kuninga Johan Sverkerssoni nõbu, oli olnud Linköpingi piiskopiks aastast 1216. Tema varasemast elust ja vaimulikust karjäärist midagi teada pole.¹²¹

13. sajandi alguses sattus ajutiselt Liivimaale kaks mõjuvõimsaimasse keskaegsesse Taani ülikusuguvõsasse, Taani kuningatega sugulussidemeid omanud Hvide klanni, kuuluvat vaimulikku. Üks neist oli Lundi peapiiskop Anders Sunesen, kes osales koos kuningas Valdemar II aastatel 1206-07 ja 1219 Liivimaa ristsõjas ning oli pärast võidukat Lindanise lahingut aastatel 1219-21 Taani asehaldur Revalas. 1167. aasta paiku sündinud skolastikust vaimulik Anders Sunesen oli Valdemar II lähikondlase Sune Ebbeseni poeg. Pärast noorusaastatel Pariisis filosoofia ja teoloogia õppimist Taani naasnud Anders tegi oma seisusele kohaselt kiiret vaimulikku ja ilmalikku karjäär – hiljemalt 1194. aastaks oli temast saanud kuningas Knud VI kantsler ning Roskilde toompraost. 1201. aastal sai Anders Lundi peapiiskopiks ja jäi sellele ametikohale oma surmani 1228. aastal. Samuti osales Valdemar II 1219. aasta Revala-sõjakäigus Roskilde piiskop Peder Jacobsen, Anders Sunesen vennapoeg. Møni saarel sündinud endine Lundi toomhärra Peder oli olnud piiskopiks aastast 1217. Ristisõdadega oli seotud ka Pederi hilisem saatatus – 1225. aastal asus ta teele Pühale Maale, ent elas Flandria rannikul läbi laevahuku ja suri samal aastal Ter Doesti tsistertslaste kloostri.¹²²

Aastatel 1211-12 Riia piiskopi Alberti kutsel Liivimaa ristsõjas osalenud Verdeni vürstpiiskop Yso oli Wölpe krahvi Bernhard I noorem poeg. Von Wölped kuulusid nende krahvisuguvõsade hulka, kelle valdused paiknesid Põhja-Saksamaa madalikel Weseri jõe keskjooksust idas. 12. sajandiks oli von Wölpedest suuresti tänu Saksi hertsogile Heinrich Lõville saanud mõjukas ja suurt võimu omav aadlisuguvõsa. Von Wölpede suguvõssa kuulumine aitas Ysol kiirelt kiriklikku karjääri teha. Juba 1188. aastal (umbes 18-aastaselt) oli temast saanud Verdeni toomhärra ja Bardowicki praost. 1196. aastal sai temast Verdeni toompraost. 1205. aastal võis Yso olla ka Bremeni toompraostiks, ehkki sellele vihjab vaid

¹²¹ Gillingstam, Hans, *Folkungaätten – Svensk biografiskt lexicon Bd. 16*, 260. Stockholm. 1964-1966. Gillingstam, Hans, *Karl Magnusson – Sbl 20*, 720. Stockholm, 1973-1975. HLK XXIV, 3. *Historiska Personer. Ingrid Ylva Sunesdotter*. <http://historiska-personer.nu/min-s/p7c4cc171.html> Viimati vaadatud: 12.06.2018. *Nordisk familjebok : konversationslexikon och realencyclopedia. Bd. 8., Feiss-Fruktmögel*, 792-793. Stockholm. Nordisk Familjeboks Förl, 1908. Strauch, Dieter, *Mitteralterliches nordisches Recht bis 1500: Eine Quellenkunde*, 834. Berlin, New York. De Gruyter, 2011.

¹²² *Gylendal – Den Danske Store. Hvide*. http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Diverse_historie/Nordiske_sl%C3%A6gter/Hvide Viimati vaadatud: 13.06.2018. HLK X, 13; XXIII, 2, 10; XXIV, 2. *Medieval Danish and European Families. Skjalm Tokesen Hvide, * ab. 1040 + 1113*. <http://medievaldanishfamilies.blogspot.com/2008/10/skjalm-tokesen-hvide-ab.html> Viimati vaadatud: 13.06.2018. Olrik 1902, 585-589. Olrik, Hans, *Jabobsen, Peder – DbL XVI, Skarpenberg – Sveistrup*, 364. Kjøbenhavn. Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn), 1902. *Roskildehistorie tegnede adelsvåben. Hvideslægten*. <http://www.roskildehistorie.dk/stamtavler/adel/Hvide/Hvideslaegten.htm#B> Viimati vaadatud: 13.06.2018.

üks tänaseni säilinud ürik. Samal aastal valis Verdeni toomkapiitel Yso vürst-piiskopiks, sellele ametikohale jäi ta oma surmani 1231. aastal.¹²³

Teine samal ajaperioodil Alberti kutsel Liivimaal viibinud kõrge vaimulik, Paderborni piiskop Bernhard III von Oesede pärines Saksi alamaadlike (*Edelherride* suguvõsast). Ta oli teine von Oesedete suguvõsa esindaja Paderborni piiskopitoolil Bernhard I von Oesede (ametis aastatel 1127-60) järel. Samuti võis ta olla eelmise piiskopi Bernhard II von Ibbenbüreni sugulane. Aastal 1177 sai Bernhardist Paderborni toomherra, 1183. aastal Paderborni Busdorfi stifti praost ja 1203. aastal piiskop. Sellele ametikohale jäi ta oma surmani 1223. aastal. Ka Bernhardi neli õde-venda tegid vaimulikku karjääri: Lambertist sai Paderborni toompraost, Johannesest Paderborni toomherra ja toomkooli juhataja, Ekbertist Abdinghofi benediktiinide kloostri abt ja Getrudist Böddekeni naiskanoonikute stifti abtiss.¹²⁴

13. sajandi alguses viibis Liivimaal vähemalt kahel korral von Schladenite krahvisuguvõsast pärinev Halberstadt dekaan Burchard. „Henriku Liivimaa kroonika“ andmetel viibis Burchard Riias 1212. aastal, 1213. aastast pärinevas piiskop Alberti ja Mõõgavendade ordu vahelises maadevahetuse lepingus on Burchardi aga mainitud tunnistajana. 1218. aastal lükkas Saksamaal ristsõdijaid kogumas käinud Albert aga kroonik Henriku sõnul oma Liivimaale naasmise edasi, määrates naasmiseni oma vikaariks „.../Halberstadt dekaani, kes koos Henric Borewiniga, Vendimaa aadlimehega ja mõningate teiste ristsõitjatega läks Liivimaale, et seal oma palverännuaasta mööda saata.“ Von Schladenite suguvõsas leidis teisigi kõrgvaimulikke – Burchardi venna, krahv Heinrichi, pojast Ludolfist sai 1236. aastal Halberstadt piiskop.¹²⁵

1286. aastal viibis Riias Samlandi vürst-piiskop Christian von Mühlhausen, kelle puhul on 1876. aasta biograafilises leksikonis väidetud põlvnemist Tüüringi rüütisuguvõsast, ehkki uuemate artiklite järgi on ta perekondlik põlvnemine siiani teadmata¹²⁶.

Ministeriaalid

Bremeni peapiiskopkonna ministeriaalide hulka kuulunud von Buxhövdeneite suguvõsa oli uuritava perioodil Liivimaal esindatud seitsme vaimulikuga, kelle hulgas oli neli piiskoppi ja kolm praosti. Bremeni peapiiskopkonnaga sidus Albertit ja tema Liivimaale saabunud viit venda ka perekondlik side – peapiiskop Hartwig II, üks Liivimaa ristsõja algatajaid ning esimese Üksküla piiskopi Meinhardi ametisse pühitseja, oli nende ema Aleydise poolvend. Von Buxhövdeneid aitasid vallutatud Liivimaal kiriklikku karjääri teha ilmselt nii sugulusside peapiiskopiga kui ka nende (eriti Alberti) aktiivne roll ristsõja läbiviimisel. Alberti ja tema

¹²³ HLK XIV, 4; XV, 1. Hucker, Bernd Ulrich, *Drakenburg. Weserburg und Stiftslecken. Residenz der Grafen von Wölpe*, 90. Drakenburg. Heimatverein Drakenburg, 2000. LUB I, XXIII. Regesten Bremen, 711. UB Verden 1, 163, 189-191. Vogtherr 2008, 11-12, 27, 29-31, 33, 37.

¹²⁴ Arbusow 1914, 291. Hengst, Karl, *Bernhard, Edelherr von Oesede († 1223)* – Gatz 2001, 538-539. HLK XIV, 4; XV, 1, 12.

¹²⁵ Arbusow 1914, 252, 264. *Die Harz Geschichte – Das Spätmittelalter – Die Grafen von Schladen*. <http://www.harz-geschichte.de/page-band03/grafen-schladen.htm> Viimati vaadatud: 09. 07. 2018. HLK XVI, 4; XXII, 1. LUB I, XXXVIII. Zöllner, Walter, *Ludolf von Schladen († 1241)* – Gatz 2001, 220-221.

¹²⁶ Arbusow 1914, 292. Glauert 2001. Jähmig, Bernhart, *Kristan von Mühlhausen* – NDB 13, 51. Berlin. Duncker & Humblot, 1982. Wegele, Franz Xaver von, *Christian von Mühlhausen – Allgemeine Deutsche Biographie Bd. 4*, 176. Leipzig. Duncker & Humblot, 1876.

venna Hermanni kiriklik karjäär oli saanud alguse juba enne Liivimaale saabumist – esimene neist oli olnud Bremeni toomhärja, teine Püha Pauluse benediktlaste kloostris abt.¹²⁷

Von Buxhövdente näol polnud tegu esimeste Bremeni peapiiskopkonna ministeriaalide hulgast pärinevate Liivimaale jõudnud vaimulikega. Esimene Üksküla piiskop, 1180. aastate alguses Väina jõe äärde jutlustama saanud Meinhard pärines ühest sellisest ministeriaalisuguvõsast, ehkki pole teada, millisest. Samasugusest tundmatust suguvõsast pärines ka 1187. aastal Väina jõe äärde saanud Meinhardi kaastööline, tsistertslane Theoderich, kes hiljem rajas Mõõgavendade ordu ja kellest sai Dünamunde kloostris abt ning Lihula piiskop. Teine Üksküla piiskop, 1198. aastal lahingus liivlastega hukkunud Berthold aga pärines Schultede ministeriaaliperest samas peapiiskopkonnas, olles enne Liivimaale tulekut olnud Loccumis tsistertslaste kloostris abtiks. Kõik see näitab peapiiskop Hartwig II ja tema ministeriaalide tihedat koostööd Liivimaa misjoni ning risticõja osas.¹²⁸

1258. aastal osales Riias toimunud kirikuprovintsi kontsiilil Samlandi vürst-piiskop Heinrich I von Streitberg, kes pärines Baierist idafrangi juurtega ministeriaaliperekonnast¹²⁹.

Mitteaadlikud

Uuritava perioodi Liivimaalt on teada kaks väljastpoolt kristlikku kultuuriruumi pärinenud preestrit, kelle päritolu välistab pärinemise aadliseisusest euroopalikus tähenduses. Üks neist oli Johannes Virumaalt, teine Soomest pärit Petrus Kaikewalde. Mõlemad olid tavalised preestrid.¹³⁰ Sama kehtib Caesarius von Heisterbachi mainitud Liivimaa põliselanike seast pärinenud ilmikvenna kohta¹³¹

Kokkuvõte

	Aadel	Ministeriaolid	Mitteaadel
Kokku	14	10	3
Vaimuliku karjääri teadaolev kõrgpunkt			
Peapiiskop	2		
Piiskop	9	10	
Praost		3	

¹²⁷ Arbusow 1914, 254. HLK I, 8; III, 1; VI, 2, 3; VII, 1; IX, 6; XV, 4; XXII, 2. XXXIII, 11; XXVIII, 6, 8. Jähni 2001⁷, 491-492. Kala jt. 2012, 38, 53, 85. Römer 1999, 179. Schulze, Heinz-Johan, *Hartwig von Uthlede (um 1130-1207)* – Gatz 2001, 80-81. Trüper 2015, 696, 699, 703.

¹²⁸ HLK I, 2; II, 1-6; XV, 4. Jähni, Bernhart, *Dietrich (Theoderich) von Treiden [OCist] († 1219)* – Gatz 2001, 144-145. Kala jt. 2012, 36-38. Selart, Anti, *Meinhard, Berthold, Bernhard – kein Heiliger für Livland*, 436 – *Credo. Christianisierung Europas im Mittelalter Bd. 1*, 434-440. Petersberg. Michael Imhof Verlag, 2013. Trüper 2015, 634.

¹²⁹ Arbusow 1914, 292. Kopiec, Jan; Glauert, Mario, *Heinrich von Streitberg (Strittberg) [OT] [† um 1274]* – Gatz 2001, 679-680.

¹³⁰ Arbusow 1902, 3, 22, 34. HLK X, 7; XIX, 4, 7; XXIV, 1, 2; XXIX, 7. Murray 2016, 365.

¹³¹ DM IX; XXXVII. Tamm 2010, 15-16.

Dekaan	1		
Toomhärä	1		
Preester			2
Ilmik			1
Päritolupiirkond			
Saksimaa	5	10	
Põhjamaad	4		
Reinimaa	2		
Vestfaal	2		
Prantsuse alad	1		
Baier		1	
Liivimaa põliselanikud			2
Põhjamaad			1

Võimalused uuritava perioodil Liivimaal elanud või viibinud vaimulike sotsiaalse päritolu uurimiseks jäävad tänu säilinud allikate iseloomule suhteliselt piiratuks. Olemasoleva materjali põhjal võib siiski tollaegsele Euroopale iseloomulikult näha kõrgvaimulike omavahelisi tihedaid perekondlikke sidemeid ja nende mõju kirikliku karjääri kiirendajatena.

12.-13. sajandi vahetusel pärinesid Liivimaa piiskopid peamiselt Bremeni peapiiskopkonna ministeriaalide seast, olles ühtlasi ka misjoni ja risticõja algatajateks ning läbiviijateks. Selle asjaoluga seostub ka Saksimaalt pärit ministeriaalipäritolu vaimulike suhteliselt suur arv (10) uuritava perioodil Liivimaal elanud või viibinud vaimulike seas. Alates 13. sajandi keskpaigast olid Liivimaa piiskoppideks aga peamiselt erinevatest piirkondadest pärinevad krahvi- ja rüütliisost isikud. Seda asjaolu saab osalt seletada ka ministeriaalide seisuse järkjärgulise sulandumisega aadliseisusse, samas kiirendas varasemate ministeriaalipäritolu vaimulike aktiivne roll Liivimaa misjonis kahtlemata nende vaimulikke karjääri vallutatud aladel.

Kindlalt pärinesid aadli- või ministeriaalisuguvõsade seast ka need uuritava perioodil Liivimaal elanud või viibinud kõrgvaimulikud, kelle sotsiaalse päritolu kohta pole allikaid säilinud. Tavaliste preestrite ja munkade puhul võib aga oletada põlvnemist mitteaadlike seast. Kuna mitteaadlike suguvõsad uuritava perioodi Euroopa ühiskonnas üldjuhul olulist rolli ei mänginud, pole sellistest suguvõsade seast pärinevate vaimulike põlvnemise kohta säilinud ka kirjalikke allikaid.

3. Vaimulike kuuluvus ordudesse

Erinevate vaimulike ordude esindatus Liivimaal siinelanud või -viibinud vaimulike näol muutus uuritava ajaperioodi jooksul oluliselt. Esimesed 12. sajandi lõpus Liivimaale saabunud vaimulikud olid augustiinlased ja tsistertslased, kusjuures viimatimainitud ordu jäigi uuritava perioodil Liivimaal kõige rohkearvulisemaks ning laialdaselt esindatunatuks kuni 13. sajandi lõpuni. 13. sajandi alguses lisandusid neile premonstraatlased, kelle ordureegel

kehtis 1210-74 Riia toomkapiitlis ja samuti Sengallia kapiitlis¹³², ning vaimulikku rüütliordusse kuuluvad preestervennad – algul Mõõgavendade ordu, ent pärast selle likvideerimist 1237. aastal Saksa ordu vaimulikud¹³³. 1230. aastatel kerkisid arvukuselt tsistertslaste kõrvale kerjusordudesse kuuluvad vaimulikud ja mungad – dominiiklased ning frantsisklased, kelle oluline roll Liivimaa vaimulikus elus püsis uuritava ajaperioodi lõpuni. Teiste vaimulike ordude esindajaid sattus uuritaval perioodil Liivimaale vaid mõni üksik.

Tsistertslased

Tsistertslasi elas või viibis Liivimaal uuritaval perioodil teadaolevalt kokku sada (nende hulka on loetud ka Dünamunde ja Kärkna kloostrite ilmikvennad), kelle hulgas oli ka üks naistsistertslane¹³⁴. Viimatimainitud pidi kindlasti olema rohkem, sest 13. sajandi jooksul loodi tsistertslaste nunnakloostrid nii Riiga kui Tallinna, ent uuritavast perioodist on teada vaid üks nimi, mis võib kuuluda Riia Maarja Magdaleena kloostri abtissile¹³⁵. Esimene teadaolev Liivimaale saabunud tsistertslane oli 1187. aastal Väina jõe äärde jõudnud Meinhardi kaastööline, tulevane Dünamunde kloostri abt ja Lihula piiskop Theoderich. Tolleks ajaks olid tsistertslased arendanud välja üle-euroopalise kloostrite võrgustiku, millega kaasnes eri piirkondade tsistertslaste tihe omavaheline kommunikatsioon: iga aasta 14. septembril (ristiülistamise pühal) pidid Prantsusmaal Cîteaux' kloostris, ordu sünnipaigas, toimuvale üldkapiitlile kogunema kõigi tsistertslaste kloostrite abtid, ordusisesele suhtlusele aitas kaasa ka kloostrite põlvnemissüsteem, mis nägi ette emakloostri abti iga-aastast visitatsiooni tütar-kloostritesse. Ordu ulatuse ja efektiivse organiseerituse tõttu kasutasid paavstid tsistertslasi meelsasti ristsõdades ja misjoniretkedel.

13. sajandi alguses loodi Liivimaale kaks tsistertslaste mungakloostrit – Dünamunde ja Kärkna, mis olid ühtlasi esimesteks kloostriteks Liivimaal. Hiljem lisandusid neile ülalmainitud Riia Maarja Magdaleena ja Tallinna Püha Miikaeli naistsistertslaste kloostrid. Liivimaal omas maavaldusi ka Ojamaal asuv Roma tsistertslaste klooster.¹³⁶ 13. sajandi alguses mängisid tsistertslased Liivimaa kirikuhierarhia tipus olulist rolli. Lisaks Lihula piiskopile Theoderichile kuulusid tsistertslaste ordule ka Sengallia ja Seelimaa piiskop Lippe Bernhard, Saaremaa piiskop Gottfried, ning Sengallia piiskopid Alna Baudouin ja Arnold. Oletatavasti oli tsistertslane ka Revala piiskop Wesselin. Tänu tsistertslaste kommunikatsioonivõrgustikule jõudsid teated Liivimaa misjonist ka kahe ordule kuuluva kirjamehe, Caesarius von Heisterbachi ja Trois-Fontaines'i Aubri teostesse. Marek Tamm on oletanud, et Caesarius kuulis Liivimaal toimunust Lippe Bernhardtilt või Lihula piiskopilt Theoderichilt, Aubri aga Alna Baudouinilt või Theoderichilt¹³⁷. Alates 1240. aastatest hakkasid Liivimaa piiskopitoolidele tõusma hoopis dominiiklased ja frantsisklased, Kuramaa piiskoppideks said aga alates 1263. aastast ainult Saksa ordu preestervennad. Siiski ei kadunud tsistertslased 13. sajandi lõpuni Liivimaalt kuhugi, ehkki nende allikates säilinud

¹³² Arbusow 1914, 253, 296. Hildebrand 1887, nr. 16. Kala jt. 2012, 91.

¹³³ Kala jt. 2012, 98.

¹³⁴ Arbusow 1914, 133, 268, 279-281, 287, 294-295, 315, 320-321, 342. DM VIII, XII; XI, XXXVII. Hlk XVIII, 8., XXII, 8. LUB I, XXVII, LVIII; III, CI, a. Murray 2016, 354. Tamm 2010, 15-16.

¹³⁵ Arbusow 1914, 281, 351-352.

¹³⁶ Arbusow 1914, 279-286, 301, 318-321, 335, 329-336. Hlk I, 10; VI, 3; XV, 4. Jähnig 2001¹, 144-145. Kala jt. 2012, 327. Tamm 2009, 27-33.

¹³⁷ AmTC 902, 916. Bunge 1875, 18. DM VIII, 13, 80; IX. 4, 37; X. 35; XI, 35 *Homeliae* nr. 234. *Libri* I 21; 31; II, 18. Rousseau 1977, 187-188. Tamm 2010, 13-15.

nimed piirduvad valdavalt erinevate kloostrisukate omadega.¹³⁸ Neist tsistertslastest tuleb huvitava näitena ära märkida Dünamunde munk Wickbolt Doselit, kelle nimi on säilinud kahes väga erinevas kirjalikus allikas. Kui ühes 1282. aastast pärinevas maavalduse üleandmist dokumenteerivas ürikus on Wickbolti mainitud tunnistajana, siis 1290. aastatest pärinevas „Liivimaa vanemas riimkroonikas“ heidetakse valgust tema hilisemale väntsutusrohkele elukäigule, täpsemalt pääsemisele leedulaste vangipõlvest tänu orduvägede abile:

*/.../Üks hall munk leidis
siis väga ootamatult lohutust
ja pääses paganate küüsis.
Ta oli leedulaste kätte vangi sattunud Kuramaal –
ta nimi oli vend Wickbolt Dosel./.../*¹³⁹

Selle tsitaadi tõttu on baltisaksa ajaloolane Carl Schirren Wickbolt Doselit koguni „Liivimaa vanema riimkroonika“ autoriks pidanud, ehkki hilisemad uurijad pole selle väitega nõustunud¹⁴⁰.

Riia Maarja Magdaleena naistsistertslaste kloostri abtiss Margaretha on üks kahest naissoost vaimulikust isikust uuritava perioodi Liivimaal, kelle nimi on tänaseni säilinud. Ainsaks säilinud allikaks Margaretha kohta on Riia Püha Jakobi kiriku raidkirjalt pärinev nimi koos surma-aastaga 1294.¹⁴¹

Dominiiklased

Samas geograafilises piirkonnas asuvad dominiiklaste kloostrid ehk konvendid moodustasid provintsi, mida juhtis provintsiaalprior¹⁴². Dominiiklasi iseloomustas nii ordu kui ka eriti provintside tasandil suur mobiilsus – mungad liikusid tihti ühest konvendist teise¹⁴³.

Misjonireisist eestlaste maale mõtles enne oma surma 1221. aastal juba ordu asutaja Püha Dominicus¹⁴⁴. Esimesed Liivimaale saabunud dominiiklased olevat „Taani dominiiklaste kroonika“ andmetel tulnud Skandinaaviast Tallinna ja asutanud Püha Katariina konvendi juba 1229. aastal¹⁴⁵. Tänapäeva uurijate meelest toimus see küll tõenäoliselt hoopis kümme aastat hiljem ja esimeseks dominiiklaste konvendiks Liivimaal oli hoopis 1234. aastal paavsti

¹³⁸ AmTC 872, 879, 887, 902, 912, 916, 921, 925, 927, 930. Arbusow 1914, 286-287. DM VIII, 13; 80; IX, 4, 35, 37, 38; X, 25, 35; XI, 18, 35. *Homeliae* nr. 234. *Libri I* 1, 21, 31; II, 18. Neitmann, Klaus, *Wesselin [OCist?] († frühestens 1227)* – Gatz 2001, 638. *The History Files. European Kingdoms. Northern Europe. Couronians (Balts). Incorporating the Kurshes.* <http://www.historyfiles.co.uk/KingListsEurope/EasternLivoniaCourland.htm> Viimati vaadatud: 20. 06. 2018. Tamm 2010, 9-27. *Vita Sancti Engelberti*, 314.

¹³⁹ Arbusow 1914, 280. Eelmäe 2003, 11. LUB I, CDLXXVII. Lvrk, 11 924-11930, 11 931-11 936.

¹⁴⁰ Eelmäe 2003, 9. Schirren, Carl, *Der Verfasser der livländischen Reimchronik*, 34-77 – *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst-, und Kurland's, Bd. 8*, 19-83. Riga, Nycolai Kymmell's Buchhandlung, 1855.

¹⁴¹ Arbusow 1902, 68; 1904, 64; 1914, 281, 286. DRSb, nr. 183

¹⁴² Kala 2013, 27, 29.

¹⁴³ Tamm 2017, 182-188.

¹⁴⁴ Tamm 2001, 13. Tugwell, Simon, *Notes on the Life of St. Dominic [IV.]*, 77-83 – *Archivum Fratrum Praedicatorum* 68 (1998), 5-116.

¹⁴⁵ *HopID*. Tamm 2017, 179-180.

legaadi, Modena piiskopi Guglielmo poolt Riiga loodud Püha Johannese konvent¹⁴⁶. 13. sajandi lõpus loodi ka Tartusse dominiiklaste Maarja Magdaleena konvent¹⁴⁷. Seejuures kuulusid Riia ja Tartu konvendid dominiiklaste ordu Saksamaa, Tallinna oma aga Taani provintsi¹⁴⁸. Kokku elas või viibis uuritava perioodil Liivimaal teadaolevalt ja tõenäoliselt viiskümmend kolm dominiiklast. Dominiiklaste orduisse kuulus Saare-Lääne piiskop Heinrich I ja tõenäoliselt ka Riia peapiiskop Albert II Suerbeer¹⁴⁹. Külalisena viibis Liivimaal kahel korral ka dominiiklaste orduisse kuulunud Kulmi piiskop Heidenreich (1252 Kuldīgas ja 1258 Riias kirikuprovintsi kontsiilil)¹⁵⁰.

Premonstraatlased

Premonstraatlasi on uuritava perioodil Liivimaalt teada kolmkümmend üheksa. Selle mungaordu arvuka esindatuse peamiseks põhjuseks uuritava perioodi Liivimaal on asjaolu, et aastatel 1210-74 kehtis Riia toomkapiitlis premonstraatlaste reegel, mistõttu orduisse kuulusid kõik toomkapiitli liikmed selles ajavahemikus (teadaolevalt kolmkümmend neli).¹⁵¹ Nende hulgas oli ka Riia peapiiskopi toolile tõusnud Johannes II von Vechta¹⁵², premonstraatlaste orduisse kuulus ka piiskop Nicolaus von Nauen¹⁵³. Tulevast peapiiskoppi Johannes I von Lunenit on aastatel 1269 ja 1273 mainitud Riia toomhärja ja kellaariiusena, seega pidi ta toomkapiitli liikmena kuuluma tol ajal premonstraatlaste orduisse¹⁵⁴. Seoses reeglimuudatustega Riia toomkapiitlis (1210 vahetati augustiinlaste reegel premonstraatlaste reegli vastu, 1274 augustiinlaste reegel taastati) on käesolevas töös kolme toomkapiitli liiget (praost Johannest, prior Hermannit ja toomhärja Ludolphit) loetud erinevatel eluperioodidel erinevatesse ordudesse kuuluvateks¹⁵⁵. Lisaks Riiale kehtis premonstraatlaste reegel ka Semgallia toomkapiitlis (selle kapiitli ainsaks nimeliselt teadaolevaks isikuks on praost H. (Heidenreich?)¹⁵⁶. Samuti kuulus premonstraatlaste orduisse aastatel 1211-15 Liivimaal viibinud Ratzeburgi piiskop Philipp¹⁵⁷. Pärast premonstraatlaste reeglist loobumist Riia toomkapiitli poolt 1274. aastal Liivimaal uuritava perioodil enam selle ordu esindajaid teadaolevalt ei elanud ega viibinud.

¹⁴⁶ Donner, Gustav Adolf, *Kardinal Wilhelm von Sabina. Bischof von Modena 1222-1234. Päpstlicher Legat in den nordischen Ländern (†1251)*, 146-147. Helsingfors. Tilgmann, 1929. Tamm 2001, 13-21; 2017, 180. Tugwell, 1998, 5-16, 112-116. Walther-Wittenheim, Gertrud, *Die Dominikaner in Livland im Mittelalter – Die Natio Livoniae*, 6. Roma. Angelicum University Press, 1938.

¹⁴⁷ Arbusow 1914, 318.

¹⁴⁸ Donner 1929, 146-147. Kala jt. 2012, 267. Tamm 2017, 179-180.

¹⁴⁹ Arbusow 1914, 286. Pränge; Jähnig 2001, 647-648.

¹⁵⁰ Arbusow 1914, 292. Nadolny 2001, 301-302.

¹⁵¹ Arbusow 1914, 253-256, 286-287, 296. Brodborb, Clemems, *Philipp [OPraem] († 1215)* – Gatz 2001, 604. Kala jt. 2012, 91.

¹⁵² Arbusow 1914, 255, 287. Jähnig, Bernhart, *Johannes von Vechta (de Vacata) [OPraem] (†1294)* – Gatz 2001, 650.

¹⁵³ Arbusow 1914, 286. Jähnig, Bernhart, *Nikolaus (von Nauen) [OPraem] († 1253)* – Gatz 2001, 648-649.

¹⁵⁴ Arbusow 1902, 63; 1914, 253, 255-256. Jähnig 2001⁴, 647-648. LUB I CDVI; VI, MMDCCXLVII, MMDCCXLIX.

¹⁵⁵ Arbusow 1902, 34; 1914, 253-254, 256. HLk XIII, 3. Kala jt. 2012, 91.

¹⁵⁶ Arbusow 1914, 296.

¹⁵⁷ Arbusow 1914, 292. Brodborb, Clemems, *Philipp [OPraem] († 1215)* – Gatz 2001, 604.

Saksa ordu

1237. aastal ühendati eelmisel aastal Saule lahingus umbes poole oma isikkoosseisust kaotanud Mõõgavendade ordu Saksa orduga, mis seeläbi laienes Liivimaale¹⁵⁸. Uuritaval ajaperioodil elas või viibis Liivimaal kakskümmend kuus Saksa ordusse kuuluvat vaimulikku. Kolm neist tõusid ka piiskopiametisse¹⁵⁹.

1253. aastal sai Christianist, Saksa ordu preestervennast Liivimaal, esimene Leedu kristlik piiskop. Tegu oli osaga suurvürst Mindaugase ja Saksa ordu Liivimaa maameistri Andreas von Felbeni kokkuleppest, mille käigus Mindaugas võttis vastu ristiusu ja Kulmi piiskop Heidenreich kroonis ta Leedu kuningaks. Piiskopina jäi Christian ustavaks Saksa ordu poliitilistele eesmärkidele ja seisis vastu Riia peapiiskopi Albert II Suerbeeri katsetele end oma mõjualuseks muuta. 1263. aastal tapeti Mindaugas ja tema kaks poega vandenõulaste poolt, võim Leedus aga libises järgnevatel aastatel taas paganate kätte. Christian lahkus Leedust Saksamaale ja sai 1268. aastal Naumburgi auksiliaarpiiskopiks, jäädes sellesse ametisse oma surmani 1271. aastal.¹⁶⁰

Ülejäänud kaks uuritaval perioodil piiskopiametisse jõudnud Saksa ordu preestervenda Liivimaal olid Kuramaa piiskopid, kes tõusid ametisse pärast seda, kui piiskopkond Saksa ordu kontrolli alla läks: Edmund von Werd (ametis 1263-92) ja Burkhard (u. 1300-21)¹⁶¹.

Uuritaval perioodil viibisid Liivimaal külalistena ka kolm Saksa ordusse kuuluvat Preisimaa piiskoppi. 1258. aastal viibisid Riias toimunud kirikuprovintsi kontsiilil Ermlandi piiskop Anselm von Meißen ja Samlandi vürst-piiskop (endine Ermlandi piiskop) Heinrich von Streitberg. 1286. aastal viibis Riias aga Sambia vürst-piiskop Christian von Mühlhausen.¹⁶²

Saksa ordu preestervendade vaimulikus karjääris mängisid lisaks muudele teguritele olulist rolli ka ordu enda sõjalis-poliitilised ambitsioonid ja soov piiskopkondi enda ridadest pärit piiskoppide abil oma kontrollile allutada. Liivimaal kehtis see eelkõige Kuramaa piiskopkonna puhul, ent ka seoses Christiani tegevusega Leedu piiskopina.

Frantsisklased

Frantsisklased saabusid Liivimaale 1238. aastal Lübeckist, luues Riiga Püha Katariina konvendi. See jäi uuritaval perioodil nende ainsaks konvendiks Liivimaal.¹⁶³ Uuritaval

¹⁵⁸ Militzer, Klaus, *Von Akkon zur Marienburg : Verfassung, Veraltung und Socialstruktur des Deutsched Ordens 1190-1309*, 362-364. Marburg. N. G. Elwert Verlag Marburg, 1999.

¹⁵⁹ Arbusow 1902, 18; 1914, 260, 280, 288, 292, 296, 300, 314, 322, 330, 328. Kopiec; Glauert, 2001. LUB I, CLXIX, CCLXVI, CCCXXIX. *The History Files. European Kingdoms. Northern Europe. Couronians (Balts). Incorporating the Kurshes.* <http://www.historyfiles.co.uk/KingListsEurope/EasternLivoniaCourland.htm> Viimati vaadatud: 20.06.2018.

¹⁶⁰ Arbusow 1914, 288. Kala jt. 2012, 60-62. *The Hierarchy of the Catholic Church. Bishop Christian †.* <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bchrstan.html> Viimati vaadatud: 30. 06. 2018.

¹⁶¹ Arbusow 1914, 296. Beuttel, Jan-Erik, *Burkhard (Borchard, Burchard) [OT] († spätetestens 1322)* – Gatz 2001, 314-315. Beuttel 2001², 313-314.

¹⁶² Arbusow 1914, 292. Glauert 2001, 681-682. Kopiec, Jan, *Anselm [OT] († 1278)* – Gatz 2001, 181. Kopiec; Glauert, 2001, 679-680.

¹⁶³ Kala 2013, 65.

perioodil elas või viibis Liivimaal teadaolevalt kolmkümmend kolm frantsisklast. Neist kaksikümmend kaheksa kuulusid Riia konventi¹⁶⁴. Liivimaal jõudsid piiskopiametisse kaks frantsisklast: Semailia ja hilisem Kuramaa piiskop Heinrich von Lützelburg ning Tallinna piiskop Heinrich. (Frantsisklane oli ka Virumaa piiskop Diedrich Mindenist, kes on esimeses peatükis toodud põhjustel käesolevast uurimistööst välja jäetud).¹⁶⁵ Külalisena viibis 1257. aastal Riias tulevane frantsisklasest Pomesaania piiskop, gardianus Albert¹⁶⁶.

Augustiinlased

Esimene uuritaval perioodil Liivimaal viibinud vaimulik, Üksküla piiskop Meinhard, oli augustiinlane¹⁶⁷. Aastani 1210 kehtis Riia toomkapiitlis augustiinlaste reegel, 1274. aastal vahetati vahepeal kehtinud premonstraatlase reegel taas augustiinlaste reegli vastu¹⁶⁸. Kokku elas või viibis uuritaval perioodil Liivimaal kaheksateist vaimulikku, keda võib suure tõenäosusega pidada augustiinlasteks (neist kolmteist olid Riia toomkapiitli liikmed)¹⁶⁹. Neist kolme (Riia praosti Johannest, priori Hermanni ja toomhärrat Ludolphit) on seoses reeglivahetustega Riia toomkapiitlis käesolevas töös loetud erinevatel eluperioodidel vaheldumisi nii augustiinlaste kui ka premonstraatlase hulka kuuluvateks¹⁷⁰. 1234. aastal kehtis augustiinlaste reegel ka Tartu toomkapiitlis, hiljem Tartu kapiitel sekulariseerus. Kindlalt augustiinlaste orduisse kuulunud vaimulikke on uuritava perioodi Tartu toomkapiitlist teada kaks: praost Rothmar von Buxhövdn ja prior Lambert.¹⁷¹ Uuritaval perioodil Liivimaa kirikuhierarhias kõige kõrgemale tõusnud augustiinlaseks oli Riia peapiiskop Isarnus Fontianost¹⁷².

Mõõgavendade ordu

Aastatel 1202-37 eksisteerinud Mõõgavendade ordu preestervendadest on teada üksteist nime. Kõik nad olid tavalised preestrid, ükski neist teadaolevalt mingisugust vaimulikku karjääri ei teinud¹⁷³.

Begiinid

13. sajandi lõpus loodi Riia Püha Peetri kiriku juurde begiinidena tuntud ilmikõdede konvent. Uuritavast perioodist on Riia begiinidest teada vaid üks nimi, Menborch. Ainsaks kirjalikuks

¹⁶⁴ Arbusow 1914, 283-284.

¹⁶⁵ Arbusow 1914, 287. Mooyer 1860, 28.

¹⁶⁶ Arbusow 1914, 292. Wiśniewski, Jan, *Albert [OFM] († 1286)* – Gatz 2001, 565-566.

¹⁶⁷ Arbusow 1914, 286. HLK I, 2.

¹⁶⁸ Arbusow 1914, 253.

¹⁶⁹ Ibid., 253-256, 259, 287, 305. HLK VI, 2; IX, 6; X, 7; XIII, 3.

¹⁷⁰ Arbusow 1902, 34; 1914, 253-254, 256. HLK XIII, 3. Kala jt. 2012, 91.

¹⁷¹ Arbusow 1902, 53; 1914, 304-305. Hildebrand 1887, nr. 21. HLK IX, 6; XVIII, 8. Kala jt. 2012, 91.

Lukas 1998, 41.

¹⁷² Arbusow 1914, 287. Jähmig 2001³, 650-651.

¹⁷³ Arbusow 1902, 93; 1904, 105; 1914, 260, 267, 288, 312, 314, 316, 338, 343. Hildebrand 1887, 21. HLK XII, 6. Kala jt. 2012, 41, 98.

allikaks Menborchi kohta on 1297. aastast pärinev ülestähendus tema venna Bernhardi võlast tema ees. Menborch on teine nimeliselt teadaolev naissoost vaimulik isik uuritava perioodi Liivimaal Maarja Magdaleena kloostris abtissi Margaretha kõrval.¹⁷⁴

Benediktlasted

Benediktlasti on uuritava perioodi Liivimaalt teada vaid üks: Lihula ja hilisem Tartu piiskop Hermann I von Buxhövdn.¹⁷⁵

Kartuuslased

Ainus teadaolev uuritaval perioodil Liivimaal viibinud kartuuslane oli Modena piiskop, paavsti legaati Guglielmo.¹⁷⁶

Miniimid

Teadaolevalt elas uuritaval perioodil Liivimaal üks miniimide ordu liige. Selleks oli munk Bruno, kes oli 1296.-97. aastate paiku Riia peapiiskopi Johannes III vikaariks.¹⁷⁷

Kokkuvõte

	Tsisterts-lased	Domiiniik-lased	Premonstraatlased	Frantsisk-lased	Saksa ordu	Augustiin-lased	Mõõgavendade ordu	Begijnid	Benedikt-lased	Kartuuslased	Miniimid
Kokku	101	53	38	33	26	18	11	1	1	1	1
Vaimuliku karjääri teadaolev kõrgpunkt											
Kardinalpiiskop										1	
Peapiiskop	1	1	2			1					
Piiskop	7	2	2	3	6	1			1		

¹⁷⁴ Arbusow 1902, 68; 1904, 64; 1914, 281, 286. DRSb, nr. 183.

¹⁷⁵ Arbusow 1914, 294.

¹⁷⁶ Arbusow 1914, 292. Miranda, Salvador, *MODENA, O. Carth., Guglielmo di (c.a. 1184-1251) – The Cardinals of the Holy Roman Church. Biographical Dictionary.*

<http://webdept.fiu.edu/~mirandas/bios1244.htm#Modena> Viimati vaadatud: 05.07.2018.

¹⁷⁷ Arbusow 1914, 252.

Praost			4		1	4					
Dekaan					1						
Toomhärä			12		1	9					
Skolastik			1								
Magister	2										
Abt/abtiss	19										
Prior	11	8	5			2					
Subprior	1	1									
Provintsiaal- priori asemik		1									
Magister operis	1										
Magister novitioorum	1										
Magister konversum	1										
Hospitlaarius	2										
Kameraarius	2		2								
Kelleraarius	5		3								
Infirmaarius	2										
Kantor	1		1								
Advokaatus	1										
Lektor		2									
Gardianus				8							
Viitsegardianus				2							
Kustos	2		2	3							
Plebaan			5		1		1				
Vikaar											1
Kaplan			1		2		1				
Preester/ munk	34	38		19	11	1	9				
Ilmik	8							1			
Päritolupiirkond											
Saksimaa	11	2	2	3	1	5			1		
Põhjamaad		17									
Reinimaa	2	1		1	2						
Vestfaal	2		1			1					
Baier	1				1						
Liivimaa põlisrahvad	1					1					
Prantsuse alad	1					1					
Brandenburg		1									
Hessen					1						
Itaalia										1	
Tüüring					1						
Sotsiaalne päritolu											
Aadel	1		1	1	1	1			1		
Ministeriaalid	1				1	4					
Mitteaadel	1					1					

Vaimulike ordude tegevuses ja osatähtsuses 13. sajandi Liivimaal võib näha kogu ladinakristlikus maailmas toimunud arengute peegeldust. Uued linnades baseeruvad „kerjusordud“ – eelkõige dominiiklased ja frantsisklased – omandasid tsistertslaste ning teiste vanemate vaimulike ordude kõrval järjest suuremat tähtsust¹⁷⁸. Samal ajal kasvas vaimulike rüütliordude tähtsus, mis Liivimaal avaldus Saksa ordu saabumisena 1237. aastal. Kõik see peegeldus ka Liivimaa kirikuhierarhias – alates 1230. aastatest hakkasid Liivimaal peapiiskoppideks ja piiskoppideks saama tsistertslaste asemel dominiiklased ja frantsisklased, Kuramaa piiskopkond aga sattus pärast kaht kerjusordudesse kuulunud piiskoppi Saksa ordu ning tolle preestervendadest piiskoppide võimu alla. 1274. aastani mängisid Liivimaal olulist rolli ka premonstraatlased, kelle reegel kehtis Riia toomkapiitlis aastatel 1210-74. Pärast augustiinlaste reegli taaskehtestamist selles kapiitlis hakkas aga augustiinlaste mõjuvõim Liivimaal taas suurenema ja uuritava perioodi viimane Riia peapiiskop Isarnus Fontianost pärines taaskord sellest ordust.

¹⁷⁸ Cygler, Florent, *Le ius particulare dominicain au XIIIe siècle: Prise de vue 446-447– Statuta: Studi sulle fonti normative degli ordini religiosi nel secoli centrali del Medioevo. Vita Regularis* 25, 445-449. Münster. Lit Verlag, 2005. Hinnebusch, William A., *The Dominicans: A Short History*, 19-20. Dublin. Dominican Publications St. Saviour's, 1985. *The History of the Dominican Order: Origins and Growth to 1500, vol 1.*, 57, 90, 262-263, 300, 330-331. New York. Alba House, 1965. Kala 2013, 27-31. Walz, Angelus, *Compendium historiae ordinis praedicatorum*, 246-247. Roma. Libreria Herder, 1930.

Kokkuvõte

Aastatel 1184-1300 Liivimaal elanud ja viibinud vaimulikest oli teadaolevalt kõige rohkem Saksimaalt pärinenuid (48). Saksimaa oli piirkond, kust sai alguse Liivimaa vallutamine ja ristiusustamine, sealt pärines ka esimene Üksküla piiskop Meinhard. Uuritaval perioodil leidis Liivimaal ka teistelt Saksa aladelt (eelkõige Vestfaalist ja Reinimaalt) ning Põhjamaadest pärit vaimulikke. Üksikute vaimulikega olid esindatud ka Prantsuse alad ja Itaalia, samuti jõudis preestriseisusse üks Liivimaa põlisrahvaste esindaja (eestlane Virumaalt), ühest Liivimaa põliselanike seast pärit isikust sai teadaolevalt ka (ilmselt Dünamunde kloostri) ilmikvend. Samuti on teateid Liivimaa päritolule vihjavate liignimedega vaimulike kohta väljastpoolt Liivimaad – kaks Roomast ja üks Lübeckist. Uuritaval perioodil viibisid Liivimaal teadaolevalt ka kaks õigeusu preestrit Vene aladelt.

Geograafiline päritolu ei mõjutanud üldjuhul Liivimaa vaimulike karjääri. Seejuures on uurimistulemustest näha siiski mõningaid erandeid. Vestfaali ja Reinimaa päritolu vaimulike seas on rohkem kõrgvaimulikke kui Saksi päritolu vaimulike seas, kõrgvaimulike osakaal on suur ka Taani päritolu vaimulike hulgas. Ojamaa saarelt pärinevad vaimulikud ei tõusnud kõrgemale dominiiklaste konvendi prioriseisusest. Tavalise preestri seisusest ei tõusnud kõrgemale ka kaks Läänemere idakalda põlisrahvaste seast pärinevat vaimulikku (üks Virumaalt ja teine Soomest). Üks Liivimaa põliselanike seast pärinev isik jäi teadaolevalt kloostri ilmikvennaks.

Vaimulike sotsiaalse päritolu uurimisel on oluliseks piiravaks faktoriks allikate iseloom: vaimulike pärinemisest linnakodanike või talupoegade seast pole peaaegu mitte midagi teada, küll aga on säilinud rohkelt teavet nende kuulumisest aadlisuguvõsadesse. Bremeni peapiiskopkonna ministeriaalide hulka kuulunud von Buxhövdendid olid uuritaval perioodil Liivimaal esindatud seitsme vaimulikuga. Hvide klanni, mõjuvõimsa Taani ülikusuguvõsa, vaimulikest esindajaid sattus tol perioodil Liivimaale kaks. Ühe vaimulikuga olid Liivimaal esindatud ka Lippe valitsejadünastia, Rootsi Bjälbode ülikusuguvõsa, Schladeni, Lützelburgi ja Schwerini krahvisuguvõsad, Schultede ja von Streitbergide ministeriaaliperekonnad, von Oesede alamaadli-suguvõsa ning von Werdide, von Haseldorfide ja Fontianode rüütli-suguvõsad. Ministeriaalipäritolu vaimulike seas torkab silma Saksi päritolu isikute suur arv.

Allikate piiratud iseloomu tõttu on raske teha põhjanevaid üldistusi vaimulike sotsiaalse päritolu mõjust nende karjäärile. Siiski on näha kõrgvaimulike omavahelisi tihedaid sugulussidemeid ja nende mõju kirikliku karjääri kiirendajana. Kui 12.-13. sajandi vahetusel pärinesid Liivimaa piiskopid valdavalt Bremeni peapiiskopkonna ministeriaalide seast, siis alates 13. sajandi keskpaigast tõusid Liivimaal piiskoppideks erinevatest piirkondadest pärinevad kõrgeadli- ja rüütli-päritolu isikud.

Vaimulike ordude esindajatest elas või viibis uuritaval perioodil Liivimaal teadaolevalt kõige rohkem tsistertsilasi (101). Järgnevad dominiiklased (53), premonstraatlased (38), frantsisklased (33), Saksa ordu vaimulikud (26), augustiinlased (18), Mõõgavendade ordu

vaimulikud (11), benediktlased, kartuuslased, begiinid ja miniimid (kõiki 1). Tsistertslaste hulgas oli palju Saksi, dominiiklaste hulgas aga palju Põhjamaade päritolu vaimulikke.

Kui 12. sajandi lõpust 1230. aastateni said Liivimaal piiskoppideks peamiselt tsistertsilased, siis pärast seda peamiselt dominiiklased, frantsisklased ja premonstraatlased (keda leidis peamiselt Riia toomhärrade hulgas), Kuramaa piiskopkonnas aga aastast 1263 piiskopkonna üle kontrolli haaranud Saksa ordusse kuuluvad vaimulikud. Dominiiklaste ja frantsisklaste esilekerkimine seostus kerjusordude mõjuvõimu kasvuga kogu ladinakristlikus maailmas. Augustiinlased mängisid Liivimaa kirikuelus olulist rolli 12.-13. sajandi vahetusel, uuesti hakkas nende tähtsus tõusma 1274. aastal, mil Riia toomkapiitlis taastati selle ordu reegel. Sama sündmus tõi endaga kaasa ka premonstraatlaste, kelle reegel oli toomkapiitlis seni kehtinud, teadaoleva kadumise Liivimaalt. Liivimaa piiskoppide hulgas oli ka üks benediktlane (Lihula ja hilisem Tartu piiskop Hermann I von Buxhövdén). Kloostreid rajasid uuritava perioodil Liivimaale tsistertsilased (Dünamunde ja Kärkna mungakloostrid ning Riia Maarja Magdaleena ja Tallinna Püha Miikaeli nunnakloostrid), dominiiklased (Riia Püha Johannese, Tallinna Püha Katariina ja Tartu Maarja Magdaleena konvendid) ning frantsisklased (Riia Püha Katariina konvent).

Kasutatud allikad ja kirjandus

Allikad

- Albrici monachi Triumfontium Chronicon – Monumenta Germaniae Historica XXIII*, 631-950. Leipzig. Verlag Karl W. Hiersemann, 1925.
- Caesarius Heisterbacensis. *Aus den 18 Homilien über die Geburt und Kindheit Christi – Die Wundergeschichten des Caesarius von Heisterbach*, Bd. 1, 102-173. Bonn. Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung, 1933.
- Caesarius Heisterbacensis. *Dialogus miraculorum*, VIII, XII. Köln. Ulrich Zell, 1473.
- Caesarius Heisterbacensis. *Die beiden erster Bücher der Libri VIII Miraculorum – Die Wundergeschichten des Caesarius Heisterbach*. Bd. 3, 1-222. Bonn. Hanstein, 1937.
- Caesarius Heisterbacensis. *Leben, Leiden und Wunder des Heiligen Erzbischofs Engelbert von Köln*. Münster, Köln. Böhlau Verlag, 1955.
- Codex diplomaticus Prussicus. Urkunden-Sammlung zur älteren Geschichte Preussens aus dem Königl. Geheim-Archiv zu Königsberg nebst Regesten*, Bd. 3. Königsberg. Borntäger, 1848.
- Das Rigische Schuldbuch (1286-1352)*. St. Petersburg. Commissionäre der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1872.
- Dreger, Friedrich von. *Codex Pomeraniae Vicinarumque Terrarum Diplomaticus I*. Berlin. Zu finden in der Haude und Spenerschen Buchhandlung, 1768.
- Goetze, P. von. *Albert Suerbeer. Erzbischof von Preussen, Livland und Ehstland, Urkunden: XXIII, XXIV*. St. Petersburg. Buchhandlung von W. Graff, 1854.
- Hamburgisches Urkundenbuch I*. Hamburg. Voss, 1842.
- Hansisches Urkundenbuch I*, 232. Halle. Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses, 1876.
- Henrici Chronicon Livoniae*. Hannoverae. Immensis Bibliopoli Hahniani, 1955; „Henriku Liivimaa kroonika“ (eestikeelne tõlge). Tallinn. Tänapäev, 2013.
- Hildebrand, Hermann. *Livonica, vornämlich aus dem 13. Jahrhundert, im vatikanischen Archiv*. Riga. J. Deubner, 1887.
- Hildebrand, Hermann. *Zehn Urkunden zur älteren livländischen Geschichte aus Petersburg und Stockholm – Mittheilungen aus dem Gebiete der Geshchichte Liv-, Est-, und Kurland*, Bd. 12, 367-380. Riga. Nikolai Kymmels Buchhandlung, 1875.
- Kala, Tiina; Kreem, Juhan; Kõiv, Lea; Mäeorg, Kalmer; Mänd, Anu; Parts, Triin. „Tallinna ajaloo lugemik. Dokumente 13.-20. sajandini“. Tallinn. Tallinna Linnaarhiiv, 2014.
- Les Registres d’Innocent IV I*, 3198. Paris. Libraires des Écoles Francaises d’Athèneses et de Rome, du Collège de France et de l’Ecole Normale Supérieure, 1884.
- „Liivimaa vanem riimkroonika“. Tallinn. Argo, 2003
- Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Bd. 1, 1093-1300*. Reval. Kluge und Ströhm, 1853.
- Liv-, Esth, und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Bd 2, 1301-1367*. Reval. Kluge und Ströhm, 1855.
- Liv-, Esth, und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Bd 3, 1368-1393, mit Nachträgen zu Band 1 und 2*. Reval. Kluge und Ströhm, 1857.
- Liv-, Est-, und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Bd. 6 : Nachträge zu Band 1-5*. Riga. Verlag von Nicolai Kymmell, 1875.
- Regesten der Erzbischöfe von Bremen Bd. 1*. Bremen. A. Geist, 1937.
- Scriptores rerum danicarum medii aevi partim hactenus inediti 5*. Hafniae. Godiche, 1783.
- Stephens, George. *Brottstycken av den Dominikaner-Ordens eller Predicare-Bröder-nas Statuteller Capitel-Bok ifrån XIII. Århundradet, och gällande för „Provincia Dacia“ eller de*

Nordiska Riken – Kirkehistoriske Samlinger 1, 545-642. Kjöbenhavn. Selskabet for Danmarks Kirkehistorie, 1852.

Urkundenbuch der Bischöfe und des Domkapitels von Verden Bd. 1: Von den Anfängen bis 1300. Stade. Landschaftsverband der ehemaligen Herzogtümer Bremen und Verden, 2001.
Vetera monumenta Hibernorum et Scotorum historiam illustrantia ab Honorio PP. III. usque ad Paulum PP. III. 1216-1547. Reproductio phototypica editionis 1864, nr. 104, 106, 107, 108, 109.. Osnabrück. Zeller, 1969.

Internetileheküljed:

Historia ordinis predicatorum in Dania. <http://www.jggj.dk/HOPD.htm> Viimati vaadatud: 06.07.2018.

Kurländische Güterurkunden. <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html> Viimati vaadatud: 02.05.2018.

Kirjandus

Amelung, Friedrich. *Revaler Alterthümer : [Gemälde, Häuser, Mauern, Türme und Tore]*. Reval. F. Kluge, 1884.

Arbusow, Leonid. *Livlands Geistlichkeit – Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1901*, 1-160. Mitau. H. Steffenhagen und Sohn, 1902.

Arbusow, Leonid. *Livlands Geistlichkeit – Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1902*, 39-134. Mitau. H. Steffenhagen und Sohn, 1904.

Arbusow, Leonid. *Livlands Geistlichkeit – Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1911/13*, 1-432. Mitau. H. Steffenhagen und Sohn, 1914.

Aspern, Friedrich-August von. *Beiträge zur älteren Geschichte Holsteins*. Hamburg, 1849.

Beuttel, Jan-Erik. *Burkhard (Borchard, Burchard) [OT] († spätetestens 1322) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 314-315. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.

Beuttel, Jan Erik. *Edmund von Werth (OT) (†1292) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 313-314. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.

Biskup, Radosław. *Das Domkapitel von Samland (1285-1525)*. Toruń. Verlag der Nikolaus-Kopernikus Universität, 2007.

Bonne, Ernst. *Russisch-Livländische Chronographie: von der mitte des Neunten Jahrhundert bis zum Jahre 1410*, 80, 99. Sankt-Peterburg. Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, 1862.

Brodorb, Clemens. *Philipp [OPraem] († 1215) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 604. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.

Brundage, James A. *The Thirteenth-Century Livonian Crusade: Henricus de Lettis and the Legatine Mission of Bishop William of Modena – Jahrbuch für Geschichte Osteuropas Bd. 20*, 1-9. Stuttgart. Franz Steiner Verlag, 1972.

Bundschuh, Johann Kaspar. *Geographisches Statistisch-Topographisches Lexikon von Franken oder vollständige alphabetische Beschreibung aller im ganzen Fränkischen Kreisliegenden Städte, Klöster, Schlösser, Dörfer, Flekken, Höfe, Berge, Thäler, Flüsse, Seen, merwürdiger Gegenden u. s. w. : mit genuaer Anzeige vor deren Ursprung, ehemaligen und jezigen Besizern, Lage, Anzahl und Nahrung der Einwohner, Manufakturen, Fabriken,*

- Viehstand, merwürdigen Gebäuden, neuen Anstalten, vornehmsten Merkwürdigkeiten [et]c. [et]c. Fünfter Band.* Ulm. Verlag der Stettinißchen Buchhandlung, 1802.
- Bunge, Friedrich Georg von. *Livland, die Wiege der Deutschen Weihbischöfe: mit einer Chartre der Diöcesen Nordwestdeutschlands im XIII. Jahrhundert.* Leipzig. Verlag von E. Bidder, 1875.
- Büchner, Alexander OFM. *Eubel, Konrad – Neue Deutsche Biographie, Bd. 4,* 669. Berlin. Duncker & Humblot, 1959
- Cardella, Lorenzo. *Memorie storiche de' cardinali della Santa Romana Chiesa I.* Roma. Stamperia Pagliarini, 1792.
- Cyglér, Florent. *Le ius particulare dominicain au XIIIe siècle: Prise de vue – Statuta: Studi sulle fonti normative degli ordini religiosi nel secoli centrali del Medioevo. Vita Regularis* 25, 445-459. Münster. Lit Verlag, 2005.
- Donner, Gustav Adolf. *Kardinal Wilhelm von Sabina. Bischof von Modena 1222-1234. Päpstlicher Legat in den nordischen Ländern (†1251).* Helsingfors. Tilgmann, 1929.
- Dorna, Maciej. *Die Brüder des Deutschen Ordens in Preußen 1228-1309. Eine prosopographische Studie.* Wien, Köln, Weimar. Böhlau Verlag, 2012.
- Eelmäe, Urmas. „Eessõna“ – „Liivimaa vanem riimkroonika“, 5-15. Tallinn. Argo, 2003.
- Eubel, Konrad. *Hierarchia catholica medii aevi, sive Summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta, edita per Conradum Eubel I,* 220. Münster. Monasterii, Sumptibus et typis librariae Regensbergianae, 1913.
- Falkmann, Rudolf. *Bernhard II., Edelherr zur Lippe – Allgemeine Deutsche Biographie Bd. 2,* 422-424. Leipzig. Duncker & Humblot, 1875.
- Feyerabend. Liselotte. *Die Rigaer und Revaler Familiennamen im 14. und 15. Jahrhundert.* Köln, Wien. Böhlau Verlag, 1985.
- Fonnesberg-Schmidt, Iben. *The Popes and the Baltic Crusades 1147-1254.* Leiden, Boston. Brill, 2007.
- Forstreuter, Kurt. *Die Gründung des Erzbisthums 1245/1246 – Jahrbuch der Albertus-Universität zu Königsberg Bd. 10,* 9-31. Berlin. Duncker & Humblot, 1960.
- Forstreuter, Kurt. *Erzbischof Friederich von Riga (1304-1341). Ein Beitrag zur seiner Charakteristik [Forschungsbericht] – Zeitschrift für Ostforschung* 19 (1970), 652-665.
- Gallén, Jarl. *La province de Dacie de l'ordre des frères prêcheur.* Helsingfors. Söderström & Co, 1946.
- Gams, Pius Bonifacius. *Series episcoporum Ecclesiae catholicae: quotquot innotuerunt a beato Petro Apostolo.* Graz. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1957.
- Gillingstam, Hans. *Folkungaätten – Svensk biografiskt lexicon Bd. 16,* 260. Stockholm. 1964-1966.
- Gillingstam, Hans. *Karl Magnusson – Svensk biografiskt lexicon Bd. 20,* 720. Stockholm, 1973-1975
- Glauert, Mario. *Das Domkapitel von Pomesanien (1284-1527).* Toruń. Verlag des Nikolaus-Kopernikus Universität, 2007.
- Goetze, P. von. *Albert Suerbeer. Erzbischof von Preussen, Livland und Ehstland.* St. Petersburg. Buchhandlung von W. Graff, 1854.
- Hausmann, Richard. *Das Ringen der Deutschen und Dänen um den Besitz Estlands bis 1227.* Leipzig. Duncker & Humblot, 1870.
- Hengst, Karl. *Bernhard, Edelherr zur Lippe † 1247) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon,* 539-540. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.

- Hengst, Karl. *Bernhard, Edelherr von Oesede († 1223) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 538-539. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Herwaarden, Jan van. *Otto zur Lippe († 1227) – , Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 823-824. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Hinnebusch, William A. *The Dominicans: A Short History*. Dublin. Dominican Publications St. Saviour's, 1985.
- Hinnebusch, William A. *The History of the Dominican Order: Origins and Growth to 1500, vol 1*. New York. Alba House, 1965.
- Hucker, Bernd Ulrich. *Drakenburg. Weserburg und Stiftslecken. Residenz der Grafen von Wölpe*. Heimatverein Drakenburg, 2000.
- Johansen, Paul. *Bernhard II – Neue Deutsche Biographie* 2, 111. Berlin. Duncker & Humblot, 1955.
- Johansen, Paul. *Friedrich von Haseldorf – Neue Deutsche Biographie* 5, 510-511. Berlin. Duncker & Humblot, 1961.
- Johansen, Paul. *Heinrich von Letland (Henricus de Lettis) – Neue Deutsche Biographie* 8, 413. Berlin. Duncker & Humblot, 1969.
- Jähmig, Bernhart. *Dietrich (Theoderich) von Treiden [OCist] († 1219) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 144-145. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Jähmig, Bernhart. *Friedrich von Haseldorf († 1288?) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 146-147. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Jähmig, Bernhart. *Isarnus von Fontanio (CanA) (†1310) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 650-651. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Jähmig, Bernhart. *Johannes, Graf von Schwerin († 1300) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 650. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Jähmig, Bernhart. *Johannes von Lune (†1284) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 649. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Jähmig, Bernhart. *Johannes von Vechta (de Vacata) [OPraem] († 1294) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 650. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Jähmig, Bernhart. *Konrad [von Bekeshovede] (frühestens 1307) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 491-492. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Jähmig, Bernhart. *Kristan von Mühlhausen – Neue Deutsche Biographie Bd. 13*, 51. Berlin. Duncker & Humblot, 1982.
- Jähmig, Bernhart. *Lambert von Solre († spätens 1234) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 729. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Jähmig, Bernhart. *Nikolaus (von Nauen) [OPraem] († 1253) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 648-649. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Jähmig, Bernhart; Beuttel, Jan-Erik; Heim, Manfred. *Heinrich von Lützelburg [OFM] († 1274) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 128-129. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.

- Kala, Tiina. „Jutlustajad ja hingede päästjad. Dominiiklaste ordu ja Tallinna Püha Katariina konvent“. Tallinn. TLÜ kirjastus, 2013.
- Kala, Tiina. „Saare-Lääne piiskopkonna kujunemine“ – „Saare-Lääne piiskopkond. Artikleid Lääne-Eesti keskajast/*Bistum Ösel-Wiek. Artikkelsammlung zum Mittelalter in Westestland*, 9-28. Haapsalu. Läänemaa Muuseum, 2004.
- Kala, Tiina; Kaljundi, Linda; Kreem, Juhan; Leimus, Ivar; Markus, Kersti; Mänd, Anu; Põltsam-Jürjö, Irja; Russow, Erki; Selart, Anti; Tamm, Marek; Valk, Heiki. „Eesti ajalugu II. Eesti keskaeg“. Tartu. Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut, 2012.
- Kala, Tiina; Kreem, Juhand; Mänd, Anu. „Kümme keskaegset tallinlast“. Tallinn. Varrak, 2006.
- Keussler Friedrich von. *Die Genealogie des Cisterciensenklosters zu Dümanunde – Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est-, und Kurlands, Bd. 14*, 111-128. Riga. Nicolai Kymmels Buchhandlung, 1890.
- Kienitz, Oskar. *Vierundzwanzig Bücher der Geschichte Livlands Bd. 2*. Riga. Nicolai Kymmels Buchhandlung, 1849.
- Kivimäe, Jüri. „Karuse Jäälahing anno 1270“ – „Läänemaa muuseumi toimetised XIX. Vallutusest ilmasõjani: artikleid Läänemaa ajaloost=*From the conquest to the great war: articles on Läänemaa history*“. Haapsalu. Haapsalu ja Läänemaa muuseumid, 2016, 45-66.
- Kopiec, Jan. *Anselm [OT] († 1278) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon* 2001, 181. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Kopiec, Jan; Glauert, Mario. *Heinrich von Streitberg (Strittberg) [OT] [† um 1274] – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon* 2001, 679-680. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Koppmann, Karl. *Necrologium capituli Hamburgensis – Zeitschrift des Vereins für hamburgische geschichte* 6 (1868), 21-183.
- Krause, Karl Ernst Hermann. *Friedrich, Bischof von Karelien – Allgemeine Deutsche Biographie Bd. 7*, 519. Leipzig. Duncker & Humblot, 1877
- Kunde, Holger. *Das Zisterzienserkloster Pforte. Die Urkundenfälschungen und die frühe Geschichte bis 1236*. Köln, Weimar, Wien. Böhlau Verlag, 2003.
- Laakmann, Heinrich. *Albert II. Suerbeer – Neue Deutsche Biographie 1*, 130. Berlin. Duncker & Humblot, 1953.
- Longnon, Jean. *Les Compagnons de Villeharduin: Recherches sur les croisés de la Quatrième Croisade*. Geneva. Minard, 1978.
- Lukas, Tõnis. „Saare-Lääne piiskopkonna toomhärrad 1228-1563“ – „Saare-Lääne piiskopkond. Artikleid Lääne-Eesti keskajast=*Bistum Ösel-Wiek. Artikelsammlung zum Mittelalter in Westestland*“. Haapsalu. Läänemaa muuseum, 2004.
- Lukas, Tõnis. „Tartu toomhärrad 1224-1558“. Tartu. TÜ Kirjastus, 1998.
- Meier, Ulrich. *Fast ein Heiliger. Bernhard II. Zur Lippe – „Heiligest Westfalen“*. Heilige, Reliquien, Wallfahrt und Wunder im Mittelalter, 79-110. Bielefeld. Verlag für Regionalgeschichte, 2003.
- Miltzer, Klaus. *Von Akkon zur Marienburg : Verfassung, Veraltung und Socialstruktur des Deutsched Ordens 1190-1309*. Marburg. N. G. Elwert Verlag Marburg, 1999.
- Mooyer, E. F. *Dietrich, Bischof von Wirland – Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst und Kurland's , herausgegeben von der Gesellschaft für Geshichte und Altherthumskunde des russischen Ostsee-Provincen. Neunter Band*, 3-42. Riga. Nicolai Kymmels Buchhandlung, 1860.
- Murray, Alan V. *Catholic Missionaries in the Evangelization of Livonia, 1187-1227 – Quis est qui ligno pugnat? Missionari ed evangelizzazione nell'Europa tardoantica e medievale (secc. IV-XIII)/ Quis est qui ligno pugnat? Missionaries and Evangelization in Late Antique and Medieval Europe (4th-13th centuries)*, 353-366. Verona. Alteritas, 2016.

- Murray, Alan V. *Prosopography – Palgrave Advances on the Crusades*, 109-129. London. Palgrave Macmillan, 2005.
- Mäesalu, Mihkel. *Päpstliche Gewalt im Kreuzzugsgebiet: Gründete Wilhelm von Modena in Estland einen „Pufferstaat“?* – *Forschungen zur Baltischen Geschichte* 6 2011, 11-30.
- Nadolny, Anastazy. *Heidenreich (Heidenricus) [OP] († 1263) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 301-302. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Neitmann, Klaus. *Wesselin [OCist?](† frühestens 1227) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 638. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Nordisk familjebok : konversationslexikon och realencyclopedia. Bd. 8., Feiss-Fruktmögel.* Stockholm. Nordisk Familjeboks Förl, 1908.
- Olrik, Hans. *Jabobsen, Peder – Dansk Biografisk Leksikon. XVI. Bind, Skarpenberg – Skarpenberg – Sveistrup*, 364. Kjøbenhavn. Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn), 1902.
- Olrik, Hans. *Sunesen, Anders – Dansk Biografisk Leksikon. XVI. Bind, Skarpenberg – Skarpenberg – Sveistrup*, 585-589. Kjøbenhavn. Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn), 1902.
- Paravicini Bagliani, Agostino. *Cardinali di curia e “familiae” cardinalizie. Dal 1227 al 1254*. Padova. Antenore, 1972.
- Poelchau, Lore. *Das Zisterzienserkloster Dünamunde – Benediktiner, Zisterzienser – Studien zur Geschichte, Kunst und Kultur der Zisterzienser. Band 7*, 179-181. Berlin. Lukas Verlag, 1999.
- Powell, James M. *Anatomy of a Crusade, 1212-1221*. Philadelphia. University of Pennsylvania Press, 1986
- Pränge, Wolfgang; Jähmig, Bernhart. *Albert Suerbeer [OP?] (†1272/73) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 647-648. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Riley-Smith, Jonathan. *The First Crusaders, 1095-1131*. Cambridge. Cambridge University Press, 1997.
- Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens.* Köln, Weimar, Wien. Böhlau Verlag, 1993.
- Rousseau, Félix. *L’expansion wallone et lorraine vers l’Est, aux XIe et XIIe siècles – A travers l’histoire de Namur, du Namurois et de la Wallonie. Recueil d’articles de Félix Rousseau publié à l’occasion de son nonantième anniversaire par le Crédit communal de Belgique*, 187-188. Bruxelles. Editè par le Crédit communal de Belgique, 1977.
- Schirren, Carl. *Der Verfasser der livländischen Reimchronik – Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst-, und Kurland’s, Bd. 8.*, 19-83. Riga. Nycolai Kymmels Buchhandlung, 1855.
- Schonebohm, Fritz. *Die Besetzung der livländischen Bistümer bis zum Anfang des 14. Jahrhunderts – Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Esth- und Kurland’s, Bd. 20*, 295-365. Riga. Nicolai Kymmels Buchhandlung, 1910.
- Schulze, Heinz-Joachim. *Gerhard zur Lippe (1180-1258) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein Biographisches Lexikon*, 84-87. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Selart, Anti. *Friedrich von Haseldorf, Bischof von Karelien – „Sõnasse püütud minevik. In honorem Enn Tarvel“.* Tallinn. Argo, 2009, 79-91.
- Selart, Anti. *Meinhard, Berthold, Bernhard – kein Heiliger für Livland, – Credo. Christianisierung Europas im Mittelalter Bd. 1*, 434-440. Petersberg. Michael Imhof Verlag, 2013.

- Selart, Anti. „Riia peapiiskop Albert Suerbeer ja *Descriptiones terrarum*“ – Tuna 2/2002, 11-21.
- Stark, Franz. *Die Kosenamen der Germanen. Eine Studie von Dr. Franz Stark*. Wien. Verlag von Tendler & Comp, 1868.
- Stavenhagen, Oskar. *Leonid Arbusow †, Nekrolog (mit Bildnis) – Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1911/13*, 543-562. Mitau 1914.
- Strenga, Gustavs. *Remembering the Common Past – Livonia as a lieu de mémoire of the Teutonic Order in the Empire* – Selart, Anti; Thumser, Matthias. *Livland, eine Region am Ende der Welt? Forschungen zum Verhältnis zwischen Zentrum und Peripherie im späten Mittelalter/Livonia – A Region at the End of the World? Studies on the Relations between Centre and Periphery in the Later Middle Ages*, 347-370. Köln, Weimar, Wien. Böhlau Verlag, 2017.
- Strauch, Dieter. *Mitteralterliches nordisches Recht bis 1500: Eine Quellenkunde*. Berlin, New York. De Gruyter, 2011.
- Zöllner, Walter. *Ludolf von Schladen († 1241) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein Biographisches Lexikon*, 220-221. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.
- Tamm, Marek. „Millal jõudsid dominiiklased Tallinna?“ – Tuna 2/2001, 13-23.
- Tamm, Marek. „Ristisõja kommunikatsioon: Liivimaa misjon ja tsistertslaste võrgustik 13. sajandi esimesel poolel“ I. Tuna 4/2009, 23-40; II. Tuna 1/2010, 8-28.
- Tamm, Marek. „Tallinna Püha Katariina konvent 13. sajandi dominiiklaste võrgustikes“ – „Vana Tallinn“ 28 (32), 170-201. Tallinn. Tallinna Linnaarhiiv, 2017.
- Trüper, Hans G. *Ritter und Knappen zwischen Weser und Elbe. Die Ministerialität des Erzstifts Bremen*. Stade. Landschaftsverband der ehemaligen Herzogtümer Bremen und Verden, 2015.
- Tugwell, Simon. *Notes on the Life of St. Dominic [IV]*. – *Archivum Fratrum Praedicatorum* 68 (1998). 5-116.
- Vassar, Artur. „Esimese Tallinna piiskopi päritolust“ – Keel ja Kirjandus 1/1970, 30-34.
- Vogtherr, Thomas. *Iso von Wölpe, Bischof von Verden (1205-1231). Reichsfürst, Bischof, Adliger*. Stade. Landschaftsverband der Ehemaligen Herzogtümer Bremen und Verden, 2008.
- Walz, Angelus. *Compendium historiae ordinis praedicatorum*. Roma. Libreria Herder, 1930.
- Walther-Wittenheim, Gertrud. *Die Dominikaner in Livland im Mittelalter – Die Natio Livoniae*, 6. Roma. Angelicum University Press, 1938.
- Watt, J. A. *The Church and the Two Nations in Medieval Ireland – Cambridge Studies in Medieval Life and Thought, 3 Series*, 3. Cambridge. Cambridge University Press, 1970.
- Weeke, C. *Isarnus – Dansk Biografisk Leksikon VIII. Bind, Holst – Juul*. 323-324. Kjøbenhavn. Gyldendalske Boghandels Folrag (F. Hegel & Søn), 1894.
- Wegele, Franz Xaver von. *Christian von Mühlhausen – Allgemeine Deutsche Biographie Bd. 4*, 176. Leipzig. Duncker & Humblot, 1876.
- Wiśniewski, Jan. *Albert [OFM] († 1286) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, 565-566. Berlin. Duncker & Humblot, 2001.

Internetileheküljed:

Die Harz. Geschichte – Das Spätmittelalter – Die Grafen von Schladen. <http://www.harz-geschichte.de/page-band03/grafen-schladen.htm> Viimati vaadatud: 09. 07. 2018.

Genealogie Mittelalter: Hermann I., Edelherr zur Lippe. http://www.manfred-hiebl.de/genealogie-mittelalter/lippe_edelherren_von/hermann_1_edelherr_zur_lippe_+_um_1160.html Viimati vaadatud: 11.06. 2018.

Gylendal – Den Danske Store. Hvide.

[http://denstoredanske.dk/Geografi og historie/Diverse historie/Nordiske sl%C3%A6gter/Hvide](http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Diverse_historie/Nordiske_sl%C3%A6gter/Hvide) Viimati vaadatud: 13.06.2018.

Historiska Personer. Ingrid Ylva Sunesdotter. <http://historiska-personer.nu/min-s/p7c4cc171.html> Viimati vaadatud: 12.06.2018

*Medieval Danish and European Familys. Skjalm Tokesen Hvide, * ab. 1040 + 1113.*

<http://medievaldanishfamilies.blogspot.com/2008/10/skjalm-tokesen-hvide-ab.html>

Miranda, Salvador, *MODENA, O. Carth., Guglielmo di (c.a. 1184-1251) – The Cardinals of the Holy Roman Church. Biographical Dictionary.*

<http://webdept.fiu.edu/~mirandas/bios1244.htm#Modena> Viimati vaadatud: 05.07.2018.

Roskildehistorie tegnede adelsvåben. Hvideslægten.

<http://www.roskildehistorie.dk/stamtavler/adel/Hvide/Hvideslaegten.htm#B> Viimati vaadatud: 21.04.2018.

The Hierarchy of the Catholic Church. Bishop Christian †. <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bchrstan.html>

Viimati vaadatud: 30. 06. 2018.

The History Files. European Kingdoms. Northern Europe. Couronians (Balts). Incorporating

the Kurshes. <http://www.historyfiles.co.uk/KingListsEurope/EasternLivoniaCourland.htm>

Viimati vaadatud: 20.06.2018.

Urban, William, *An Historical Overview of the Crusade to Livonia.* <https://archive.is/tpem6>

Viimati vaadatud: 22.04.2018.

Resume

“Clerics in the Livonian Crusade During the 13th Century” is a prosopographical treatise about 438 clerics who worked in Livonia between 1184 and 1300. The treatise outlines the geographical and social origins of those clerics, the different monastic orders they belonged to, and how the combination of those influenced their ecclesiastical careers. We can call this period, which started with the future Bishop of Üxküll Meinhard’s mission among the pagan Livs and ended at the close of the 1200s, “the long 13th century”. During this time, medieval Livonia was formed as a result of crusades. Although crusaders conquered and Christianized territories of Estonia and the northern part of Latvia by 1227, crusading activities continued on the southern and eastern borders of the developing Livonia until the end of the 13th century. All clergymen, who worked in Livonia during this period, were somehow connected to crusading activities – even those, who didn’t work on the frontlines of crusades or preach to pagans.

Most clergymen (48 in total) came to Livonia from Saxony, the same region, where the conquering and Christianization of Livonia started and from which Meinhard, the first Bishop of Üxküll, came. There were also clergymen from Scandinavia (34, from territories including Denmark, Sweden, Gotland and Finland); Rhineland, and Westphalia (seven from both), Bavaria, Brandenburg, the French territories, Italy, and the Livonian native peoples themselves – two from each; and Hesse, Southern Burgundy and Thuringia (one from each). Sources from this period refer to about three clergymen outside of Livonia (two in Rome and one in Lübeck), whose surnames indicate Livonian origins. There were also two Orthodox priests from Russian territories in Livonia during this period.

Among clergymen from Saxony there were three archbishops, 10 bishops in Livonia and four from outside, two abbots in Livonia and one from outside, three provosts, one prior from outside Livonia, one Subprior, one dean from Livonia and one from outside it, Livonia, four canons in Livonia and five from outside of it, as well as and one custos in Livonia and two from outside of it. Among those from Scandinavia there was one archbishop from outside of Livonia (from Denmark), four bishops in Livonia (all originally from Denmark) and four from outside of Livonia (three originally from Denmark and one from Sweden), as well as a prior (originally from Gotland) and canon (originally from Denmark). There were one archbishop, four bishops, a prior and a canon from the Rhineland. Among those from Westphalia were one Bishop, two Provosts, one abbot and three canons. There were a bishop and abbot from Bavaria, as well as a canon from Brandenburg. One bishop came from Italy. In addition, there were an archbishop and a bishop from the French territories. The only cleric from Thuringia was a bishop, Christian von Mühlhausen from Samland, who visited Riga in the year 1286).

For the most part, geographical origins did not affect ecclesiastical careers. On average, clergymen from Rhineland and Westphalia had higher places in the ecclesiastical hierarchy than those from Saxony. This may have been due to the by the fact that ordinary priests and monks came to Livonia from territories close by, but higher positions in the Livonian ecclesiastical hierarchy were reserved for those who had made their careers in other European countries. There were many high-ranking clergymen from Denmark, for example. On the

other hand, clergymen from Gotland did not rise any higher than to the position of prior of the Dominican convent. In this period there were close social and ecclesiastical ties between Gotland and Livonia, especially the city of Tallinn. Gotland was inhabited mostly by German merchants and Swedish peasants. The probable lack of noble families there may be the reason there were not any high-ranking clerics from Gotland. Two clergymen (one from Virumaa, another one from Finland) who were descended from the native people of the Eastern coast of the Baltic Sea, were ordinary priests. There was also one lay brother of native Livonian origin.

Research into the origins of clergymen is very much restricted by the nature of sources. There is almost no material about clergymen from bourgeois or peasant families, but there is a good deal about clergymen descended from different noble families. In this period there were 14 clergymen from noble families – Livonian archbishop, archbishop from outside Livonia, five bishops in Livonia, for bishops from outside Livonia, one dean from outside Livonia and one canon and 11 from families of ministerials – nine bishops in Livonia, bishop from outside Livonia and three provosts. Two priests and one lay brother who were descended from the natives of the Eastern coast of the Baltic Sea could not have been nobles under the definition used in Christian Europe.

Of the clergymen who were descended from nobles, five came from Saxony, four from Scandinavia (three from Denmark and one from Sweden), two each from the Rhineland and the Westphalia and one from the French territories. Among those descended from the families of ministerials there were 10 clergymen from Saxony and one from Bavaria.

Von Buxhoeveden's family, who were ministerials of the Archbishopric of Bremen, produced seven clergymen during this period. These included Albert I, the main organizer of the Livonian Crusade and the first Bishop of Riga. Two Danish clergymen from the Hvide clan were in Livonia at this time, along with one clergyman from each of the following families: the Lords of Lippe; the Swedish House of Bjelbo, the Counts of Schladen, Lützelburg and Schwerin; petty noble family of von Oesede; the knight families of von Werd, von Haseldorf and Fontianos, from Southern France; and families of ministerials von Schulte and von Streitberg.

Because of the limitations of the available sources, it is hard to make thoroughgoing generalizations about the influence of clergymen's social origins on their ecclesiastical careers. The family ties of high-ranking clergymen and the increasing influence of those ties on their ecclesiastical careers are still clearly visible. At the turn of the 13th century, most of the bishops of Livonia came from the families of the ministerials of the Archbishopric of Bremen. They were also instigators and organizers of the missions and crusade in Livonia. Their missionary and military activities must have accelerated their ecclesiastical careers in the conquered territories. In the middle of 13th century they began to be replaced by clergymen of noble origins from many areas. This change can partly be explained by the vanishing of the class of ministerials, who were absorbed into the petty nobility during the 13th century.

Most of the clerics who are known to have in Livonia during the period and to have belonged to monastic orders, were Cistercians (101). After the Cistercians came the Dominicans (53), the Premonstratensians (39), the Franciscans (33), priests of the Teutonic Order (26), the Augustinian Canons (18), priests of the Livonian Brothers of the Sword (11), the Benedictines, the Carthusians, and the Minims and the Beguines (one of each). Since the

Cathedral Chapter of Riga changed its rule twice (the Rule of St. Augustine was replaced by the Rule of the Premonstratensians in 1210 and re-established in 1274) there were three canons who are counted in this work as both Augustinian Canons and Premonstratensians.

Among the Cistercians, there were eight bishops. One of them, the papal ambassador to Livonia and the Bishop of Semigallia, Baudouin d'Aulne, was later made Archbishop of Varissa in the Latin Empire. In addition, there were 16 abbots and one abbess in Livonia, two abbots from outside Livonia, 10 priors in Livonia, one prior from outside Livonia, and one sub-prior. Among the Dominicans, there were one archbishop, two bishops, eight priors and one sub-prior. Among the Premonstratensians there were two archbishops, one bishop in Livonia and one from outside Livonia, four provosts, 22 canons, five priors and one custos. Among the Franciscans, there were two bishops in Livonia and one from outside Livonia, seven gardiani in Livonia and from one outside Livonia, two vicegardiani and two custoses in Livonia and one from outside Livonia. Among the clerics of the Teutonic Order, there were two bishops in Livonia and four from outside it, one provost, dean and canon. Among the Augustinian Canons, there were one archbishop, one bishop, four provosts, nine canons and two priors. The only Benedictine was the Bishop of Lihula, who later became the first Bishop of Tartu (Hermann I von Buxhoeveden, brother of Riga's first bishop, Bishop Albert) and the only Carthusian was the Bishop of Modena (William, the papal ambassador to Livonia, who was later made Cardinal-bishop of Sabina).

Eleven Cistercians came to Livonia from Saxony; two each from the Rhineland and Westphalia; and one from each Bavaria, the French Territories and the Livonian natives. Seventeen Dominicans came from Scandinavia (including 10 from Denmark, four from Gotland and three from Sweden), two from Saxony and one each from the Rhineland and Brandenburg. Two of the Premonstratensians came from Saxony, and one from Westphalia. Two of the Franciscans came from Saxony, and one from the Rhineland. Two of the clerics of the Teutonic Order came from the Rhineland and one apiece came from Saxony, Bavaria, Hesse and Thuringia. Five Augustinian Canons came from Saxony and one apiece from Westphalia, the French territories and the Livonian natives. The only Benedictine (Bishop Hermann) came from Saxony, and the only Carthusian (William of Modena) from Italy.

One Cistercian descended from a noble family, and another from a ministerial family. One was Cistercian descended from the Livonian Natives and could not have been a nobleman in the European sense. A Premonstratensian and a Franciscan came from noble families. One cleric of the Teutonic Order was descended from both noble and the ministerial families. Four Augustinian Canons were descended from ministerial families and one from a noble family. One Augustinian Canon, John of Vironia, was descended from the Livonian natives and could not have been nobleman. Only Benedictine bishop Hermann descended from the ministerial family.

In the activities and importance of the different monastic orders in 13th century Livonia, we can see reflection of the developments in all the West Christian world. New city-based mendicant orders, especially the Dominicans and the Franciscans, were becoming increasingly important compared to the Cistercians and other older orders. At the same time, military orders were becoming more prominent. In Livonia, this change was marked by the arrival of the Teutonic Order in 1237.

From end of the 12th century until 1230s, most of the Livonian bishops were Cistercians. After that they were largely replaced by the Dominicans, the Franciscans and the

Premonstratensians (who, in Livonia, were mostly represented by the canons of Riga). The Teutonic Order then took over the Bishopric of Courland, and beginning in 1263, all Courland's bishops were former priests of this military order. However, the Cistercians did not vanish from Livonia, because they had strongholds there in the form of monasteries (Daugavgrīva and Kārkna for monks, and St. Mary Magdalene's Abbey in Riga and St. Michael's Abbey in Tallinn for nuns). Two other monastic orders that established monasteries in Livonia during this period were the Dominicans (St. John's Convent in Riga, St. Catherine's Convent in Tallinn and St. Mary Magdalene's Convent in Tartu) and the Franciscans (St. Catherine's Convent in Riga).

The Augustinian Canons played important role in Livonian ecclesiastical life at the turn of 13th century (Meinhard was also an Augustinian Canon). In 1274, the Rule of St. Augustine was re-established in the Cathedral Chapter of Riga. Beginning that year, the importance of the Augustinian Canons to Livonian ecclesiastical life started to increase again. Because this same event the Premonstratensians, whose rule applied in Riga's Chapter before, essentially vanished from the Livonia. Among the bishops of Livonia, there was also one Benedictine (Hermann I von Buxhoeveden).

Lisa

Vaimulikud Liivimaal 1184-1300

A.	1262	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG III, lk. 123 IV, lk 283.
Aaron de Randruus	1246	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Jüütimaa		OP	LG II, lk. 88; III, lk. 90; IV, lk. 350.
Adam	1272-88	Riia Püha Johannese konvendi prior			OP	LG III, lk. 89; IV, lk. 282.
Adolph	1253-60	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG III, lk. 90, IV, lk. 284.
Alard	1254	Vaimulik Dünamunde kloostriis			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Albero	1224-28	Dünamunde kloostri prior			OC	LG III, 87; IV, lk. 280.
Albert	1225-34	Riia linna sündik				LG III, lk. 39; IV, lk. 272.
Albert	1254-56	Riia Püha Katariina konvendi gardianus 1254 Munk Riia Püha Katariina konvendis 1256			OFM	LG III, lk. 90; IV, lk. 284.
Albert	Surn. 1286 Liivimaal 1257	Gardianus 1256 Pomesaania piiskop 1256-86 Baseli auksiliaarpiiskop 1279-80 Konstanzi auksiliaarpiiskop 1279-85 Strasbourggi			OFM	Wiśniewski, Jan. <i>Albert [OFM] († 1286) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka bibl. Lk. 567.

		auksiliaarpiiskop 1282-83 Würzburgi auksiliaarpiiskop 1283				
Albert	1277	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Albert I von Buxhövden	Eluaastad u. 1165- 1229	Bremeni toomhärä ?-1199 Üksküla (aastast 1202 Riia) piiskop 1199-1229	Saksimaa	Von Buxhövdenid		Arbusow, Leonid. <i>Bischof Albert von Livland – Baltische Monatschrift</i> 60 (1929). Bautz, Friedrich Wilhelm. <i>Albert von Buxhövden – Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon</i> 1 (1975). Buxhoeveden, Volker von; Buxhoeveden-Reuter, Christina von. „Piiskop Albert: ajalooline tegelane ja isiksus“ – <i>Tuna</i> 4/2001. Hausmann, Richard. <i>Albert I., Bischof von Riga – Allgemeine Deutsche Biographie</i> 1 (1875). Hellmann, Manfred. <i>Albert I., Bischof von Riga – Lexikon des Mittelalters</i> 1 (1980). Jähmig, Bernhart.

						<p><i>Albert von Bekeshovede (Buxhöveden) (um 1165-1229) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon (2001). Vt. ka biblio. lk. 647.</i></p> <p>Wittram, Heinrich. <i>Albert von Livland. Kulturträger, Eroberer, Staatsmann – Jahrbuch der Männer vom Morgenstern 80.</i></p>
Albert II Suerbeer	Eluaeg 12. sajandi lõpp-1272/73	<p>Bremeni toomkapiitli skolastik 1231</p> <p>Kölni toomkapiitli skolastik 1233-38</p> <p>Armaghi'i peapiiskop ja Iirimaa priimas 1240-47</p> <p>Preisimaa, Liivimaa ja Eestimaa peapiiskop 1245-53</p> <p>Chiemsee piiskopkonna haldur 1247-54</p> <p>Lübecki piiskopkonna haldur 1247-54</p>	Reinimaa		OP	<p>Bautz, Friederich Wilhelm. <i>Albert II. Suerbeer – Neue Deutsche Biographie 1 (1953).</i></p> <p>Mantels, Wilhelm. <i>Albert II. (Suerbeer) – Allgemeine Deutsche Biographie 1 (1875).</i></p> <p>Pränge, Wolfgang; Jähnig, Bernhart. <i>Albert Suerbeer [OP?] (†1272/73) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon (2001).</i></p>

		Riia peapiiskop 1253-72/3				Vt. ka biblio. lk. 648. Selart, Anti. <i>Die Bettelmönche im Ostseeraum zur Zeit des Erzbischofs Albert Suerbeer von Riga (Mitte des 13. Jahrhunderts) – Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung</i> 56 (2007). Selart, Anti. „Riia peapiiskop Albert Suerbeer ja <i>Descriptiones terrarum</i> “ – Tuna 2/2002.
Alebrand	1202-20	Preester				LG III, lk. 83, 85, 86, 87, 104, 105; IV, lk. 254, 268, 273, 275, 314.
Alef Schowenborch	1253	Munk			OFM	LG II, lk. 105; III, lk. 67, 92; IV, lk. 251, 287.
Alexander	1206	Preester				LG III, lk. 77, 84; IV, lk. 260.
Alexander	1245-51	Riia toomhärä ja kustos			O.Praem	LG III, lk. 77; IV, lk. 255.
Alexander	Surn. 1268	Tartu piiskop 1263(?) -68				Jähmig, Bernhart – <i>Alexander († 1268) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 146.
Alexander	1297-98	Dünamunde kloostri abt			OC	LG III, lk. 87; IV, 280.

Amelung	1253	Preester				LG III, lk. 120.
Anders Sunesen	Eluaastad u. 1167-1228 Liivimaal 1206-07 ja 1219-21	Roskilde toompraost 1194(?) Lundi peapiiskop 1201-28	Skåne	Hvide klann		Lindström, Jonathan. „Piiskop ja ristisõda 1206“ (2018). Nielsen, Torben K. <i>The missionary man: Archbishop Anders Sunesen and the Baltic crusade, 1206-21 – Crusade and Conversion on the Baltic Frontier</i> (2001). Oirik, Hans. <i>Sunesen, Anders – Dansk Biografisk Leksikon. XVI. Bind, Skarpenberg – Sveistrup</i> (1902).
Andreas	1256	Munk			OP	LG IV, lk. 9, 298.
Anfrid	1238	Munk			OP	LG III. Lk. 90; IV, lk. 283.
Angelus	1246	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Jüütimaa		OP	LG III, lk. 123; IV, lk. 350.
Anselm von Meißen	Surn. 1278 Liivimaal 1258	Ermlandi piiskop 1250-78 Olmützi auksiliaarpiiskop 1253-63 Breslau auksiliaarpiiskop 1262-65	Saksimaa		O. T.	Kopiec, Jan. <i>Anselm [OT] († 1278) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio lk. 181. Lohmeier, Karl. <i>Anselm – Allgemeine Deutsche</i>

						<i>Biographie 1</i> (1877). Platter, Bruno. <i>Gedenkstein für Bischof Anselm – 41.</i> <i>Heimatjahrbuch Weihnachten 2010</i> (2010).
Antonius	1232	Preester				LG III, lk. 79; IV, lk. 260.
Arnold	Eluaastad u. 1200-61	Semgallia piiskop 1246-47 Osnabrücki auksiliaarpiiskop 1246 Lüttichi auksiliaarpiiskop 1246-61 Mainzi ja Trieri auksiliaarpiiskop 1249-51	Reinimaa		OC	Jähniq, Bernhart. <i>Arnold [OCist] († frühstens 1261) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 751.
Arnold	1211	Riia toomhärä			O.Praem	LG III, lk. 76; IV, lk. 255.
Arnold	1229	Dünamunde kloostri kameraarius			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Arnold	1231-32	Riia piiskopi Nicolaus von Naueni kaplan			O.Praem	LG III, lk. 78; IV, 258.
Arnold	1238	Vaimulik Dünamunde kloostri			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Arnold	1239-46	Riia praost				LG III, lk. 76; IV, lk. 10, 254.
Arnold	1240	Tartu dekaan ja toomhärä				LG III, lk. 100; IV, lk. 305.
Arnold	1254	Riia Püha Johannese konvendi prior			OP	LG III, lk. 89; IV, lk. 282.
Arnold	1277	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Arnold de Emptna	1258	Preester				LG III, lk. 48, 79; IV, l. 260.

Astolph	1246	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Östergötland		OP	LG III, lk. 123; IV, lk. 350.
B.	1264	Kärkna kloostri abt			OC	LG III, lk. 107; IV, lk. 320.
Baudouin	Surn. 1243 Liivimaal 1230 ja 1232-34	Munk Aulne kloostri enne aastat 1230 Sengallia piiskop 1232-36 Osnabrücki auksiliaarpiiskop 1237-38 Lüttichi auksiliaarpiiskop 1237-39 Verissa peapiiskop 1239-42(?)	Valloonia		OC	Jähmig, Bernhart. <i>Balduin von Alna [OCist] († 1243) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 730. Selart, Anti. <i>Balduin von Alna, Dänemark und Rußland: Zur politischen Geschichte Livlands in den 1230er Jahren – The Reception of Medieval Europe in the Baltic Sea Region</i> (2009).
Bernhard	1253	Kärkna kloostri kellaarius			OC	LG III, lk. 107; IV, lk. 321.
Bernhard	1272	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG III, lk. 90; IV, lk. 283.
Bernhard	1275-80	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis			OP	LG III, lk. 123; IV, lk. 350.
Bernhard	1295-96	Magister				LG III, lk. 82; IV, lk. 264.
Bernhard	1300	Preester				LG III, lk. 92; IV, lk. 287.
Bernhard I	1289-1302	Tartu piiskop				Jähmig, Bernhart. <i>Bernhard († 1302/03) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis</i>

						1448. <i>Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 147.
Bernhard III von Oesede	Surn. 1223 Liivimaal 1211-12	Paderborni toomhärra 1177 Paderborni Busdorfi stifti praost 1183 Paderborni piiskop 1204-23	Saksimaa	Von Oeseded		Hengst, Karl. <i>Bernhard, Edelherr von Oesede († 1223) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 539.
Bernhard de Lippia	Eluaastad u. 1140/50- 1224	Munk Marienfeldi kloostriis u. 1198-1211 Dünamunde kloostri abt 1211-18 Sengallia ja Seelimaa piiskop 1218-24	Vestfaal	Lipped	OC	Bautz, Friederich Wilhelm. <i>Bernhard II, Edelherr zur Lippe – Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon I</i> (1975). Bender, Wolfgang. <i>Bernhard II. zur Lippe und die Mission in Livland – Lippe und Livland</i> (2008). Falkmann, Rudolf. <i>Bernhard II., Edelherr zur Lippe – Allgemeine Deutsche Biographie 2</i> (1875). Goez, Werner. <i>Herr Bernhard II. von Lippe – Gestalten des Hochmittelalters.</i>

*Personen-
geschichtliche
Essays im
allgemein-
historischen
Kontext (1983).*

*Großvollmer,
Hermann. Das
„Lippiflorium“
aus dem
Lippstädter Stift -
Heiligenlegende,
Gründungs-
mythos,
Rechtsinstrument.
Überlegungen zu
Entstehung,
Quellenwert,
Funktion und
Datierung der
lateinischen
Versvita
Bernhards II. zur
Lippe – Lippische
Mitteilungen aus
Geschichte und
Landeskund 78
(2009).*

*Hengst, Karl,
Bernhard,
Edelherr zur
Lippe † 1247) –
Die Bischöfe des
Heiligen
Römischen
Reiches 1198 bis
1448. Ein
biographisches
Lexikon (2001).*

*Hucker, Bernd
Ulrich. „Fürst
aller Christen
Livlands“.
Bernhard II. und
sein Sohn
Hermann II. zur
Lippe – Lippe*

und Livland
(2008).

Johansen, Paul.
*Bernhard II –
Neue Deutsche
Biographie*
(1955).

Jähmig, Bernhart.
*Bernhard zur
Lippe [OCist]
(um 1140/50-
1224) – Die
Bischöfe des
Heiligen
Römischen
Reiches 1198 bis
1448. Ein
biographisches
Lexikon* (2001).
Vt. ka biblio. lk.
728.

Kempens, Holger.
*Bernhard II. zur
Lippe und der
Architektur der
Abteikirche
Marienfeld –
Lippe und Livland*
(2008).

Leidinger, Paul.
*Die
Stadtgründung
Lippstadts 1184
und die Anfänge
der Städtepolitik
in Westfalen. Ein
staufisches
Stadtgründungspr
ivileg für
diplomatische
Reichsdienste
Bernhards II. zur
Lippe und der
Modellcharakter
Lippstadts –
Westfälische*

*Zeitschrift
145 (1995).*

*Meier, Ulrich.
Fast ein Heiliger.
Bernhard II. Zur
Lippe –
„Heiligst
Westfalen“.
Heilige,
Reliquien,
Wallfahrt und
Wunder im
Mittelalter
(2003).*

*Scheffer-
Boichorst, Paul.
Herr Bernhard
zur Lippe –
Magistri Justini
Lippiflorium
(1872).*

*Selart, Anti.
Meinhard,
Berthold,
Bernhard – kein
Heiliger für
Livland, – Credo.
Christianisierung
Europas im
Mittelalter 1
(2013).*

*Wiersing, Erhard.
Ein Mensch im
Wandel seiner
Rollen. Zur
Darstellung
mittelalterlicher
Personalität am
Beispiel des
Edelherrn
Bernhard II. Zur
Lippe – Lippe und
Livland (2008).*

Bernhard Dunevar	13. sajandi lõpp	Tallinna Niguliste kiriku vaimulik				LG III, lk. 121; IV, lk. 395 LUB I, DXCIII.
Bernhard Hase	1282	Munk Dünamunde kloostri	Saksimaa		OC	LG III, lk. 14, 88; IV, lk. 280.
Berthold	Surn. 1198	Loccum kloostri abt ?-1196 Üksküla piiskop 1196-98	Saksimaa	Schulted	OC	Bautz, Friedrich Wilhelm. <i>Berthold, Bischof von Livland – Biographisch – Bibliographisches Kirchenlexikon I</i> (1975). Francke, August Hermann. <i>Berthold, Apostel der Liven – Wetzer/Welte: Kirchen-Lexikon oder Encyklopädie der katholischen Theologie</i> (1850). Francke, August Hermann. <i>Berthold, Apostel der Liven – Wetzer/Welte: Kirchen-Lexikon oder Encyklopädie der</i>

						<p><i>katholischen Theologie</i> (1850).</p> <p>Jähmig, Bernhart. <i>Berthold Schulte [OCist] († 1198) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 645.</p> <p>Lilje, Hanns. <i>Berthold, Abt zu Loccum, Märtyrerbischof in Livland – Die Cistercienser. Geschichte, Geist, Kunst</i> (1977).</p> <p>Selart, Anti. <i>Meinhard, Berthold, Bernhard – kein Heiliger für Livland, – Credo. Christianisierung Europas im Mittelalter 1</i>, (2013).</p>
Berthold	1232	Vaimulik Visby Püha Maarja kirikus				LG IV, lk. 260.
Berthold	1253	Kärkna kloostri prior			OC	LG III, lk. 142, 107; IV, lk. 321.
Berthold	1297-1312	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG IV, lk. 283.
Berthold	1300-10	Kuramaa praost				LG III, lk. 96; IV, lk. 18, 296.
Borchard	1248	Tartu dekaan ja toomhärä				LG III, lk. 100; IV, lk. 305.
Brother	1246	Munk Tallinna Püha Katariina	Skåne		OP	LG III, lk. 123; IV, lk. 350.

		konvendis				
Bruno	1287-90	Meedikus				LG III, lk. 82; IV, lk. 46, 264.
Bruno	1296-97	Riia peapiiskopi Johannes III vikaar			O.M.	LG III, lk. 75; IV, 252.
Bruno de Riga	1297-1312	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG II, lk. 92; III, lk. 90; IV, lk. 283.
Burguard	1240	Preester				LG III, lk. 119; IV, lk. 341.
Burchard	1225	Preester				LG III, lk. 46; IV, lk. 260.
Burchard	1245	Riia toomhärä Püha Jakobi kiriku plebaan			O.Praem	LG III, lk. 77; IV, lk. 255, 270.
Burchard	Surn. hiljemalt 1322	Kuramaa praost 1290-1300 Kuramaa piiskop 1300-21(?)	Saksimaa		O. T.	Beuttel, Jan-Erik. <i>Burkhard (Borchard, Burchard) [OT] († spätestens 1322) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 315.
Burchard von Schladen	Liivimaal 1212-18	Halberstadt dekaan		Von Schladenid		LG III, lk. 75, 82; IV, lk. 252, 264.
C.	1253	Dünamunde kloostri prior			OC	LG II, lk. 38; III, lk. 87; IV, lk. 280.
Christian	Surn. 1271	Leedu piiskop 1253-? Naumburgi auksiliaarpiiskop 1268-71			O. T.	LG II, lk. 42; III; lk. 93, IV, lk. 288, 292.
Christian	Liivimaal 1286	Pomesaania kapiitli prokuraator	Tüüring			LUB I, DIX.
Christian von Mühlhausen	Surn. 1295 Liivimaal 1286	Samlandi vürst-piiskop 1276-95	Tüüring		O. T.	Glauert, Mario. <i>Christian von Mühlhausen [OT]</i>

		Mainzi auksiliaarpiiskop 1276-95				(† 1295) – <i>Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 682. Wegele, Franz Haver von. <i>Christian von Mühlhausen – Allgemeine Deutsche Biographie 4</i> (1876).
Conrad	1208	Bremeni toomhärä	Saksimaa			LG II, lk. 46; IV, lk. 264.
Conrad	1229	Dünamunde kloostri magister operis			OC	LG II, lk. 46; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Conrad	1238	Dünamunde kloostri prior			OC	LG II, lk. 46; III, lk. 87; IV, lk. 280.
Conrad	1238-41	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG II, lk. 46; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Conrad	1241				OFM	LUB I, CLXIX.
Conrad	1254	Kuramaa piiskopi Heinrich von Lützelburgi kaplan				LG III, lk. 97; IV, lk. 298.
Conrad	1254-57	Dünamunde kloostri abt			OC	LG II, lk. 46; III, lk. 87; IV, lk. 279.
Conrad	1256	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG IV, lk. 280.
Conrad	1258	Kirikhärä Kuramaal			O. T.	LG III, lk. 98; IV, lk. 298.
Conrad	1263	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 46; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Conrad	1264	Munk Riia Püha Katariina konvendis	Brandenburg		OFM	LG II, lk. 46; III, lk. 90; IV, lk. 284.

Conrad	1266	Preester	Brandenburg		OP	LG III, lk. 92; IV, lk. 107, 287.
Conrad	1272	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG II, lk. 46; IV, lk. 284.
Conrad	1277	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 46; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Conrad	1278	Preester	Saksimaa		OP	LG IV, lk. 107, 287.
Conrad	1294	Riia peapiiskopi Johannes II von Vechte kaplan				LG II, lk. 46; III, lk. 78; IV, lk. 258.
Conrad I	1294(?)-1310(?)	Saare-Lääne piiskop	Saksimaa	Von Buxhövdn		Jähni, Bernhart. <i>Konrad [von Bekeshovede] († frühestens 1307) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 492.
Conrad de Erne	1281	Tartu praost ja toomhärä	Vestfaal			LG III, lk. 101; IV, lk. 305.
Conrad de Saltwele	1282	Kirikhärä Kuramaal	Saksimaa			LG III, lk. 98; IV, lk. 298.
Conrad Grubo	1292-1312	Riia toomhärä			C.R.S.A.	LG III, lk. 77; IV, lk. 250, 256.
Conrad Haverlant	1269	Riia toomhärä			O.Praem	LG III, lk. 77; IV, lk. 256.
Conrad Ysenbut	1263	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Corwus	1298	Preester			O. T.	LG II, lk. 47; III, lk. 93; IV, lk. 288.
Daniel	1211	Riia toomhärä			O.Praem	LG III, lk. 76; IV, lk. 255.
Daniel	1248	Tartu toomhärä ja tesauraarius				LG III, lk. 101; IV, lk. 305.
Daniel	1264	Tallinna Püha Katariina konvendi prior	Ojamaa		OP	LG IV, lk. 350.

Daniel	1294-1312	Riia Püha Johannese kloostri prior			OP	LG III, lk. 89; IV, lk. 41, 282.
Daniel	1295-98	Kärkna kloostri abt			OC	LG III, lk. 107; IV, lk. 320.
Daniel	1294-1312	Tartu Maarja Magdaleena konvendi prior			OP	LG III, lk. 106; IV, lk. 318.
Daniel Idumeast	1206-23	Preester	Ojamaa			LG III, lk. 46, 83; IV, lk. 268.
Ditmar	1238	Ilmikvend Dünamunde kloostri			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Drullo	1253	Munk			OC	LG III, lk. 120; IV, lk. 342.
Eggehard	1234	Plebaan				LG III, lk. 105; IV, lk. 315.
Eilard	1240-50	Preester	Taani			LG IV, lk. 47, 338.
Elard	1275-80	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Taani		OP	LG III, lk. 123, IV, lk. 350.
Edmund von Werd	Surn. 1292	Kuramaa piiskop 1263-92 Kölni auksiliaarpiiskop 1267-92 Trieri auksiliaarpiiskop 1268-86 Münsteri auksiliaarpiiskop 1268 Utrechti auksiliaarpiiskop 1268, 1271 Lüttichi auksiliaarpiiskop 1268-92 Osnabrücki auksiliaarpiiskop 1272-75	Reinimaa	Von Werdid	O. T.	Beuttel, Jan-Erik. <i>Edmund von Werth [OT] († 1292) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 314.

Engelbert	Surn. 1236/37	Kuramaa piiskop 1234-36/37				Glauert, Mario. <i>Engelbert († 1236/37) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 312.
Engelbert	1246	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis			OP	LG III, lk. 123; IV, lk. 350.
Engelbert	1263	Hospitlaarius Dünamunde kloostri			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Engelbert von Buxhövdn	Surn. 1209	Munk Neumünsteri kloostri ?-1202 Riia praost 1202- 09	Saksimaa	Von Buxhövdnid	C.R.S.A.	LG III, lk. 76; IV, lk. 254.
Engelhard	1246	Plebaan Otepääl				LG III, lk. 105; IV, lk. 315.
Everhard	1287	Preester				LG III, lk. 82; IV, lk. 264.
Florentin	Liivimaal 1208	Marienfeldi kloostri abt	Vestfaal		OC	LG IV, lk. 287.
Friedrich	1234	Plebaan				LG III, lk. 105; IV, lk. 315.
Friedrich	1253	Preester				LG III, lk. 121; IV, lk. 343.
Friedrich	Liivimaal 1254	Holsteini krahvide Gerhardi ja Johannese kaplan	Saksimaa			LUB I, CCLXVII.
Friedrich	1290	Preester				LG IV, lk. 260.
Friedrich Altzellast	Surn. 1215	Preester	Saksimaa		OC	LG III, lk. 85; IV, lk. 274.
Friedrich de Rodensleven	1281	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG IV, lk. 284.
Friedrich von Haseldorf	Eluaastad u. 1220-88	Hamburgi toomhärä 1258-68 Karjala piiskop 1268	Saksimaa	Von Haseldorfid		Johansen, Paul. <i>Friedrich v. Haseldorf – Neue Deutsche Biographie</i> 5

		Tartu piiskop 1268-88				(1961). Jähinig, Bernhart. <i>Friederich von Haseldorf († 1288) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 147. Krause, Karl Ernst Hermann. <i>Friederich, Bischof von Karelien – Allgemeine Deutsche Biographie 7</i> (1877). Selart, Anti, <i>Friedrich von Haseldorf, Bischof von Karelien – „Sõnasse püütud minevik. In honorem Enn Tarvel“</i> (2009).
Fundammer	1241	Munk			OP	LUB I, CLXIX.
G.	Liivimaal 1253	Osnabrücki kustos	Saksimaa		OFM	LG IV, lk. 61, 264.
Gandulfin	Liivimaal 1234	Preester				LG II, lk. 2; IV, lk. 238.
Gerhard	Surn. 1206	Preester				LG II, lk. 3; III, lk. 79; IV, lk. 260, 268.
Gerhard	1254	Saare-Lääne toomhärä				LG II, lk. 3; III, lk. 254; IV, lk. 232.
Gerhard	1263	Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 3; III, lk. 88; IV, lk.

		hospitlaarius				280.
G(erhard)	1264	Saare-Lääne dekaan				LG IV, lk. 323.
Gerhard	1296-98	Riia peapiiskopi Johannes III kaplan				LG II, lk. 3; III, lk. 78; IV, lk. 258.
Gerwil	1298	Saare-Lääne toomherra				LG II, lk. 4; III, lk. 109; IV, lk. 232.
Gerwin	1232	Preester				LG II, lk. 4; III, lk. 79; IV, lk. 260.
Gevehard	1206	Riia piiskopi Albert I von Buxhövdeni lauaülem				LG II, lk. 5; III, lk. 87.
Giovanni	1225-37	Magister	Itaalia			LG II, lk. 34; III, lk. 108; IV; lk. 322.
God...	1257	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Godescalc	1239	Riia toomherra ja kustos			O.Praem	LG III, lk. 76; IV; lk. 255.
Godescalc	1239	Riia toomherra ja Püha Peetri kiriku plebaan			O.Praem	LG III, lk. 84; IV, lk. 255.
Godescalc	1253	Riia Püha Johannese konvendi prior			OP	LG II, lk. 7; III, lk. 89; IV, lk. 282.
Godescalc	1256	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG II, lk. 7; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Godescalc	1262	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 7; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Gothemer	1273	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 7; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Gottfried	1213	Mindeni skolastik	Vestfaal			LG II, lk. 6; III, lk. 82; IV, lk. 264.
Gottfried	1216-18	Preester				LG II, lk. 6; III, lk. 83; IV, lk. 68, 260, 269.
Gottfried	Surn. varemalt 1257	Pforta kloostri prior 1215	Saksimaa		OC	Jähmig, Bernhart. <i>Gottfried [OCist] († frühestens</i>

	Liivimaal 1224-29	Dünamunde kloostri abt 1224- 26 Saaremaa piiskop 1228-29 Kölni auksiliaarpiiskop 1257				1257) – <i>Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 489.
Gottfried	1234	Preester			FmCL	LG II, lk. 7; III, lk. 105; IV, lk. 316.
Gottfried	1253	Kärkna kloostri abt			OC	LG II, lk. 7; III, lk. 107; IV, lk. 320.
Gottfried	1263	Dünamunde kloostri kelleraarius			OC	LG II, lk. 7; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Guarner	1245-48	Munk	Fyni saar		OP	LG II, lk. 10; III, lk. 92; IV, lk. 72, 286, 296.
Guglielmo	Eluaastad u. 1184- 1251 Liivimaal 1225-26 Liivimaal ja Preisimaal 1234-42	Apostellik notar 1211-16 Rooma kiriku asekantsler 1219/20-22 Modena piiskop 1222-33 Sabina kardinalpiiskop 1244-51	Piemonte		O.Cart	Donner, Gustav Adolf. <i>Kardinal Wilhelm von Sabina. Bischof von Modena 1222-1234. Päpstlicher Legat in den nordischen Ländern (†1251)</i> (1929). Miranda, Salvador. <i>MODENA, O. Carth., Guglielmo di (c.a. 1184-1251) – The Cardinals of the Holy Roman Church. Biographical Dictionary.</i>
Guster	1254	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis			OP	LG II, lk. 11; III, lk. 123; IV, lk. 350.
Gylbert	1246	Riia Püha Katariina konvendi kustos	Saksimaa		OFM	LG IV, lk. 283.

H.	1234-37	Semgallia kapiitli praost			O.Praem	LG III, lk. 96; IV, lk. 296.
Halt	1292	Saksa ordu Liivimaa maameistri Halti kaplan			O. T.	LG II, lk. 12; IV, lk. 292.
Hartwig	1220-34	Preester			FmCL	LG III, lk. 104, 105; IV, lk. 312, 314.
Hartwig	1245	Riia prior			O.Praem	LG III, lk. 14, 76, 77; IV, lk. 254, 255.
Heidenreich	Surn. 1263 Liivimaal 1252 ja 1258	Leipzig Püha Alberti konvendi prior enne 1238 Poola orduprovintsi prior 1238-40 Modena piiskopi ja Sabina kardinalpiiskopi Guglielmo kaplan ?-1245 Kulmi piiskop 1245-63			OP	Nadolny, Anastazy. <i>Heidenreich (Heidenricus) [OP] († 1263) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 301-302.
Heiderich	1264	Riia Püha Johannese konvendi prior			OP	LG II, lk. 16; III, lk. 89; IV, lk. 282.
Heinrich	Eluaastad enne 1188- pärast 1259	Preester	Saksimaa			Bautz, Friedrich Wilhelm. <i>HEINRICH von Lettland – Biographisch- Bibliographisches Kirchenlexikon 2</i> (1990). Cederberg, Arno Rafael. „Läti Hendriku kroonika käsikirjadest“ (192?). Coja, Sergejs. <i>Die Frage der Herkunft des</i>

						<p><i>Chronisten Heinrich von Lettland in der russischen Historiographie – Forschungen zur baltischen Geschichte 9</i> (2014).</p> <p>Hildebrand, Hermann. <i>Die Chronik Heinrichs von Lettland</i> (1867).</p> <p>Johansen, Paul. <i>Heinrich von Lettland – Neue Deutsche Biographie 8</i> (1969).</p> <p>Oldekop, Hans. „Läti Hendriku rahvuse küsimus“ (1923).</p>
Heinrich	1226-32	Riia kameraarius			O.Praem	LG III, lk. 76; IV, lk. 255.
Heinrich	1228	Ilmikvend Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 17; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Heinrich	1230-40	Riia kellerarius				LG III, lk. 42; IV, lk. 255.
Heinrich	1239	Riia toomherra ja skolastik			O.Praem	LG II, lk. 17; III, lk. 76; IV, lk. 255.
Heinrich	1239	Kubesele plebaan			O.Praem	LG II, lk. 17; III, lk. 83; IV, lk. 268.
Heinrich	Liivimaal 1251	Metensi (?) toomherra				LG II, lk. 18; IV, lk. 298.
H(einrich)	1253	Riia Püha Katariina konvendi gardianus			OFM	LG II, lk. 18; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Heinrich	1253	Munk Kärkna kloostri			OC	LG II, lk. 18; III, lk. 107; III, lk. 321.

Heinrich	1254	Preester			O. T.	LG II, lk. 18; III, lk 98; IV, lk. 300.
Heinrich	1258	Agmeni plebaan			O. T.	LG II, lk. 18; III, lk. 97; IV, lk. 298.
Heinrich	1263	Dünamunde kloostri abt			OC	LG III, lk. 87; IV, lk. 279.
Heinrich	1263	Dünamunde kloostri subprior			OC	LG II, lk. 18; LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Heinrich	1264	Riia Püha Katariina konvendi viitsegardianus			OFM	LG II, lk. 18; III, lk 90; IV, lk. 284.
Heinrich	1264	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 18; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Heinrich	1264	Riia alamdiakon ?- 1264 Saaremaa toomherra 1264-?				LG II, lk. 18; III, lk. 79, 109; IV, lk. 260, 284.
Heinrich	1272	Riia toomherra			O.Praem	LG II, lk 18; III, lk. 77; IV, lk. 256.
Heinrich	1272-73	Riia Püha Katariina konvendi gardianus			OFM	LG II, lk. 18; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Heinrich	1276	Tartu praost ja toomherra				LG II, lk. 18; III, lk. 100; IV, lk. 305.
Heinrich	1277-88	Dünamunde kloostri abt			OC	LG II, lk. 18; III, lk. 87; IV, lk. 280.
Heinrich	1281	Tartu toomherra				LG II, lk. 18; III, lk. 101; IV, lk. 305.
Heinrich	1286-99	Tartu dekaan ja toomherra hiljemalt 1286- varemalt 1299				LG II, lk. 18; III, lk. 100; IV, lk. 305.
Heinrich	1298- 1322/23	Tallinna piiskop			OFM	Neitmann, Klaus. <i>Heinrich [OFM] († vor Dezember 1323) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein</i>

						<i>biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 640.
Heinrich I	Surn. 1260	Saare-Lääne piiskop 1234-60 Trieri auksiliaarpiiskop 1241-55			OP	Jähnig, Bernhart. <i>Heinrich [OP] († um 1260/62) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 490.
Heinrich I von Streitberg	Surn. 1274 Liivimaal 1258	Ermlandi piiskop 1249-50 Samlandi piiskop 1254-74(?) Würzburgi auksiliaarpiiskop 1257, 1260-71 Bambergi auksiliaarpiiskop 1255	Baier	Von Streitbergid	O. T.	Kopiec, Jan; Glauert, Mario. <i>Heinrich von Streitberg (Strittberg) [OT] († um 1274) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 680.
Heinrich II	Surn. 1294(?)	Saare-Lääne piiskop 1285/90-94				Jähnig, Bernhart. <i>Heinrich († 1294?) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 490.
Heinrich de Livonia	1257	Preester	Liivimaa			LG II, lk. 58; III, lk. 95; IV; lk. 292.
Heinrich de Lon	1211-23	Preester				LG II, lk. 59; III, lk. 79; IV, lk. 258.

Heinrich de Monsterberch	Liivimaal 1292	Kulmi toomhärä				LUB I, DXLIV.
Heinrich de Weysenberg	1253	Preester				LG II, lk. 18; III, lk. 122; IV, lk. 348.
Heinrich Pozstock	1277-1309	Tallinna toomkiriku plebaan 1277 Tallinna toomhärä hiljemalt 1281 Tallinna dekaan hiljemalt 1309	Saksimaa			LG II, lk. 87; III, lk. 115, 116; IV, lk. 336, 345.
Heinrich von Lützelburg	Surn. 1274 Liivimaal 1247-63	Semgallia piiskop 1247-51 Kölni auksiliaarpiiskop 1247-61 Kuramaa piiskop 1251-63 Trieri auksiliaarpiiskop 1254-65 Chiemsee piiskop 1263-74 Lüttichi auksiliaarpiiskop u. 1268	Reinimaa	Von Lützelburgid	OFM	Heim, Manfred. <i>Heinrich [OP] († 1262) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 128.
Helias	1211-34	Riia toomhärä 1211-34 Riia Püha Peetri kiriku plebaan 1226			O.Praem	LG III, lk. 76, 84; IV, lk. 255, 269.
Helmold	1290	Kuramaa toomhärä				LG III, lk. 96; IV, lk. 297.
Helwic	1232	Riia alamdiakon				LG III, lk. 21, 79; IV, lk. 260.
Herbert	1264	Tartu toomhärä	Taani			LG III, lk. 21, 101; IV, lk. 305.
Herbold	1284	Tartu toomhärä				LG II, 21; IV, lk. 311.

Herder	1285-90	Preester				LG IV, lk. 82-83.
Hermann	Surn. 1206	Preester				LG II, lk. 22; III, lk. 83; IV, lk. 268.
Hermann	1229	Ilmikvend Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 22; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Hermann	1238	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG II, lk. 22; III, lk. 90; IV, lk. 283.
Hermann	1238-39	Preester			O. T.	LG III, lk. 93; IV, lk. 288.
Hermann	1239	Riia toomhärä ja preester			O.Praem	LG II, lk. 22; III, lk. 76; IV, lk. 255.
Hermann	1254	Preester			O. T.	LG II, lk. 22, III, lk.93; IV lk. 288.
Hermann	1254-63	Riia praost			O.Praem	LG II, lk. 22; III, lk. 76; IV, lk. 254.
Hermann	1260-82	Riia prior			O.Praem -1274 C.R.S.A. 1274-	LG II, lk. 22; III, lk. 76; IV, lk. 254.
Hermann	1262	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 22; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Hermann	1263	Dünamunde kloostri prior			OC	LG II, lk. 22; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Hermann	1263-68	Riia toomhärä			O.Praem	LG II, lk. 22; III, lk. 88; IV, lk. 255.
Hermann	1264	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 22; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Hermann	1275	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Ojamaa		OP	LG II, lk. 22; III, lk. 123; IV, lk. 350.
Hermann	1296-98	Riia toomhärä			C.R.S.A.	LG II, lk. 22; III, lk. 77; IV, lk. 256.
Hermann I von Buxhövdn	Eluaastad 1163- päras 1248	Püha Pauluse kloostri abt 1217(?) -20 Lihula (aastast	Saksimaa	Von Buxhövdn	OSB	Jähniq, Bernhart. <i>Hermann von Bekeshovede (Buxhöveden) [OSB] (um 1170-</i>

		1234 Tartu) piiskop 1219-48 Kölni auksilaarpiiskop 1220-32 Utrechti auksilaarpiiskop 1229 Trieri auksilaarpiiskop 1229-33				<i>1248/54) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon (2001). Vt. ka biblio. lk. 146.</i>
Hermann I von Buxhövdn	Surn. 1285/86	Saare-Lääne piiskop 1262-85(?)	Saksimaa	Von Buxhövdnid		Jähniq, Bernhart. <i>Hermann [von Bekeshovede] († 1285/86) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon (2001). Vt. ka biblio. lk. 491.</i>
Hermann de Hertel	1281	Tallinna toomhärä				LG III, lk. 116; IV, lk. 336.
Hermann de Livonica	1263	Paavst Urbanus IV hostiarius	Liivimaa			LG II, lk. 58; III, lk. 95; IV, lk. 292.
Hermod	1236	Saare-Lääne piiskopi Heinrich I vikaar				LG II, lk. 23; III, lk. 108, 111; IV, lk. 328.
Hetzelin	1252-53	Kuramaa praost				LG III, lk. 97; IV, lk. 297.
Hinric	1238	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG II, lk. 17; III, lk. 90; IV, lk. 79, 284.
Hinric	1241	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG II, lk. 17; III, lk. 90; IV, lk. 284.
H(inric)	1253	Riia Püha Katariina konvendi gardianus			OFM	LG II, lk. 18; LG III, lk. 90; IV, lk. 284.
Hugo	1241	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG II, lk. 29; III, lk. 90; IV, lk. 283.

Iordan	1230	Preester				LG IV, lk. 94, 260.
Isarnus Fontianost	Eluaeg 13. sajandi keskpaik-1310 Liivimaal 1300-02	Carcasonne'i ülempreester ja toomhärä enne 1184 Bonaventini augustiinlaste stifti prior enne 1184 Paavst Bonifacius VIII kaplan 1184 Riia peapiiskop 1300-02 Lundi peapiiskop 1302-10 Salerno peapiiskop 1310	Languedoc	Fontianod	C.R.S.A.	Jähniq, Bernhart. <i>Isarnus von Fontiano [CanA] († 1310) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 651. Weeke, C. <i>Isarnus – Dansk Biografisk Leksikon VIII. Bind, Holst – Juul</i> (1894). Weibull, Lauritz. <i>Ärkebiskop Isarnus av Lund (1303-1310). Ett bidrag till hans biografi – Historisk Tidskrift för Skåneland 5</i> (1914).
Jacob	1282	Kuramaa kirikhärä				LG II, lk. 31; III, lk. 98; IV, lk. 298.
Jacob	1298	Tartu toomhärä				LG III, lk. 101; IV, lk. 306.
Jacob de Cimiterio	1294	Tallinna toomhärä				LG II, lk. 42; III, lk. 116; IV, lk. 336.
Jeremei	Liivimaal 1229	Õigeusu preester	Smolensk			<i>Hansisches Urkundenbuch I</i> , 232.
Johannes	1205	Preester				LG II, lk. 34; III, lk. 79; IV, lk. 259.
Johannes	Surn. 1206	Preester	Virumaa		C.R.S.A.	LG II, lk. 34; III, lk. 83; IV, lk. 268.

Johannes	Surn. 1209	Mõõgavendade ordu meistri Wenno kaplan			FmCL	LG II, lk. 34; III, lk. 79, 92; IV, lk. 288, 260.
Johannes	1209-31	Riia praost	Vestfaal		C.R.S.A. -1210 O.Praem 1210-	LG II, lk. 34; III, lk. 76; IV, lk. 254.
Johannes	1210	Riia piiskopi Albert I von Buxhövdeni kaplan				LG II, lk. 34; III, lk. 78; IV, lk. 258.
Johannes	1228	Munk Dünamunde kloostriis			OC	LG II, lk. 34; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Johannes	1229	Ilmikvend Dünamunde kloostriis			OC	LG II, lk. 34; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Johannes	1230	Preester				<i>Hansisches Urkundenbuch</i> I, 232.
Johannes	1238	Preester			O. T.	LG II, lk. 35; III, lk. 93; IV, lk. 288.
Johannes	1238	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG II, lk. 35; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Johannes	1238	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG IV, lk. 95, 284.
Johannes	1239-45	Riia kantor			O.Praem	LG II, lk. 35; III, lk. 76; IV, lk. 255.
Johannes	1246	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Rootsi		OP	LG II, lk. 35; III, lk. 123; IV, lk. 350.
Johannes	1247	Eesti-, Liivi- ja Preisimaa peapiiskopi Albert Suerbeeri kaplan				LG IV, lk. 96, 258.
Johannes	1251-53	Dünamunde kloostri abt			OC	LG II, lk. 35; III, lk. 87; IV, lk. 279.
Johannes	Liivimaal 1256	Alamdiakon ja Lübecki toomhärä	Saksimaa			LUB VI, MMMXXVII.
Johannes	1256-58	Dünamunde kloostri prior			OC	LG II, lk. 35; III, lk. 87; IV, lk. 280.
Johannes	1263	Dünamunde kloostri magister novitiorum			OC	LG II, lk 35; III, lk 88; IV, lk. 280.

Johannes	1263	Dünamunde kloostri kustos			OC	LG II, lk. 35; II, lk. 88; IV, lk. 280.
Johannes	1280	Puusepast ilmikvend Kärkna kloostri			OC	LG II, lk. 35; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Johannes	1280	Kärkna kloostri kelleraarius			OC	LG II, lk. 35; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Johannes	Liivimaal 1281	Ermlandi gardianus			OFM	LUB I, CDLXXIII.
Johannes	1281-86	Riia praost				LG II, lk. 35; III, lk. 76; IV, lk. 96, 254.
Johannes	1282	Sabile plebaan				LG II, lk. 35; III, lk. 97; IV, lk. 96, 301.
Johannes	1284-98	Riia prior			C.R.S.A.	LG II, lk. 35; III, lk. 76; IV, lk. 254.
Johannes	1285	Kärkna kloostri prior			OC	LG II, lk. 35; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Johannes	1286	Munk				LG II, lk. 35; III, lk. 97; IV, lk. 287.
Johannes	Liivimaal 1286	Wolfshageni prokuraator	Saksimaa			LG II, lk. 35; III, lk. 77; IV, lk. 256.
Johannes	1286-87	Preester				LG II, lk. 35; IV, lk. 317.
Johannes	1290	Kuramaa praost				LG II, lk. 35; III, lk. 96; IV, lk. 96, 296.
Johannes	1292	Skolastik Straupest				LG III, lk. 82; IV, lk. 264.
Johannes	1297-1312	Tartu praost ja toomherra 1297/99-1308 (1312?)				LG II, lk. 35; III, lk. 100; IV, lk. 305.
Johannes	1298-1302	Saare-Lääne piiskopi Conrad I vikaar ja piiskopkonna praost hiljemalt 1298-u. 1302				LG II, lk. 35; III, lk. 108; IV, lk. 322.
Johannes I	1280-94	Tallinna piiskop				Neitmann, Klaus. <i>Johannes († warscheinlich</i>

						1294) – <i>Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 639.
Johannes I von Lunen	Surn. 1284	Riia toomhärä ja kellerarius 1269 Riia peapiiskop 1273-84	Vestfaal			Jähniq, Bernhart. <i>Johannes von Lune († 1284) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 649-650.
Johannes II von Vechta	Surn. 1294	Riia toomhärä hiljemalt 1263-66 Riia toompraost 1266-78 Ermlandi vastupiiskop 1278-85 Riia peapiiskop 1285-94	Saksimaa		O.Praem	Jähniq, Bernhart. <i>Johannes von Vechta (de Vacata) [OPraem] – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 650.
Johannes III	Surn. 1300	Kammini või Magdeburgi toomhärä ?-1267 Schwerini toomhärä 1279 Schwerini tesauraarius pärast 1279 Riia peapiiskop 1294/95-1300	Saksimaa	Hagenid		Jähniq, Bernhart. <i>Johannes, Graf von Schwerin († 1300) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 650.

Johannes Baso	1254	Leedu piiskopi Christiani kaplan			O. T.	LG III, lk. 93; IV, lk. 288.
Johannes Camerarius	1241	Preester			O. T.	LUB I, CLXIX.
Johannes de Berna	1258	Preester	Lõuna-Burgundia			LG III, lk. 79; IV, lk. 260.
Johannes de Colonia	1290	Kuramaa toomhärä	Reinimaa			LG II, lk. 35, 45; III, lk. 96; IV, lk. 297.
Johannes de Geilenhusen	1258	Preester	Hessen		O. T.	LG II, lk. 2; III, lk. 98; IV, lk. 298.
Johannes de Gothlandia	13. sajandi lõpp	Tallinna Püha Katariina konvendi lektor	Ojamaa		OP	LG II, lk. 35; III, lk. 123; IV, lk. 350.
Johannes de Imbria	1294-1315	Tallinna toomhärä				LG II, lk. 31; III, lk. 116; IV, lk. 343.
Johannes de Lubeke	1254	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Saksimaa		OP	LG II, lk. 60; III, lk. 123; IV, lk. 350.
Johannes de Lude	1228	Saaremaa piiskopi Gottfriedi vikaar				LG II, lk. 61; III, lk. 108; IV, lk. 322.
Johannes de Magdeburg	1250/59	Riia toomhärä	Saksimaa		O.Praem	LG II, lk. 63; III, lk. 77; IV, lk. 255.
Johannes de Oste	1234	Oste plebaan			FmCL	LG II, lk. 81; III, lk. 83; IV, lk. 267.
Johannes de Ponte	1294-95	Riia toomhärä			C.R.S.A.	LG II, lk. 87; III, lk. 77; IV, lk. 256.
Johannes de Tristevere	1294-98	Tallinna toomhärä hiljemalt 1294/98 Tallinna dekaan hiljemalt 1297/98				Neitmann, Klaus. <i>Johannes Tristevere († um 1297/98) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 639.
Johannes de Wechra	1263	Riia toomhärä			O.Praem	LG II, lk. 134; III, lk. 77; IV, lk. 255.

Johannes de Werringerode	1291	Riia Püha Johannese konvendi subprior	Saksimaa		OP	LG II, lk. 136; III, lk 89; IV, lk. 283.
Johannes Hase	1253	Kuramaa kapiitli toomhärä	Saksimaa			LG III, lk. 14, 96; IV, lk. 297.
Johannes Lyvo	1234-83	Lübecki toomhärä	Liivimaa			LG II, lk. 58; III, lk. 95; IV, lk. 292.
Johannes Oldenborgh	1286	Riia toomhärä	Saksimaa		C.R.S.A.	LG II, lk. 79; III, lk. 77; IV, lk. 256.
Johannes Perama	1298-1312	Preester			O. T.	LG II, lk. 84; III, lk 77, 93; IV, lk. 159, 288.
Johannes Persona	1297-1312	Riia toomhärä			C.R.S.A.	LG III, lk. 77; IV, lk. 160, 256.
Johannes Strick	1207-15	Preester				LG II, lk. 118; III, lk. 83; IV, lk. 268, 315.
Johannes Theonici	1246	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis			OP	LG II, lk. 123; III, lk. 123; IV, lk. 350.
Johannes Woxmoth	1246	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Skåne		OP	LG II, lk. 143; III, lk. 123; IV, lk. 350.
Jordan	1231-34	Riia toomhärä ja Püha Peetri kiriku plebaan			O.Praem	LG II, lk. 38; III, lk. 76, 84; IV, lk. 255, 269.
Karl Magnusson	Surn. 1220	Linköpingi piiskop 1216-20	Östergotland	Bjälbod		Gillingstan, Hans. <i>Karl Magnusson – Svensk biografiskt lexicon Bd. 20. (1973-75).</i>
Knut	1295-96	Aarhuse Püha Nicolause konvendi lektor hiljemalt 1295	Jüütimaa		OP	LG II, lk. 39; III, lk. 115; IV, lk. 335.
Lambert	Surn. hiljemalt 1234	Semgallia ja Seelimaa piiskop 1224-32	Reinimaa			Jähniq, Bernhart. <i>Lambert von Solre († spätstens 1234) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon (2001).</i>

						Vt. ka biblio. lk. 729.
Lambert	Liivimaal 1226	Stendali toomhärja ja skolastik	Saksimaa			LG II, lk. 53; III, lk. 82; IV, lk. 264.
Lambert	1234	Tartu prior ja toomhärja			C.R.S.A.	LG II, lk. 53; III, lk. 100; IV, lk. 305.
Lambert	1239-40	Riia kameraarius			O.Praem	LG II, lk. 53; III, lk. 76; IV, lk. 255.
Lambert	1245-51	Riia kellaarius			O.Praem	LG II, lk. 53; III, lk. 77; IV, lk. 255.
Lambert	1280	Munk Kärkna kloostri, magister Alpies(?)			OC	LG II, lk. 53; III, lk. 107; IV, lk. 321,
Lambert	1280	Kärkna kloostri prior			OC	LG II, lk. 53; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Laurentius	1254	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Fyni saar		OP	LG II, lk. 55; III, lk. 123; IV, lk. 350.
Leuder	1285-88	Riia toomhärja			C.R.S.A.	LG II, lk. 56; III, lk. 77; IV, lk. 256.
Liber	1300	Tartu toomhärja ja Riia linna kirjutaja				LG II, lk. 57; III, lk. 85, 101; IV, lk. 123, 280, 306.
Livin	1247	Preester				LG IV, lk. 123, 264.
Luder	1234	Preester			FmCL	LG II, lk. 61; III, lk. 79; IV, lk. 280.
Luder	1262	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 61; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Ludger	1264	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 62; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Ludolph	1239-40	Riia prior			O.Praem	LG II, lk. 62; III, lk. 76; IV, lk. 254.
Ludolph	1272-95	Riia toomhärja			O.Praem -1274 C.R.S.A. 1274-	LG II, lk. 62; III, lk. 77; IV, lk. 256.
Ludolph Carwel	13. sajandi lõpp	Preester				LUB I, DXCIII.

Ludolph de Hanover	Liivimaal 1225-26	Lübecki toomhärä	Saksimaa			LG II, lk. 13; III, lk. 82; IV, lk. 264.
Ludowic	1220	Preester				LG II, lk. 62; III, lk. 104; IV, lk. 315.
Luther	1253	Preester				LG II, lk. 63; III, lk. 120; IV, lk. 343.
Lydulph	1275-80	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis			OP	LG II, lk. 57; III, lk. 123; IV, lk. 350.
M.	1256	Riia prior			O.Praem	LG II, lk. 63; III, lk. 76; IV, lk. 254.
Margaretha	Surn. 1294	Riia Maarja Magdaleena kloostri abtiss			OC	LG II, lk. 64; III, lk. 88; IV, lk. 281.
Marsilius	1275-95	Langheimi kloostri abt	Baier		OC	LG IV, lk. 132-133, 287.
Martin	1263-68	Riia toomhärä			O.Praem	LG II, lk. 63; III, lk. 77; IV, lk. 255.
Mathias	1268-1312	Riia toomhärä			O.Praem -1274 C.R.S.A. 1274-	LG II, lk. 65; III, lk. 77; IV, lk. 256.
Mauritius	1211-31	Riia toomhärä u. 1211 Riia prior u. 1226-31			O.Praem	LG II, lk. 66; III, lk. 76; IV, lk. 134, 254, 255.
Mauritius	1281-82	Tallinna Püha Katariina konvendi prior			OP	LG II, lk. 66; III, lk. 123; IV, lk. 134-136, 350.
Meinhard	Eluaastad u. 1120-96	Munk Segebergi kloostri 1184 Üksküla piiskop 1186-96	Saksimaa		C.R.S.A.	Dehio, Georg. <i>Meinhard, erster Bischof in Livland – Allgemeine Deutsche Biographie 21</i> (1885). Hellmann, Manfred. <i>Meinhard – Neue Deutsche Biographie 16</i> (1990).

						<p>Selart, Anti. <i>Meinhard, Berthold, Bernhard – kein Heiliger für Livland, – Credo. Christianisierung Europas im Mittelalter Bd. 1, (2013)</i></p> <p>Zühkle, Raul. <i>Bischof Meinhard von Üxküll: ein friedlicher Missionar? Ansätze zu einer Neubewertung. Ein Quellenkundlicher Werkstattbericht – Hansische Geschichtsblätter 127 (2009).</i></p>
Meinhard	1239-45	Preester ja Riia toomhärä			O.Praem	LG II, lk. 67; III, lk. 76; IV, lk. 255.
Menborch	1297	Ilmikõde Riia Püha Peetri konvendis			Beg.	LG II, lk. 68; III, lk. 91; IV, lk. 286.
Michael	1256	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG II, lk. 69; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Michael de Horsnes	1246	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Jüütimaa		OP	LG II, lk. 29; III, lk. 123; IV, lk. 350.
Misner	1273	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 70; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Nicolaus	Surn. 1200	Preester				LG II, lk. 75; III, lk. 79; IV, lk. 259.
Nicolaus	1232	Preester				LG II, lk. 75; III, lk. 79; IV, lk. 260.
Nicolaus	1240/41	Saare-Lääne toomhärä ja piiskop Heinrich I vikaar				LG II, lk. 75; III, lk. 109; IV, lk. 322, 323.

Nicolaus	1241-48 Liivimaal 1248	Darguni kloostri abt 1241-44	Saksimaa		OC	LG II, lk. 75; III, lk. 75, 92; IV, lk. 252, 287.
Nicolaus	1253	Normeni plebaan				LG II, lk. 75; III, lk. 98; IV, lk. 300.
Nicolaus	1267	Tallinna Oleviste kiriku plebaan				LG II, lk. 75; III, lk. 121; IV, lk. 346.
Nicolaus	1294-95	Riia toomhärä			C.R.S.A.	LG II, lk. 75; III, lk. 77; IV, lk. 256.
Nicolaus	1295	Kärkna kloostri prior			OC	LG II, lk. 75; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Nicolaus I	Surn. 1233/34 Liivimaal 1219	Lundi toomhärä 1209 Schleswigi piiskop 1209-33	Skåne			Olrik, Hans. <i>Niels, – 1233, Biskop i Slesvig – Dansk biografisk leksikon XII</i> (1898). Radtke, Christian. <i>Nikolaus († 1233/34) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 691.
Nicolaus von Nauen	Surn. 1253	Magdeburgi premonstraatlaste stifti kanoonik enne 1229 Riia piiskop 1229- 53	Saksimaa		O.Praem	Jähniq, Bernhart. <i>Nikolaus (von Nauen) [OPraem] († 1253) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 649.
Olric	1263	Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 79; III, lk. 88; IV, lk.

		kameraarius				280.
Olric de Hyldensem	1285	Munk Kärkna kloostriis	Saksimaa		OC	LG II, lk. 24; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Ostrad	1220-27	Virumaa piiskop	Taani			LG II, lk. 81; III, lk. 115; IV, lk. 335.
Otto	1215	Preester			FmCL	LG II, lk. 81; III, lk. 93; IV, lk. 288.
Otto	1290	Tartu praost ja toomhärä				LG II, lk. 82; III, lk. 100; IV, lk. 305, 306.
Ovo	1272	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG III, lk. 90; IV, lk. 283.
P.	1234	Kärkna kloostri abt			OC	LG II, lk. 82; III, lk. 107; IV, lk. 320.
P.	1258	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG II, lk. 82; III, lk. 90; IV, lk. 283.
P.	1280	Riia Püha Katariina konvendi gardianus			OFM	LG IV, lk. 156, 284.
Paulus	1238	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG II, lk. 84; IV, lk. 283.
Paulus	1246	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Rootsi		OP	LG II, lk. 84; III, lk. 123; IV, lk. 350.
Paulus	1258	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG III, lk. 90; IV, lk. 283.
Peder Jacobsen	Surn. 1225 Liivimaal 1219	Roskilde toomhärä enne 1217 Roskilde piiskop 1217-25	Møni saar	Hvide klann		Olrik, Hans. <i>Jabobsen, Peder – Dansk Biografisk Leksikon. XVI</i> (1902).
Petrus	1213	Munk Hemmerode kloostriis	Reinimaa		OC	LG II, lk. 85; III, lk. 92; IV, lk. 287.
Petrus	1294	Tallinna dekaan				LG II, lk. 85; III, lk. 115; IV, lk. 336.
Petrus	1298-1300	Magister				LG II, lk. 85; III, lk. 82; IV, lk.

						264.
Petrus Hartbo	1246	Munk Tallinna Püha Katariina konvendis	Jüütimaa		OP	LG III, lk. 123; IV, lk. 350.
Petrus Kaikewalde	1215-26	Preester	Soome			LG II, lk. 39; III, lk. 103; IV, lk. 310, 316.
Philipp	Surn. 1215 Liivimaal 1212-15	Ratzeburgi toomhärä enne 1204 Ratzeburgi toompraost enne 1204 Ratzeburgi piiskopi Isfriedi kaplan enne 1204 Ratzeburgi piiskop 1204-15 Utrechti auksiliaarpiiskop 1205 ja 1209	Saksimaa		O.Praem	Brodkorb, Clemens. <i>Philipp [OPraem] († 1215) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 604. Brodkorb, Clemens. <i>Philipp von Ratzeburg – Neue Deutsche Biographie 20</i> (2001). Sausser, Ekkart. <i>Philipp von Ratzeburg – Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon 17</i> (2000).
Philipp	1234	Preester			FmCL	LG III, lk. 117; IV, lk. 343.
Radolf	Liivimaal 1211-12	Soesti toomhärä	Vestfaal			LG II, lk. 98; III, lk. 82; IV, lk. 264.
Reyner	1295	Munk				LG III, lk. 63, 92; IV, lk. 287.
Richart	1253	Münk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 92; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Robert	1208	Kölni toomhärä	Reinimaa			LG II, lk. 93; III, lk. 82; IV, lk. 264.

Robert	1221-24	Dünamunde kloostri abt			OC	LG II, lk. 93; III, lk. 87; IV, lk. 279.
Robert	1234	Plebaan			FmCL	LG II, lk. 93; III, lk. 120; IV, lk. 343.
Rotbert	1234	Preester			FmCL	LG II, lk. 93; III, lk. 117, 120; IV, lk. 343,
Rothmar von Buxhövden	1205-24	Munk Segebergi kloostri enne 1224 Tartu praost 1224	Saksimaa	Von Buxhövdenid	C.R.S.A.	LG II, lk. 150; III, lk. 100; IV, lk. 245, 260, 305.
S.	1258	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG II, lk. 99; III, lk. 90; IV, lk. 283.
Salomon	Surn. 1212	Preester				LG II, lk. 100.
Salomon	1220	Preester				LG II, lk. 100; IV, lk. 260.
Salomon	1234	Lēdurga plebaan				LG II, lk. 100; III, lk. 83; IV, lk. 269.
Segehard	Surn. 1219	Preester			OC	LG II, lk. 109; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Segehard	1254	Ilmikvend Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 109; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Sifrid	1203	Preester				LG II, lk. 110; III, lk. 92; IV, lk. 287.
Sifrid	Liivimaal 1225-26	Hildesheimi toomhärä	Saksimaa			LG II, lk. 110; III, lk. 82; IV, lk. 264.
Sigmund	1257	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 110; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Sinderam	1241-64	Munk Riia Püha Johannese konvendis 1241-60 (?) Riia Püha Johannese konvendi provintiaalpriori asemik 1264			OP	LG III, lk. 90; IV, lk. 283.

Sindram	1241	Preester			O.T.	LG II, lk. 110; III, lk. 112; IV, lk. 330.
Sîvert	Liivimaal 1287	Preester			O.T.	LG III, lk. 93; IV, lk. 288.
Stephan	1206	Õigeusu preester				LG II, lk. 115; IV, lk. 268.
Theoderich	Eluaastad u. 1150- 1219	Munk Loccumi kloostri enne 1187 Dünamunde kloostri abt 1203- 11 Lihula piiskop 1211-19	Saksimaa		OC	Jähmig, Bernhart. <i>Dietrich (Theoderich) von Treiden [OCist] († 1219) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 145.
Theoderich	1207	Preester			OC	LG II, lk. 213; III, lk. 83; IV, lk. 213, 268.
Theoderich	1220/21	Preester				LG II, lk. 122; III, lk. 105; IV, lk. 315.
Theoderich	1223	Preester			FmCL	LG II, lk. 122; III, lk. 104; IV, lk. 314.
Theoderich	1224-26	Munk Pforta kloostri 1224 Dünamunde kloostri abt 1224- 26	Saksimaa		OC	LG II, lk. 122; III, lk. 87; IV, lk. 279.
Theoderich	1226	Riia kellaarius			O.Praem	LG II, lk. 122; III, lk. 76; IV, lk. 255.
Theoderich	1229-34	Dünamunde kloostri abt			OC	LG II, lk. 122; III, lk. 87; IV, lk. 279.
Theoderich	1234	Dünamunde kloostri prior			OC	LG II, lk. 122; III, lk. 87; IV, lk. 280.
Theoderich	1241	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG III, lk. 90; IV, lk. 213-214, 284.

Theoderich	1263	Dünamunde kloostri kantor			OC	LG II, lk. 123; III, lk. 288; IV, lk. 280.
Theoderich	1280	Munk Kärkna kloostri, magister Mädapeal			OC	LG II, lk. 123; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Theoderich	1280	Kärkna kloostri infirmaarius			OC	LG II, lk. 123; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Theoderich	1285	Kärkna kloostri kelleraarius			OC	LG II, lk. 123; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Theoderich	1290	Kuramaa dekaan			O. T.	LG II, lk. 123; III, lk. 96; IV, lk. 297.
Theoderich	1291-98	Riia Püha Katariina konvendi gardianus			OFM	LG II, lk. 123; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Theoderich	1298	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG II, lk. 123; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Theoderich de Palmessen	1234	Plebaan				LG II, lk. 122.
Theoderich de Studitz	1298-1324	Riia Püha Katariina konvendi kustos	Saksimaa		OFM	LG IV, lk. 283.
Thideric	1270-73	Dünamunde kloostri abt			OC	LG II, lk. 123; III, lk. 87; IV, lk. 279.
Thomas	1224	Lüneburgi plebaan	Saksimaa			LG II, lk. 123; III, lk. 82; IV, lk. 264.
Thomas	1253	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG II, lk. 123; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Thomas	Liivimaal 1254	Munk Visby Püha Nikolause konvendis	Ojamaa		OC	LG II, lk. 123; III, lk. 122; IV, lk. 349.
Thorkill von Ribe	1238-60	Tallinna piiskop	Jüütimaa			Neitmann, Klaus. <i>Thorkill († 1260)</i> – <i>Die Bischöfe</i> <i>des Heiligen</i> <i>Römischen</i> <i>Reiches 1198 bis</i> <i>1448. Ein</i> <i>biographisches</i> <i>Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 639.

Thrugot	1260-79	Roskilde toomhärä 1263 Tallinna piiskop 1260/63-79	Sjælland saar			Neitmann, Klaus. <i>Thrugot († 1279)</i> – <i>Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 639.
Tideric	1238	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG IV, lk. 283.
Tuve	Liivimaal 1222-23	Ribe piiskop 1214- 30	Taani			LG II, lk. 129; III, lk. 95; IV, lk. 292.
Valderic	1272	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG III, lk. 90; IV, lk. 284.
Vinand	1234	Preester			FmCL	LG III, lk. 105, 315.
Volbert	1239	Riia praost			O.Praem	LG III, lk. 76; IV, lk. 254.
Volchard Harbstedtist	1203-04	Preester	Saksimaa			LG III, lk. 14, 79; IV, lk. 259.
Volrad	1290	Toomhärä ja vaimulik Kuramaal				LG III, lk. 96; IV, lk. 297.
Vrowin	1258	Kuramaa kirikhärä			O. T.	LG III, lk. 98; IV, lk. 298.
Vulfard	1298	Dünamunde kloostri advokaatus			OC	LG III, lk. 98; IV, lk. 280.
Walder	1254	Ilmikvend Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 132; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Walter	Liivimaal 1232	Visby Püha Maarja kiriku vaimulik	Ojamaa			LG III, lk. 74; IV, lk. 260.
Walther	1241	Preester			O. T.	LG III, lk. 112; IV, lk. 330.
Walther	1254	Preester			O. T.	LG III, lk. 104; IV, lk. 314.
Wasmod	1276-88	Riia Püha Katariina konvendi gardianus			OFM	LG II, lk. 133; III, lk. 90; IV, lk. 230, 284.
Wecel	1232	Preester				LG II, lk. 134; III, lk. 79; IV; lk. 260.

Wedekin	1289-1305	Riia praost	Saksimaa	Von Buxhövdénid	C.R.S.A.	LG II, lk. 134; III, lk. 76; IV, lk. 254.
Weizel	Liivimaal 1245	Münsteri toomhärä	Vestfaal			LG II, lk. 134; IV, lk. 255.
Wennemar	1262-64	Munk Pforta kloostri hiljemalt 1262 Dünamunde kloostri abt 1262- 64	Saksimaa		OC	LG II, lk. 135; III, lk. 87; IV, lk. 280.
Wennemar	1280	Kärkna kloostri magister konversorum			OC	LG II, lk. 135; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Werner	1241	Munk Riia Püha Katariina konvendis			OFM	LG II, lk. 136; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Werner	1296/97	Riia Püha Katariina konvendi viitsegardianus			OFM	LG II, lk. 136: III, lk. 90; IV, lk. 284;
Wescelin	1219-27	Taani kuninga Valdemar II kaplan enne 1219 Revala piiskop 1219/20-27			OC	Neitmann, Klaus. <i>Wesselin</i> [OCist?] († frühestens 1227) – <i>Die Bischöfe</i> <i>des Heiligen</i> <i>Römischen</i> <i>Reiches 1198 bis</i> <i>1448. Ein</i> <i>biographisches</i> <i>Lexikon</i> (2001). Vt. ka biblio. lk. 638. Vassar, Artur. „Esimese Tallinna piiskopi päritolust“ – Keel ja Kirjandus, 1/1970.
Wesser de Thoreyda	1297-1312	Munk Riia Püha Johannese konvendis			OP	LG II, lk. 137; III, lk. 90; IV, lk. 234, 283.
Wickbert de Revalia	1253	Preester				LG II, lk. 91.
Wichmann Gustele	1282	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 11; III, lk. 88; IV, lk. 280.

Wickbolt Dosel	1282-90	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Wilbern	1228	Ilmikvend Dünamunde kloostri			OC	LG II, lk. 139; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Willebrand	1248	Tartu praost ja toomherra				LG II, lk. 140; III, lk. 100; IV, lk. 305.
Willikin	1295	Munk Kärkna kloostri			OC	LG II, lk. 140; III, lk. 107; IV, lk. 321.
Winand	1263	Dünamunde kloostri infirmaarius			OC	LG II, lk. 140; III, lk. 88; IV, lk. 280.
Winand	1277-88	Kärkna kloostri abt			OC	LG II, lk. 140; III, lk. 107; IV, lk. 320.
Winand	1290	Kuramaa toomherra			O. T.	LG II, lk. 140; III, lk. 96; IV, lk. 297.
Winand de Gotlandia	1286	Preester	Ojamaa			LG II, lk. 7; III, lk. 82; IV, lk. 264.
Wiric	1238	Munk Riia Püha Katariina konvendis	Taani		OFM	LG II, lk. 140; III, lk. 90; IV, lk. 284.
Wolter	1220	Preester	Taani			LG II, lk. 143.
Yso von Wölpe	Eluaastad u. 1170- 1231 Liivimaal 1211-12	Verdeni toomherra 1188-97 Bardowicki praost 1188-97 Verdeni toompraost 1197- 1205 Verdeni vürst- piiskop 1205-31	Saksimaa	Von Wölped		Grotefeld, Karl Ludwig. <i>Der Streit zwischen dem Erzbischof Gerhard II. von Bremen und dem Bischof Iso von Verden wegen der geistlichen Gerichtsbarkeit über das Schloß Ottersberg im Jahre 1226 – Zeitschrift des Historischen Vereins für Niedersachsen</i> 37 (1871). Heine, Hans- Wilhelm. <i>Zur</i>

Grabplatte des Verdener Bischofs Iso von Wölpe († 1231) – Archäologische Berichte des Landkreises Rotenburg (Wümme) 13 (2006).

Hucker, Bernd Ulrich. *Iso von Wölpe – Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon 2 (1990).*

Krause, Karl Ernst Hermann. *Iso, Bischof von Verden – Allgemeine deutsche Biographie 14 (1881).*

Vogtherr, Thomas. *Iso, Graf von Wölpe († 1231) – Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon (2001).*
Vt. ka biblio. lk. 837.

Vogtherr, Thomas. *Iso von Wölpe, Bischof von Verden (1205-1231). Reichsfürst, Bischof, Adliger (2008).*

Nimi teadmata	1210-18?	Ilmikvend Dünamunde kloostri	Liivimaa		OC	Caesarius von Heisterbach. DM XI, XXXVII
Nimi teadmata	1213	Dünamunde kloostri kustos			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Nimi teadmata	Surn. 1218	Eremit Daugava jõe saarel, endine munk Dünamunde kloostri			OC	LG IV, lk. 280.
Nimi teadmata	Surn. 1223	Preester				LG IV, lk. 315.
Nimi teadmata	Liivimaal 1223-24	Riddagshauseni kloostri prior	Saksimaa		OC	LG II, lk. 92; III, lk. 92; IV, lk. 287.
Nimi teadmata	1228	Munk Dünamunde kloostri			OC	LG IV, lk. 280.
Nimi teadmata	1231	Dünamunde kloostri kellaarius			OC	LG III, lk. 88; IV, lk. 280.
Nimi teadmata	1254	Pärnu praost				LG III, lk. 108; IV, lk. 323.
Nimi teadmata	Liivimaal 1254	Tundmatu kloostri abt				LG IV, lk. 287.
Nimi teadmata	1289	Jelgava praost			O. T.	LG III, lk. 89; IV, lk. 300.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristjan-Jaak Rätsep (sünd. 15.09.1983)

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose, magistritöö „Vaimulikud Liivimaa ristsõjas 13. sajandil“, mille juhendaja on professor Anti Selart,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonnakaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 06.11.2018.